

BRIQ

Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi

Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Arasında
Diplomatik İlişkilerin 50. Yılı

Ortak Kader Ortak Gelecek

ABDÜLKADİR EMİN ÖNEN

Türkiye Cumhuriyeti Pekin Büyükelçisi
Karşılıklı Saygı ve Dostluğa Dayalı Türk-Çin İlişkilerinin
Son Yarım Yüzyılı ve Geleceği

LIU SHAOBIN

Çin Halk Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisi
Diplomatik İlişkilerin Kuruluşunun 50. Yıldönümünde
Kuşak ve Yol İşbirliği Yeni Bir Sayfa Açıyor

YANG CHEN & XIE FANG

Çin ve Türkiye İmajlarının
Karşılıklı İnşası:
Algılar, Sorunlar ve Politika Önerileri

NECATİ DEMİRCAN

Türkiye Cumhuriyeti ile
Çin Cumhuriyeti
İlişkileri (1923-1949)

WANG SANYI

Atatürk'ün Halkçılık ve Devletçilik
İlkesi: Sun Yat-sen'in Siyasi
Düşüncesiyle Karşılaştırma

KİTAP İNCELEME

LI NING

Bir Çinli Akademisyenin
Kuşak ve Yol Girişimi Hakkındaki
10 Önemli Soruya Cevabı

BARIŞ ADIBELLİ

TC ile ÇHC Arasında
Diplomatik İlişkilerin
Kurulması (1960-1971)

ŞİİR

HÜSEYİN HAYDAR

Beklenen Çağrı

FOTOĞRAF SITKI FIRAT

RESİM KAYIHAN KESKİNOK

KARİKATÜR RİFAT MUTLU

75 TL • KKTC 90 TL

ABONE OL

DERGİMİZE ABONE OLUN
YENİ DÜNYANIN SESİNİ MASANIZDA BULUN

1 YILLIK
ABONELİK 300₺

2 YILLIK
ABONELİK 500₺

ABONELİK VE İLETİŞİM
+90 (542) 687 95 58

✉ www.briqjournal.com
📧 editor@briqjournal.com 📱 [f](https://www.facebook.com/briqdersisi) [i](https://www.instagram.com/briqdersisi) [in](https://www.linkedin.com/company/briqdersisi) [tiktok](https://www.tiktok.com/@briqdersisi) [youtube](https://www.youtube.com/channel/UCBriqDersisi) briqdersisi

Genel Yayın Yönetmeni (Sorumlu Müdür)

Fikret Akfırat

Yayın Kurulu Koordinatörü • Doç. Dr. Efe Can Gürcan, İstinye Üniversitesi

Yazışleri Müdürü • Ebru Şahin, Dokuz Eylül Üniversitesi

Yayın Kurulu

Mehmet Adnan Akfırat, Türk-Çin İş Der • Latif Bolat, Türk Müziği ve Folklorü Uzmanı • Salih Ertan, Elektrik Mühendisi

Doç. Dr. Efe Can Gürcan, İstinye Üniversitesi • Hüseyin Haydar, Şair

Doç. Dr. Şiir Kılış, TÜBİTAK, ODTÜ • Serhat Latifoğlu, Serbest Fon Yöneticisi

Doç. Dr. Uğur Murat Leloğlu, ODTÜ • Ali Şahin, İstanbul Üniversitesi • Prof. Dr. Ufuk Tutan

Dr. Hande Günözü Ulusoy • Dr. Öğr. Üyesi Yang Chen, Şanghai Üniversitesi

Danışma Kurulu

Cankut Bagana, Onur Air Yönetim Kurulu Başkanı • Prof. Cheng Enfu, Çin Sosyal Bilimler Akademisi

Prof. Dr. Guo Changgang, Şanghai Sosyal Bilimler Akademisi • Prof. Dr. Emin Gürses, Yeditepe Üniversitesi

Doç. Dr. Han Zhimin, Şanghai Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi • Faik Işık, Avukat • Prof. Dr. Sencer İmer, Ufuk Üniversitesi

Prof. Dr. Birol Kılış, OSTİM Teknik Üniversitesi • Murat Kolbaşı, DEİK Türkiye-Hong Kong İş Konseyi Başkanı

Prof. Dr. Semih Koray, Bilkent Üniversitesi • Ethem Sancak, ES Yatırım Yönetim Kurulu Başkanı • Prof. Dr. Sun Degang, Fudan Üniversitesi

Prof. Dr. Yang Guang, Tsinghua Üniversitesi • Wu Keming, Emekli Büyükelçi

Editörler

Necati Demircan, Şanghai Üniversitesi, Doktora öğrencisi • Deniz Eren Erişen, Çin Bilimler Akademisi, Doktora öğrencisi

Orçun Göktürk, Uluslararası İşletme Yüksek Lisans öğrencisi • Anıl Solmaz, Şanghai Üniversitesi Yüksek Lisans öğrencisi

Ahu Yalçın Terzi, Çevirmen • Şafak Terzi, Gazeteci • Arda Tunçel, Şanghai Üniversitesi, Yüksek Lisans öğrencisi

Serdar Yurtçık, Uluslararası İşletme ve Ekonomi Üniversitesi, Doktora öğrencisi

Grafik Tasarım • Çiçek İlsever

Yönetim Yeri • Esentepe Mah. Yüzbaşı Kaya Aldoğan Sk. No: 4 İç Kapı No: 209 Şişli-İstanbul

www.briqjournal.com • editor@briqjournal.com

Yayın Türü • Süreli Bilimsel Dergi

Sahibi ve Genel Müdür

Çin İş Geliştirme ve Dostluk Derneği (Türk-Çin İş Der) adına Emine Sağlam

Baskı Sorumlusu ve Dağıtım • Ajans Gala

+90 (312) 232 10 75 +90 (546) 789 38 32

Baskı • Öztepe Matbaa

Zübeyde Hanım Mah. Kazım Karabekir Cad. İskitler Özer Han D: 95 Altındağ-Ankara

Bu dergi Citefactor'de indekslenmektedir.

CiteFactor
Academic Scientific Journals

Yayın İlkeleri

Dünya siyasetinin çok kutuplaşması ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliğinin hız kazanması, Amerika Birleşik Devletleri'nin tek kutuplu bir dünya düzeni yaratma arzusunun boşa çıkarmıştır. İşte böyle bir dönemde, emperyalist devletlerin küreselleşmeciliğini reddeden yeni bir dünya düzeninin şekillendiği gözlemlenmektedir. Şekillenmekte olan yeni dünya düzeni, kamusal ağırlıklı projeler üzerinden ortak kalkınma ve dayanışma sağlamaya meyilli gelişmekte olan ülkelerin gereksinim ve özelemlerine yanıt vermelidir. Özellikle Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Xi Jinping'in 2013'te ortaya attığı Kuşak ve Yol Girişimi, bu temelde yeni bir işbirliği modeli için uygun bir fırsat ve zemin oluşturmıştır.

Kuşak ve Yol Girişimi, İpekyolu kavramını yeniden uygulamaya yönelik çağırıcı bir hamledir. İpekyolu, 2 bin yıl öncesine kadar Çin'in küresel refaha, ticarete ve işbirliğine yoğun şekilde katkı koyduğu bir dönemi betimlemektedir. Günümüzün İpekyolu projesi ise bu kez demir ve deniz yollarının yanı sıra dijital sistemleri de içermektedir.

Kuşak ve Yol Girişimi; Çin'in teklifi ve desteğiyle Asya, Avrupa, Afrika ve Latin Amerika'dan 60'ın üzerinde ülkeyi ortak refah ve kalkınma gayesiyle bir araya getirmeyi öneriyor. Bütün bu ülkeler, günümüzde dünya gayri safi milli hasılasının neredeyse yarısını gerçekleştirmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi; Batı merkezli dünya düzeninden farklı olarak, insanlığın ortak çıkarları adına küresel üretim ve ticareti ilerletmeye yönelik barışçıl bir işbirliği yaratma arzusundadır. Emperyalist sömürü düzenini kesin olarak reddetmektedir. Barut, baharat, ipekliler, pusula ve kâğıdı 2 bin yıl önce insanlığa sunan Asya merkezli İpekyolu; bugün de yapay zekâ, kuantum bilgisayar, yeni enerji ve malzeme teknolojileriyle uzay vizyonunu yaygınlaştırmayı, gelişmekte olan ülkelere teklif ediyor. Bunun yanı sıra, Kuşak ve Yol Girişimi, ekosistemi yok olmanın eşiğine getiren iklim değişikliği ve diğer çevresel tehditlere karşı biyoekonomik planların oluşturulup harekete geçirilmesi için paydaş ülkelere teşvik ve fırsatlar sunmaktadır.

Türkiye, gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliğini ilerletmede kilit bir konuma sahiptir. Tıpkı eski İpekyolu'nda olduğu gibi, Kuşak ve Yol Girişimi'nin Asya'dan batıya açılan en ileri kapısı konumunda olacaktır. Yine Türkiye, Kuşak ve Yol Girişimi'nin Kuzey-Güney ve Doğu-Batı ekseninde son derece önemli bir konumdadır. Ancak genel olarak Çin'in gelişmesi ve Kuşak ve Yol Girişimi'nin insanlığın geleceğine katkıları; Türkiye'de akademi, medyada ve siyaset dünyasında çok yüzeysel bir şekilde bilinmektedir. Bu durumun başlıca nedeni, Türk akademi ve medyasının, buna bağlı olarak da siyasi karar vericilerin, Çin'i Batı kaynaklarından takip etmeleridir. Aynı şekilde Türkiye'deki değişim ve dönüşümlerle ilgili bilgiler, Batı kaynakları süzgecinden geçerek Çin'e ve Kuşak ve Yol Girişimi'nin potansiyel ortakları olan diğer ülkelere ulaşmaktadır.

BRIQ, Asya Yüzyılı'na doğru ortaya çıkan yeni olanak ve güçlükleri derinlemesine anlama amacıyla yayın hayatına atılmıştır.

BRIQ, öncelikle Çin ve Türkiye'nin akademisyen, aydın ve karar vericileri arasında doğrudan görüş ve bilgi alışverişini sağlayacaktır. Aynı zamanda insanlığın ortak geleceği için tarihsel olanaklar sağlayan Kuşak ve Yol Girişimi teminde bütün dünyanın, özellikle de gelişmekte olan dünyanın entelektüel birikimini bir araya getirecek bir platform olma iddiasındadır.

Dergi, bireysel kâr ve çıkar sistemine karşı halkın yararının temel ilke olarak benimsendiği kamucu ekonomilerin dönüştürücü gücünü ortaya koyan entelektüel katkıların yayımlanmasına adanmıştır. Özellikle Kuşak ve Yol Girişimi'nin kamucu ekonomi modelinin uygulanmasındaki rolünü ve bu girişimin gelecekteki ortaklarının mevcut dönüştürücü potansiyele katkılarını anlamak derginin öncelikleri arasındadır.

BRIQ, adil bir uluslararası dünya düzeni altında insanlığın birliğini savunmaktadır. Dolayısıyla Avrasya, Afrika ve Amerika başta olmak üzere tüm dünyadan seçkin akademisyen ve aydınların bulunduğu bir yayın organı olacaktır. Barış, kardeşlik, işbirliği, refah, toplumsal fayda ve ortak kalkınma ilkeleri teminde yeni bir uygarlığın savunucuları BRIQ çatısı altında buluşacaklardır.

Yazım Kuralları

BRIQ, akademik makalelerden kitap incelemelerine, araştırma/inceleme yazılarına, röportajlara, haber bültenlerine ve ana makalelere uzanan geniş bir içerik dizisini yayımlar.

Yayın Kurulu, özel konular için bildiri çağrısı yayımlayabilir; yazılara katkı sağlaması için yazarları davet edebilir. Ayrıca talep edilmemiş gönderileri de memnuniyetle karşılar.

Gönderiler İngilizce ya da Türkçe kabul edilir. Tüm gönderiler kısa bir biyografi (en fazla 150 kelime) içermeli ve briq@briqjournal.com adresine Microsoft Word dosya eki olarak gönderilmelidir. Daha önceden yayımlanmış olan ya da başka dergiler tarafından incelenmekte olan makaleler ve diğer içerikler yayımlama için dikkate alınmayacaktır.

BRIQ, American Psychology Association (APA, 6th edition, <https://www.apastyle.org>) yöntemini izler ve İngilizce makalelerde Amerikan İngilizcesi yazımını kullanır.

BRIQ, tüm "akademik makaleler" için çift kör hakem değerlendirme sürecini uygular.

Akademik makaleler özetler, notlar, referanslar ve diğer tüm içerikler dahil 5000 ila 9000 kelime aralığında olmalıdır. Bir özet (en fazla 200 kelime) ve 5 anahtar kelime içeren tamamen isimleştirilmiş yazının ve tam yazar bilgisinin dahil olduğu bir kapak sayfası da dergiye ulaştırılmalıdır.

Kitap incelemeleri 1000 kelimeden uzun olmamalıdır. İki ya da daha fazla çalışmayı içeren araştırma/inceleme yazıları en fazla 3000 kelime olabilir.

Haber gelişmelerinin kısa analizini içeren haber bültenleri, 1500 kelimeden uzun olmamalıdır. Rapor ve analizi birleştiren ana makaleler en fazla 3500 kelime olabilir.

Röportaj önerileri için lütfen Yayın Kurulu ile iletişime geçiniz.

Diplomatik İlişkilerin 50. Yılı'nda Ortaya Çıkan Gerçek: Çin ve Türkiye Birlikte Yüksелеcek

Asya halkları bugün, çürüyen Atlantik'e karşı emeğin, insancılığın, dayanışmanın ve paylaşmanın değerinin yeniden keşfedildiği 21'inci yüzyılın yükselen uygarlığının ev sahipleri olarak tarih sahnesindedir. Asya'nın halklarının emperyalist saldırganlığa karşı ayağa kalkışı, sadece kendi bölgeleri için değil aynı zamanda dünyanın tamamının geleceğinde belirleyici rol oynayacaktır.

Kıtamızın doğu ucundaki Çin ile batı ucundaki Türkiye Asya uygarlığının iki öncü ülkesidir. Mevcut koşullarda Türkiye ile Çin'in çıkarları birbirine sıkı sıkıya bağlıdır.

İki ülke de, benzer ulusal güvenlik tehditleri ile karşı karşıyadır. Üstelik tehdidin kaynağı da aynıdır. Her iki ülke de 20'nci yüzyılın başında olduğu gibi emperyalist tehditlerin hedefindedir. ABD yönetimi, Çin'i, Rusya'ya ve yükselen milliyetçiliği ulusal güvenlik tehdidi olarak ilan etmiştir. ABD, bu belirleme doğrultusunda Çin'i olduğu kadar, Türkiye'yi de, emperyalizmin boyunduruğunu reddettiği ve ulusal çıkarlarını ilgilendiren meselelerde hak ve menfaatlerini silahlı kararlılıkla savunduğu için hedefe koymaktadır.

Bugün Türkiye, dünya jeopolitik güç mücadelesinin yoğunlaştığı merkez olan Batı Asya'da; Kıbrıs'ta, Doğu Akdeniz'de, Suriye'de ve Irak'ta ABD'nin silahlı tehditleriyle mücadele etmektedir. Tıpkı Çin'in, Güney Çin Denizi'nde ve Tayvan Boğazı'nda karşı karşıya kaldığı tehditlere benzer şekilde. Ayrıca, ABD destekli ayrılıkçı terörün bertaraf edilmesi, iki ülkenin de ulusal güvenlik öncelikleri arasındadır. ABD, Çin'i olduğu gibi, Suriye'yi, İran'ı, Irak'ı ve Türkiye'yi de bölmek için terör örgütlerini besleyip desteklemektedir.

İki ülkenin de, en önemli ortaklık alanı kuşkusuz Kuşak ve Yol Girişimi'dir. Kuşak ve Yol Girişimi'nin sunduğu imkanlar, bugün küresel finansal hegemonyanın dışına çıkmak isteyen ve üretim devrimi atılımına yönelen Türkiye için bir fırsat yaratmaktadır. Aynı şekilde, Girişim'in Avrupa'ya ve Güneybatı Asya ile Kuzey Afrika'ya doğru genişlemesinde Türkiye çok önemli bir çıkış noktası olarak Çin ve diğer KYG ülkeleri için bir fırsat penceresi sunmaktadır.

Özetle, Türkiye kazanırsa Çin kazanacak, Çin kaybederse Türkiye kaybedecektir. Dahası, Çin ve Türkiye birlikte yüksелеcektir.

Çin ve Türkiye, insanlığı emperyalist saldırganlıktan, doğayı yıkımdan, toplumları çürümeden kurtaracak insan ve doğa merkezli ortak geleceğin öncü ülkeleri olarak yol arkadaşı olmaya mecburdur. Kaderleri ortak olanların oluşturacağı ortak geleceğin yıldızı parlamaktadır.

Geçen sayımızla birlikte BRIQ, 2'nci yılını doldurdu. Özgün tasarımı, nitelikli içerikleri, makalelerinin bilimsel derinliği ve farklı ülkelerden yazarlarıyla, çıkış sayısında ilan ettiğimiz iddiamıza yakışan 8 sayı çıkardık. Katkıda bulunanlarımız arasında Çin, Türkiye, Rusya, İran, Meksika, Avustralya, Mısır, Suriye, İtalya ve Almanya gibi ülkelerdeki önde gelen üniversitelerden akademisyenler yer alıyor. İlk sekiz sayımızda toplam 59 hakemli makale, deneme, röportaj ve kitap incelemesi yer aldı. Buna ek olarak, BRIQ halklar arasında kültürel etkileşime katkıda bulunmak amacıyla dünyanın önde gelen sanatçıların fotoğraflarına, tablolarına ve karikatürlerine yer verdi. Bugüne kadar BRIQ'daki makalelerin toplam atıf sayısı 32'ye ulaştı ve Mayıs ayından bu yana BRIQ, önde gelen uluslararası indekslerden Citefactor'da listelenmektedir. Önümüzdeki aylarda BRIQ başka uluslararası indekslerde de yer alacaktır.

Üçüncü yılımıza girerken BRIQ olarak, başta Türkiye ve Çin olmak üzere gelişen dünyanın akademisyenlerine, uzmanlarına ve entelektüellerine, çağrımızı yineliyoruz: Atlantikçi akademik tahakkümün kırılmasında ve oluşan yeni uluslararası düzenin içeriğinin zenginleşmesinde kuvvetli bir araç olan BRIQ, sizin derginizdir, katkılarınızla hep birlikte güçlendirelim!

İÇİNDEKİLER

06-10

ABDÜLKADİR EMİN ÖNEN

(Türkiye Cumhuriyeti Pekin Büyükelçisi)

**Karşılıklı Saygı ve Dostluğa Dayalı
Türk-Çin İlişkilerinin
Son Yarım Yüzyılı ve Geleceği**

12-15

LIU SHAOBIN

(Çin Halk Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisi)

**Çin ve Türkiye'nin Diplomatik İlişkilerinin
Kuruluşunun 50. Yıldönümünde
Kuşak ve Yol İşbirliği Yeni Bir Sayfa Açıyor**

16-25

YANG CHEN • XIE FANG

**Çin ve Türkiye İmajlarının Karşılıklı İnşası:
Algılar, Sorunlar ve Politika Önerileri**

26-39

Çin Elçisi Çankaya'da

NECATİ DEMİRCAN

**İki Cumhuriyet Arasında Etkileşim:
Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti
İlişkileri (1923-1949)**

40-49

WANG SANYI

**Mustafa Kemal Atatürk'ün Halkçılık ve
Devletçilik İlkesi: Sun Yat-sen'in Siyasi
Düşüncesiyle Karşılaştırma**

50-73

BARIŞ ADIBELLİ

Türkiye Cumhuriyeti ile
Çin Halk Cumhuriyeti
Arasında Diplomatik
İlişkilerin Kurulması (1960-1971)

74

ŞİİR

HÜSEYİN HAYDAR
Beklenen Çağrı

76-82

SEMPOZYUM RAPORU

ANIL SOLMAZ

Sinoloji ve Çin Araştırmaları
Sempozyumu: Türkiye'de
Çin Araştırmalarının
Yeni Birleştirici Perspektifi

TÜRKİYE İLE ÇİN ARASINDA DİPLOMATİK İLİŞKİLERİN
BAŞLANGIÇTAN 50 YILI ANIŞIRI

**İNSANLIĞIN ORTAK
GELECEĞİNİ SPORLA KURMAK:
2022 Kış Olimpiyatları'na Doğru**

20 Kasım
İstinye Üniversitesi Vadi Kampüsü & Zoom
(Türkçe ve İngilizce)

DÜZENLEYENLER

Kuşak ve Yol Girişimi Perspektifinde ve Buzul Akademi Kurumları (BRIC)

İstinye Üniversitesi Kuşak ve Yol Çalışmaları Araştırma Merkezi (KU'YCAM)

Çin-Türk Örgütleri Birliği (TÖB)

83-85

FORUM RAPORU

ARDA TUNÇEL

İnsanlığın Ortak Geleceğini
Sporla Kurmak:
2022 Kış Olimpiyatları'na
Doğru

93

RESİM

KAYIHAN KESKİNOK

94

FOTOĞRAF

SITKI RIFAT

86-89

KİTAP İNCELEME

LI NING

Bin Okur, Bin Hamlet: Bir
Çinli Akademisyenin Kuşak
ve Yol Girişimi Hakkındaki
10 Önemli Soruya Cevabı

95

KARİKATÜR

RIFAT MUTLU

TÜRKİYE CUMHURİYETİ PEKİN BÜYÜKELÇİSİ ABDULKADİR EMİN ÖNEN

Abdulkadir Emin Önen 15 Mart 1976'da Ankara'da dünyaya geldi. İstanbul Fatih Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nü bitiren Önen, "2003'ten itibaren Türk Dış Politikasında Asya Algısı" konulu tez çalışması ile Siyaset Bilimi alanında yüksek lisansını yaptı. Özel sektörde Yatırım Danışmanı ve Genel Müdür olarak çalışmış olan Önen, Çin Halk Cumhuriyeti'nde ithalat ve ihracat alanında faaliyet gösteren kendisine ait danışmanlık şirketini kurdu. 2007 yılı genel seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nden Şanlıurfa Milletvekili seçilmiştir. TBMM'nin 23. ve 24. Yasama dönemlerinde görev yapmış olan Önen, Asya Parlamenter Asamblesi (APA) Başkan Yardımcılığı, Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Türk Grubu Başkanlığı ve AGİT Parlamenter Asamblesi Başkan Yardımcılığı, AGİTPA Türk Grubu Başkanlığı, Türkiye-Çin Parlamentolararası Dostluk Grubu Başkanlığı görevlerinde de bulunmuştur. 29 Ocak 2016 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Başdanışmanı olarak atandığı görevinde, Asya ve Çin konularını çalışmıştır. Abdulkadir Emin Önen, 26 Ekim 2017 tarihinden beri Çin- Pekin Büyükelçisi olarak görev yapmaktadır.

Atıf: Önen, A.K. (2021/2022). Karşılıklı saygı ve dostluğa dayalı Türk-Çin ilişkilerinin son yarım yüzyılı ve geleceği. *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 3(1), 6-10.

KARŞILIKLI SAYGI VE DOSTLUĞA DAYALI TÜRK-ÇİN İLİŞKİLERİNİN SON YARIM YÜZYILI VE GELECEĞİ

**T.C. Pekin Büyükelçisi A. Emin Önen'in
Kuşak ve Yol Girişimi Dergisinin
Türkiye-Çin Özel Sayısında Yayımlanmak Üzere
Hazırlanan Makalesi***

28.10.2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE ÇİN HALK Cumhuriyeti, İpek Yolu'nun iki ucundaki iki kadim medeniyetin mirasçılarıdır. Bu yıl, iki devlet arasında 1971'de tesis edilen diplomatik ilişkilerin 50. yıldönümünü kutlamaktayız. Esasen 50 sene, her iki medeniyetin de köklü tarihi ve bin yıllar öncesine uzanan etkileşimi göz önünde bulundurulduğunda, gayet kısa bir zaman dilimidir. Bununla birlikte, özellikle ilişkilerimizin “stratejik işbirliği” seviyesine yükseltildiği 2010 yılından bu yana yakalanan ivme kaydadeğerdir.

Bu noktada, Türkiye Cumhuriyeti'nin Çin Halk Cumhuriyeti nezdindeki Büyükelçisi olarak göreve başladığım 1 Aralık 2017 tarihinden bu yana, dünyanın en büyük nüfuslu ülkesin-

de ve Pekin gibi tarihi bir başkentte Türkiye'yi temsil ediyor olmaktan onur ve mutluluk duyduğumu da özellikle vurgulamak isterim.

Bu bağlamda, iki ülke arasında ekonomiden ticarete, turizmden ortak ulaşım projelerindeki işbirliğine kadar çeşitli alanlarda ikili ilişkilerin son yıllarda gözle görülür şekilde geliştiğini, her düzey ve sektördeki temasların yoğunlaştığını ve ikili ilişkilerimizin yanı sıra bölgesel ve küresel meselelere dair işbirliğimizin güç kazandığını sarıh bir şekilde müşahade etmekten memnuniyet duyuyorum. Kalkınma yolunda önemli mesafeler kaydeden bu iki dinamik gücün, yıllar ilerledikçe daha fazla işbirliği içinde olmaları, tarihin akışı bakımından

*Spotlar BRIQ tarafından çıkarılmıştır.

da son derece doğaldır. Ancak son on yılda hemen her alanda gözlemlenen atılımlara rağmen, ilişkilerimizin hacmi ve düzeyinin henüz gerçek potansiyelini yansıtmaktan uzak olduğu gerçeği de, üzerinde düşünülmesi ve daha çok çaba sarf edilmesi gereken bir olgudur.

Türk-Çin işbirliğinin sağlam temellere dayalı olduğu, özellikle zor zamanlarda kanıtlanmıştır.

Hiç kuşkusuz, liderler düzeyinde sürdürülen diplomasi, hızla gelişen ikili ilişkilerimizde yakalanan ivmenin korunmasında ve karmaşık bölgesel ve küresel sınamalarla ilgili tutumlarımıza ilişkin eşgüdümün sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Sayın Cumhurbaşkanı Erdoğın ve Sayın Devlet Başkanı Xi, yıl boyunca yaptıkları telefon görüşmeleriyle düzenli istişarelerde bulundular; ortak çıkarlarımızı ilgilendiren konularda ortak kararlar almaya devam ederken, bölgesel ve küresel sınamalarla ilgili fikir alışverişı yaptılar. İki lider arasındaki yakın diyalogun, önümüzdeki yıllarda Türk-Çin stratejik işbirliğinin profilini yükseltmeye rehberlik edeceği açıktır. Nitekim, Dışişleri Bakanı Sayın Wang'ın Mart 2021'de Türkiye'ye yaptığı ziyaret ve Sayın Dışişleri Bakanımız Çavuşoğlu ve Sayın Wang'ın geçtiğimiz Temmuz ayında Taşkent'teki görüşmeleri de bu duruma işaret etti ve Türkiye ile Çin'in önemli uluslararası meselelere ilişkin birbirlerinin bakış açılarını daha iyi anlamalarını sağlamak açısından çok yararlı oldu.

Türk-Çin işbirliğinin sağlam temellere dayalı olduğu, özellikle zor zamanlarda kanıtlanmıştır.

Türk-Çin işbirliğinin sağlam temellere da-

yalı olduğu, özellikle zor zamanlarda kanıtlanmıştır. Türkiye, Wuhan'da baş gösteren salgınının başlangıcında, Çin'e çok ihtiyaç duyulan tıbbi malzemeleri sağlayan ilk ülkelerden biri olmuş; 2020 yılının ortalarında salgın Türkiye'ye yayıldığında ise bu defa Çin aynı şekilde karşılık vermiştir. Sonrasında da, Çin'de üretilen Covid-19 aşısı CoronaVac, ulusal aşı kampanyamız çerçevesinde milyonlarca vatandaşımız için kullanılmış ve kullanılmaya devam etmektedir.

Pandemi süreci henüz hayatımızdan çıkmış olmamakla birlikte, bu durumun neden olduğu uluslararası seyahat kısıtlamalarına ve diğer pek çok sınamalara rağmen, Büyükelçiliğimizdeki meslektaşlarım ve ben, özellikle kültür ve ekonomi alanlarında ikili işbirliğinin olumlu gündemini ilerletmek için elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyoruz.

Bu doğrultuda, Yunus Emre Enstitüsü'nün dünya genelindeki 59uncu, Çin'deki ilk merkezini, dünyanın sayılı kültür başkentlerinden biri konumundaki Pekin'de geçtiğimiz Mayıs ayında faaliyete geçirdik. Her iki toplumun birbirini daha yakından tanıması için önemli bir vazife görmekte olan bu merkeze Çinli dostlarımızın büyük ilgi göstermesi sevindiricidir.

Diğer taraftan, Çin'deki dördüncü Başkonsoloslüğümüzü de Siçuan eyaletinin başkenti Çengdu'da faaliyete geçirmeye hazırlanıyoruz. Böylece, Pekin, Hong Kong, Şanhay ve Guanco'nun ardından, Çin'in hızla gelişen önemli bir bölgesinde daha temsil ediliyor olacağız.

Pandemi süreciyle birlikte kesintiye uğrayan beşeri münasebetlerimizin mümkün olan en kısa sürede yeniden canlandırılması hususunda kararlıyız. Salgın öncesi dönemde sayısı haftada 50'ye yaklaşan karşılıklı uçuşların yeni-

den başlayarak uçuş sayısı ile destinasyonlarının çeşitlendirilmesi, 2019 yılında 600 bin bandına yükselerek rekor düzeye ulaşan ülkemizi ziyaret eden Çinli turist sayısının da artmasını ve “yıl-da 1 milyon Çinli turist” hedefimize ulaşmamızı sağlayacaktır. Karşılıklı ziyaret olanaklarının kolaylaşması aynı zamanda, eğitsel ve akademik temasların da yeniden önünü açacaktır.

2020 yılında ikili ticaret seviyemiz yaklaşık 26 milyar Dolar’a çıkarak rekor seviyeye ulaştı ve böylece Çin, Türkiye’nin en büyük ikinci ticaret ortağı haline geldi.

Tarihi İpek Yolu’nun doğal mirasçıları olan ülkelerimiz, aynı zamanda “Orta Koridor” ve “Kuşak ve Yol Girişimi” gibi kapsamlı bağlantı projeleriyle Avrasya üzerinden entegrasyon sağlanması vizyonunu paylaşılmaktadır.

Diğer taraftan, ülkelerimiz arasındaki ekonomik ve ticari bağları olabildiğince dinamik tutmak için büyük çaba sarf ediyoruz. 2020 yılında ikili ticaret seviyemiz yaklaşık 26 milyar Dolar’a çıkarak rekor seviyeye ulaştı ve böylece Çin, Türkiye’nin en büyük ikinci ticaret ortağı haline geldi. İkili ticaretimizdeki açığı daha dengeli bir hale getirmek amacımız doğrultusunda Çin’e ihracatımızı artırma yönünde de önemli adımlar atıyoruz. Bu bağlamda, 2021’in ilk 8 ayında Çin’e ihracatımız, geçtiğimiz yılın aynı dönemine göre %45 artarak 2.4 milyar Dolar’a ulaştı. Türkiye’nin Çin’e yaptığı gıda ve tarım ürünleri ihracatı bu yılın ilk sekiz ayında %112 oranında artarak 230 milyon Dolar’a çık-

tı. 2021 yılı sonu itibarıyla Çin’e ihracatımızın tarihimizdeki en yüksek seviyesine erişmesini hedefliyoruz. Ayrıca, yeni dijital ekonomilerin sunduğu fırsatı değerlendirmek için Türk ihrac ürünlerini Çin’in büyük e-ticaret platformlarına entegre etme planları üzerindeki çalışmalarımıza da devam ediyoruz. Buna paralel olarak, Türkiye’de daha fazla Çin menşeli yatırım yapılmasını teşvik ediyoruz. Doğru planlama, kararlılık ve samimi işbirliğiyle, ticaret hacmimizin ve karşılıklı yatırımların ikiye, hatta üçe katlanması için hiçbir engel görmüyorum.

Çin ile ilişkilerimize, 2019 yılında hayata geçirilen ve Türkiye’nin Asya ülkeleriyle ilişkilerini derinleştirmeyi ve kıta genelinde ekonomik bütünleşmeye katkıda bulunmayı amaçlayan “Yeniden Asya” girişimimiz çerçevesinde de büyük önem atfediyoruz.

Tarihi İpek Yolu’nun doğal mirasçıları olan ülkelerimiz, aynı zamanda “Orta Koridor” ve “Kuşak ve Yol Girişimi” gibi kapsamlı bağlantı projeleriyle Avrasya üzerinden entegrasyon sağlanması vizyonunu paylaşılmaktadır.

Bu bağlamda, ulaşım koridorları kritik öneme sahiptir. Tarihi İpek Yolu’nun doğal mirasçıları olan ülkelerimiz, aynı zamanda “Orta Koridor” ve “Kuşak ve Yol Girişimi” gibi kapsamlı bağlantı projeleriyle Avrasya üzerinden entegrasyon sağlanması vizyonunu paylaşılmaktadır. Bu ortak vizyonun bir parçası, bu iki iddialı projeyi uyumlaştırma yönündeki yoğun çabalarımızın somut bir semeresi olarak, Türkiye’den Çin’e ilk ihracat yük treni hizmeti Aralık 2020’de başlatılmıştır. Tren, Trans Hazar Doğu-Batı Orta Koridoru’nu Kars-Tiflis-Bakü demiryolu vasıtasıyla takip ederek, İstanbul’dan

Xi'an'a sadece 12 günde ulaşmıştır. Önümüzdeki dönemde, bu yük trenlerinin sefer sayılarının artması yönündeki çalışmalar sürmektedir. Bu demiryolu bağlantısının daha fazla kullanılması, Türk ve Çin ürünlerinin ilgili varış noktalarına daha kolay ve hızlı bir şekilde teslim edilmesini sağlayacak; ayrıca küresel tedarik zincirlerinde süregelen kırılganlıkların giderilmesine de büyük katkı sunacaktır.

Diplomatik ilişkilerimizin yarım yüzyılını kutlarken, önümüzdeki 50 yılda Türkiye ile Çin arasındaki bağların daha da kökleşerek gelişmesini temin edecek, "kazan-kazan" ilkesi ışığında belirlenecek adımların temellerini bugünden en ayrıntılı biçimde planlamalı ve peyderpey uygulamaya koymalıyız.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin Kuşak ve Yol Girişimi için ehemmiyeti, lojistik, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla çok büyüktür. Kuşak ve Yol Coğrafyasının asli unsurlarından olan Uygur Türkleri'nin kaydadeğer bir bölümü de ülkemizde yaşamaktadır. Dolayısıyla, başta Uygurlar olmak üzere, aramızda yadsınamaz dil, din, tarih, kültür bağları bulunan Çin'de yerleşik Türksoylu halkların eşit vatandaşlar olarak huzur, güven ve refah içinde yaşamalarına, ulusal ve uluslararası hukuktan neşet eden haklarından tam olarak faydalanmalarına, kültürlerini geliştirerek yeni nesillere aktarmalarına ve bölgenin kalkınmasından en iyi biçimde istifade ederek Çin ile ilişkilerimize katkıda bulunmalarına özel önem vermekteyiz. Bu konuda daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiğine kani olduğumuz hususları,

özellikle vatandaşlarımızla ilgili mevzuları Çin tarafıyla temaslarımızda düzenli biçimde ele almaktayız. İkili ilişkilerimizin diğer veçhelerinde olduğu gibi bu konuda da yapıcı ve sonuç odaklı bir diyalogun tesisinin, münasebetlerimize müspet yönde tesir edeceğine inanıyorum.

Özetlemek gerekirse, bilhassa son on beş yılda ilişkilerimizin geliştirilmesi yönünde karşılıklı olarak sergilenen güçlü siyasi irade, yoğun üst düzey siyasi temaslarla daha da perçinlenmiş ve pek çok alandaki işbirliğimize zemin hazırlanmıştır. İkili bağlarımızın güçlü temeller üzerine inşa edildiği, pandeminin yarattığı türbülans ortamında kanıtlanmıştır. Gerek siyasal düzlemde artan üst düzey angajman gerek turizm, kültür, sivil havacılık, bilim ve teknoloji gibi pek çok alanda güçlenen toplumsal temaslar, bize gelecek yarım yüzyılın Türkiye ve Çin bakımından çok daha kıymetli olacağına dair güçlü ipuçları vermektedir. Dolayısıyla, diplomatik ilişkilerimizin yarım yüzyılını kutlarken, önümüzdeki 50 yılda Türkiye ile Çin arasındaki bağların daha da kökleşerek gelişmesini temin edecek, "kazan-kazan" ilkesi ışığında belirlenecek adımların temellerini bugünden en ayrıntılı biçimde planlamalı ve peyderpey uygulamaya koymalıyız.

Şüphesiz ki, müreffeh bir geleceğe giden yolu hiçbir ülkenin tek başına kat edebilmesi mümkün değildir. Bu anlayışla, ilişkilerimizin, iki ülke halkının menfaatleri doğrultusunda gelecekte daha da ileriye taşınacağına olan inancım tamdır. İlişkilerimizin derinleşerek gelişmesi, iki ülke halkının refahı ve kalkınmasına faydalı olacağı gibi bölge ve dünya barışı, istikrarı ve kalkınmasına da katkı sağlayacaktır. 🌸

Havadan İpek Yolu'nu kuruyoruz.

TÜRKİYE

ÇİN

onurair.com

Onurair

ÇİN HALK CUMHURİYETİ ANKARA BÜYÜKELÇİSİ LIU SHAOBIN

Liu Shaobin 1963 yılında doğmuştur. Üniversite mezunu olan Sayın Liu, 1985 yılında Çin Dışişleri Bakanlığı'nda göreve başlamıştır. Sırasıyla, Dışişleri Bakanlığı Asya Genel Müdürlüğü Müsteşarı ve Daire Başkanı, Çin'in Güney Kore Büyükelçiliği'nde Elçi Müsteşar, Dışişleri Bakanlığı Dış Güvenlik İşleri Genel Müdür Yardımcısı, Çin'in Japonya Büyükelçiliği'nde Elçi, Dışişleri Bakanlığı Dış Güvenlik İşleri Genel Müdürü olarak görev yapmıştır. Ekim 2020'den beri Çin Türkiye Büyükelçisi olarak hizmet etmektedir.

Atf: Liu, S. (2021/2022). Çin ve Türkiye'nin diplomatik ilişkilerinin kuruluşunun 50. yıldönümünde Kuşak ve Yol işbirliği yeni bir sayfa açıyor. *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 3(1), 12-15.

ÇİN VE TÜRKİYE’NİN DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNİN KURULUŞUNUN 50. YILDÖNÜMÜNDE KUŞAK VE YOL İŞBİRLİĞİ YENİ BİR SAYFA AÇIYOR

2021 YILI, ÇİN İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ diplomatik ilişkilerin kurulmasının 50. yıldönümüdür. Son 50 yılda, iki ülkenin hükümetleri ve halklarının ortak çabaları sayesinde, Çin-Türkiye ilişkileri uluslararası değişimlerin üstesinden gelerek olgun ve istikrarlı bir gelişme aşamasına girmiştir. Özellikle, 2010 yılında stratejik işbirliği ilişkisinin kurulmasından bu yana, iki ülke arasında siyaset, ekonomi, halklar arası temaslar, kültür, bilim ve teknoloji gibi alanlardaki işbirliği hızla gelişmiştir.

Çin ile Türkiye’nin giderek artan karşılıklı siyasi güveni ikili ilişkilerin derinleşmesi için sağlam bir garanti sağlamıştır. İki ülkenin liderleri, Çin-Türkiye ilişkilerini daima stratejik ve uzun vadeli bir perspektiften planlamış ve kavramışlardır. İki ülke, birbirlerinin ulusal egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü koruma çabalarını tam olarak desteklemiş ve kendi ulusal koşullarına uygun kalkınma yollarında ilerlemişlerdir. Özellikle son yıllarda, Devlet Başkan Sayın Xi Jinping ve Cumhurbaşkanı Sayın Recep

Tayyip Erdoğan’ın bizzat önderliğinde, ikili ilişkiler devamlı olarak derinleşmektedir, birbirlerinin temel çıkarlarına ve ana kaygılarına karşılıklı saygı gösterilmesi konusunda bir uzlaşmaya varılmıştır. Çin ile Türkiye arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasının 50. yıl dönümü vesilesiyle iki lider, telefonda bir görüşme yapmış ve birbirlerine tebrik mesajları iletmış, çeşitli alanlarda ikili işbirliğinin başarılarını olumlu bir şekilde değerlendirmiş ve yeni dönemde ikili ilişkilerin gelişim yönünü belirlemişlerdir.

2021 Mart ayında, Çin Devlet Konseyi üyesi ve Dışişleri Bakanı Wang Yi Türkiye’yi ziyaret etmiştir. İki ülkenin dışişleri bakanları, Çin-Türkiye stratejik işbirliği ilişkilerinin sağlıklı ve istikrarlı gelişimini teşvik etme konusunda kapsamlı görüş alışverişinde bulunmuşlardır.

Çin ile Türkiye’nin somut işbirliğinin verimli sonuçları iki ülke halkı için önemli faydalar sağlamıştır. Çin ile Türkiye’nin ticaret, yatırım, finans ve diğer alanlardaki işbirliği istikrarlı bir şekilde ilerlemektedir. Çin, Türkiye’nin en büyük

*Spotlar BRIQ tarafından çıkarılmıştır.

ikinci ticaret ortağı olmuştur. Çin, Türkiye’den it-halatı artırmak için aktif olarak bir takım önlem-ler almıştır. Kiraz, antep fıstığı, süt ürünleri, su ürünleri ve kümes hayvanları gibi yüksek kaliteli Türk tarım ürünleri Çinli tüketiciler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Ocak-Eylül 2021 arasında ikili ticaret hacmi bir önceki yılla kar-şılaştırıldığında %44.1 artışla 24.49 milyar dola-ra ulaşmış, Çin’in Türkiye’deki finansal olmayan doğrudan yatırımı ise yıllık %647.9 artışla 160 milyon doları bulmuştur. Çin ve Türkiye’nin mali işbirliği daha da derinleşmiş, yerel para birimi takaslarının ölçüğü 35 milyar yuan’a ulaşmıştır.

Çin ve Türkiye’nin kalkınma stratejilerinin uyumlaştırılması süreci giderek derinleşmiş ve iki ülke, “Kuşak ve Yol” Girişimi’nin yüksek kalitede ortak inşasında önemli ortaklar haline gelmiştir.

Çin Bankası ve Çin Sanayi ve Ticaret Ban-kası, Türkiye pazarına girmesinden yalnızca bir-kaç yıl içinde, iki ülke arasındaki ortak ve yerel projelere on milyarlarca dolar mali destek sağ-lamıştır. Çin ve Türkiye, dijital ekonominin ge-lişme fırsatlarını değerlendirmek ve hizmet tica-reti, dijital ekonomi ve e-ticaret alanlarında iki ülke arasındaki işbirliği potansiyelini tam olarak ortaya çıkarmak için ticari yapılarını en iyi dü-zeye ulaştırmaya ve ekonomik ve ticari ilişkileri-ni geliştirmeye yönelik aktif olarak yeni fikirler ve önlemler arayışındadırlar.

Çin ile Türkiye arasında giderek daha ya-kınlaşan halklar arası temaslar ve kültürel alış-verişler, iki ülke arasındaki dostluk için sağlam bir kamuoyu temeli hazırlamıştır. Çin-Türkiye dostluğu uzun bir geçmişe sahiptir. Kadim İpek Yolu, binlerce yıl önce iki taraf arasındaki ilet-işim ve alışverişler için bir dostluk köprüsü kur-muştur. Diplomatik ilişkilerin kurulmasından

bu yana, Türkiye ve Çin arasındaki halklar arası ve kültürel alışverişler genişlemeye devam et-mektedir. Şu anda Çin’in, Türkiye’nin 26 şehri ile Kardeş Şehir ilişkisi vardır. Kültür Yılı ve Turizm Yılı gibi faaliyetler sayesinde, iki ülkenin halkları birbirlerini daha yakından tanımışlardır. Yunus Emre Türk Kültür Merkezi Pekin’de resmen açıl-mıştır. Çin’in Türkiye’de 4 tane Konfüçyüs Ensti-tüsü vardır. Konfüçyüs Enstitüsü Türk halkının Çince öğrenmesi ve Çin kültürünü tanıması için yeni bir pencere olmuştur. İki ülkenin her birin-de ondan fazla üniversitede Türkçe veya Çince bölüm açılmıştır.

Aniden ortaya çıkan Covid-19 salgını kar-şısında Çin ve Türkiye, mevcut zorlukların üs-tesinden gelmek için birbirlerine yardım etmiş, salgın karşıtı malzeme sağlayarak ve salgına karşı mücadele deneyimlerini paylaşarak aktif ve verimli yakın işbirlikleri gerçekleştirmişler-dir. Çin’in Sinovac şirketi, Türkiye’nin en ihtiyaç duyduğu anlarda çok sayıda Covid-19 aşısını (şimdiye kadar toplamda 70 milyondan fazla doz Covid-19 aşısı) sağlayarak Türkiye’ye sal-gınla mücadelede büyük katkı vermiş, Çin-Tür-kiye ilişkilerinde de yeni bir parlak nokta oluş-turmuştur.

Çin ve Türkiye’nin kalkınma stratejileri-nin uyumlaştırılması süreci giderek derinleşmiş ve iki ülke, “Kuşak ve Yol” Girişimi’nin yüksek kalitede ortak inşasında önemli ortaklar hal-i-ne gelmiştir. Türkiye, “Kuşak ve Yol”un ortak inşasını destekleyen ilk ülkelerden biridir. İlk “Kuşak ve Yol” Uluslararası İşbirliği Forumu’na katılan Cumhurbaşkanı Erdoğan, açılış konuş-masında “Kuşak ve Yol” Girişimi’nin bir dostluk köprüsü olduğunu ve Türkiye-Çin ilişkilerinin gelişimine ivme kazandıracağını vurgulamıştı. Kasım 2015’te, Başkan Xi Jinping ve Cumhur-başkanı Erdoğan, G20 Antalya zirvesi sırasında, iki hükümet arasında “Kuşak ve Yol” Girişimi ile “Orta Koridor” stratejisinin birbiriyle uyum-laştırılmasına yönelik mutabakat muhtırasının imzalanmasına tanıklık etmişlerdi. Bu, iki ül-

kenin karşılıklı yarara dayalı işbirliğini derinleştirmesinde ve işbirliğinin meyvelerinin paylaşılmasında itici güç olmuş ve Çin ile Türkiye arasında kadim İpek Yoluyla bağlanan köklü dostlukta yeni bir sayfa açmıştır. Temmuz 2021’de, Başkan Xi Jinping, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile yaptığı telefon görüşmesinde Çin ve Türkiye’nin “Kuşak ve Yol” Girişimi’nin ortak inşasını ve Türkiye’nin “Orta Koridor” stratejisini uyumlaştırma sürecini güçlendireceğini yineleyerek bunun iki ülkenin işbirliğini daha da derinleştirmeye ve ortak kalkınmayı teşvik etmeye yön verdiğini belirtmiştir.

Asya kıtasının bir ucundan diğerine uzanan “Demir İpek Yolu”, Çin ve Türkiye’yi bir kez daha birbirine sıkı sıkıya bağlayarak iki ülke arasında hızlı mal dolaşımını sağlamıştır.

İki ülke arasında “Kuşak ve Yol”un ortak inşası için yapılan işbirliği verimli sonuçlar vermiştir: Çin’in Xi’an kentini Türkiye’nin İstanbul kentine bağlayan Çin-Avrupa Yük Treni “Chang’an” seferi her iki yönde de trafiğe açılmış ve düzenli olarak işler hale gelmiştir. Asya kıtasının bir ucundan diğerine uzanan bu “Demir İpek Yolu”, Çin ve Türkiye’yi bir kez daha birbirine sıkı sıkıya bağlayarak iki ülke arasında hızlı mal dolaşımını sağlamıştır. Türkiye’nin Kumport Limanı “Kuşak ve Yol” üzerinde önemli bir limandır. Çin sermayeli firmaların oluşturduğu konsorsiyumunun limanın %65’lik hissesini satın almasının ardından, Türk tarafının orjinal ekibi tamamen yerinde kalmış, yerli bir yönetim modeli uygulanmaya devam edilmiş, limanın konteyner kapasitesi ve gelirleri artırmaya devam etmiştir.

İki ülkenin altyapı, yenilenebilir enerji vb. alanlardaki endüstriyel gelişimi sürekli olarak uyumlaştırılmaktadır. Ankara-İstanbul Yüksek Hızlı Demiryolu Faz II Projesi, Ankara 500MW Fotovoltaik Endüstri Parkı, Tuz Gölü Yeraltı Do-

ğal Gaz Depolama Projesi gibi Çin firmalarının üstlendiği mega projeler hayata geçirilmektedir. Çin’in Türkiye’deki en büyük “Kuşak ve Yol” yatırımı olan Hunutlu Termik Santrali’nin inşaatı kesintisiz olarak sürdürülmekte, proje çok sayıda yerel istihdam fırsatı yaratmaktadır. Huawei, Türkiye’de yurtdışındaki en büyük ikinci Ar-Ge merkezini kurmuştur. Akıllı telefon markaları Xiaomi, Vivo, Oppo ve beyaz eşya devi Haier, art arda Türkiye’de yatırım yaparak ve fabrikalar kurarak, Türkiye’nin teknolojik gelişimi ve teknolojik devrimi için yardımcı olmaktadır.

Bu yıl Çin Komünist Partisi’nin kuruluşunun 100. yıldönümüdür. ÇKP Merkez Komitesi Genel Sekreteri Xi Jinping, partinin kuruluşunun 100. yıldönümü kutlama konferansında birinci yüzüncü yıl hedeflerine ulaştığımızı ve her yönüyle modern ve güçlü bir sosyalist ülke vizyonunu gerçekleştirmeyi amaçlayan ikinci yüzüncü yıl hedeflerimize doğru özgüvenli ve emin adımlarla ilerlediğimizi gururla ilan etmiştir. Türk halkı da “2023-2053 Vizyonu”nu ortaya koymuş ve “2023 Hedefleri”ni gerçekleştirmek için emek sarfetmektedir. Çin ve Türkiye kendi büyük hayallerini gerçekleştirirken, iki ülke daha fazla kalkınma fırsatı ve daha geniş bir kalkınma alanı ile karşı karşıya kalacaktır. Yeni bir tarihi başlangıç noktasında bulunan Çin ve Türkiye’nin, birbirlerinin temel çıkarlarını ve ana kaygılarını anlayacaklarını ve bunlara saygı duyacaklarını, karşılıklı siyasi güveni ve stratejik işbirliğini güçlendireceklerini, çelişkileri ve fikir ayrılıklarını uygun şekilde yöneteceklerini, iki ülke ilişkilerinin siyasi temellerini birlikte koruyacaklarını, çıkar kesişim noktalarını kapsamlı olarak keşfedeceklerini, “Kuşak ve Yol”un yüksek kalitede ortak inşasını hızlandırarak çeşitli alanlardaki somut işbirliğinde yeni sonuçların elde edilmesini sağlayacaklarını ve Çin-Türkiye Stratejik İşbirliği İlişkileri’nin gelişmesi ve insanlık için ortak kader topluluğunun oluşturulması için yoğun çaba sarfedeceklerini ümit ediyoruz. 🌸

Çin ve Türkiye İmajlarının Karşılıklı İnşası: Algılar, Sorunlar ve Politika Önerileri*

YANG CHEN*

Dr.Öğr. Üyesi
Tarih Bölümü,
Shanghai Üniversitesi, Çin

XIE FANG**

Yüksek Lisans Öğrencisi
Dünya Tarihi Bölümü, Liberal Sanatlar Koleji
Shanghai Üniversitesi, Çin

**Dr. Yang Chen, Şanghay Üniversitesi Sosyal Bilimler Yüksek Okulu Tarih Bölümü'nde Yardımcı Doçent ve Şanghay Üniversitesi Türk Araştırmaları Merkezi'nin Yönetici Direktörüdür. Türkiye hakkında iki kitabı ve Eleştirel Sosyoloji (Critical Sociology), İslam Sosyolojisi (Sociology of Islam), Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi (Belt & Road Initiative Quarterly), Arap Dünyası Araştırması (Arab World Research) ve daha pek çok dergide makaleleri yayınlanmıştır. Başlıca araştırma alanları Türkiye'de siyasi İslami hareketler, Türkiye'de parti siyaseti, Türkiye'nin dış politikası ve Çin-Türkiye ilişkileridir.*

E-Posta: ycwf2008@163.com

<http://orcid.org/0000-0002-4840-642>

***Xie Fang, Liberal Sanatlar Koleji'nde Dünya Tarihi alanında yüksek lisans adayı ve Şanghay Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi'nde araştırma görevlisidir. Araştırma alanları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin erken tarihi ve Türkiye-Yunanistan ilişkileri yer almaktadır.*

Atf: Yang, C. & Xie, F. (2021/2022). Çin ve Türkiye imajının karşılıklı inşası: Algılar, sorunlar ve politika önerileri. *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 3(1), 16-25.

ÖZ

2010 yılında Çin ve Türkiye arasında stratejik işbirliği ilişkisinin kurulmasından bu yana ikili ilişkiler, önceki 40 yıla kıyasla daha fazla karşılıklı siyasi güven, ekonomik işbirliği ve kültürel alışveriş ile yeni bir döneme girmiştir. Ancak sık sık yapılan resmi temasların aksine, sıradan insanların her iki ülke hakkındaki görüşleri bu yeni gelişmelere ayak uyduramamıştır. Türklerin gözündeki Çin imajı hala bazı olumsuz olaylarla bağlantılıdır. Çin'in Türkiye anlayışı ise çeşitli tarihsel nedenlerden dolayı yüzeysel bir düzeyde kalmaktadır. Çinliler ve Türkler duygusal olarak yakınlaşır ve birbirini daha iyi anlarsa, iki ülkenin imajları önemli ölçüde iyileşecek ve Çin-Türkiye ilişkileri kaçınılmaz olarak güçlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çin Çalışmaları, Çin İmajı, Çin-Türkiye İlişkileri, Türkiye İmajı, Türk Çalışmaları

2020 VE SONRASI, ÇİN VE TÜRK TARİHİ VE ikili ilişkilerin gelişimi açısından önemli bir dönem olmuştur. 2020, Çin-Türkiye stratejik ortaklığının kuruluşunun 10'uncu yıl dönümüdür. Ayrıca 2021, Çin ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerin 50'nci yıldönümü ve Çin Komünist Partisi'nin kuruluşunun 100'üncü yıldönümüdür.

2023 yılında Türkiye'nin kuruluşunun üzerinden bir asır geçmiş olacak. COVID-19 salgınının benzeri görülmemiş olumsuz sonuçlarıyla karşı karşıya kalan Çin ve Türkiye, "Çin Rüyası"nı ve "Türk Rüyası"nı gerçekleştirmek için sürekli mücadele etmektedir. İki taraf da bağımsız bir yol seçmeye çalışmaktadırlar.

Dahası Türkiye ve Çin, "Kuşak ve Yol" Girişimi ile "Orta Koridor" Projesi arasındaki işbirliğini geliştirmeye yönelik karşılıklı sinerjilerinde de örneklenildiği üzere kendi kalkınma stratejileri konusunda benzer görüşleri paylaşmaktadır. Çin, Türkiye'nin bölgesel ve küresel ilişkilerdeki artan rolüne önem verirken, Türkiye de Çin'in yükselişini desteklemektedir (Colakoglu, 2014). Bu durum, Batılı ülkelerin Çin ve Türkiye'nin gelişimine şüphe ve eleştiri ile yaklaşan hatta bu gelişimi sınırlandırmaya çalışan tavırlarının karşısında yer almaktadır.

Çin ile Türkiye arasındaki stratejik işbirliği ilişkisinin kurulduğu 2010 yılından bu yana, ikili ilişkiler önceki 40 yıla göre daha fazla siyasi karşılıklı güven, ekonomik işbirliği ve kültürel alışveriş ile yeni bir döneme girmiştir (Chen, 2020). Ancak sık sık yapılan resmi temasların aksine, sıradan insanların her iki ülke hakkındaki görüşleri bu yeni gelişmelere ayak uyduramamıştır. Türklerin gözünde, Çin'in imajı hala olumsuz olaylarla bağlantılıdır ve Japonya ve Güney Kore'nin Türkiye'deki olumlu imajının hala gerisindedir. Tarihsel nedenlerden dolayı Çin'in Türkiye anlayışı da yeterli değildir. Kuşak ve Yol Girişimi'nin inşası esas olarak politika, altyapı, ticaret, finans ve halklar arası alışverişteki bağlantılara yöneliktir. Muhtemelen "halklar arası temaslar", iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmenin en önemli temelidir. Eski bir Çin atasözünün dediği gibi, "İnsanlar arasındaki yakın temastan kaynaklanan dostluk, sağlam devletler arası ilişkilerin anahtarıdır". Çinliler ve Türkler duygusal olarak yakınlaşır ve birbirini daha iyi anlarsa, iki ülkenin birbirleri hakkındaki imajı önemli ölçüde iyileşecek ve Çin-Türkiye ilişkileri kaçınılmaz olarak güçlenecektir.

Bu makale üç kısımda ele alınmıştır: Birinci kısım, 2010 yılından bu yana Çin-Türkiye stratejik

İki devlet başkanının liderliği sayesinde Çin-Türkiye ilişkileri normalleşiyor. (United World, 2019)

işbirliği ilişkisindeki güncel gelişmeleri makro düzeyde analiz etmektedir. İkinci bölüm, Türk halkının gözünden Çin imajını ve Çin halkının gözünden Türkiye imajını anlatmaktadır. Üçüncü bölüm, bu farklı algıların arkasındaki olası nedenleri araştırmaktadır. Makale, iki taraf imajının nasıl iyileştirilebileceğine dair öneriler sunan bir bölümle sonuçlanacaktır.

Çin-Türkiye İlişkilerindeki Statüko

2010'dan bu yana Çin-Türkiye ilişkilerinin gelişimi kabaca üç aşamaya ayrılabilir. İlk aşama, 2010 yılında stratejik ortaklığın kurulmasından 2016 yılındaki askeri darbe girişimine kadardır. Çin-Türkiye ilişkilerinin bu aşamadaki temel özelliği “iki adım ileri ve bir adım geri” idi. Çin ve Türkiye bu aşamada birbirlerinin ülkelerinde “Çin Kültür Yılı” (2012) ve “Türk Kültür Yılı” (2013) düzenlemelerine rağmen, Sinciang'daki şiddetli terör olaylarının ardından 2014 ve 2015 yıllarında ilişkiler gerilemiştir. Bu dönemde Türk tarafı, Çin-Türkiye ilişkilerinin daha da geliştirilmesi konusunda tereddütlüydü ve ikili

ilişkilerin ana itici gücü Çin tarafıydı.

İkinci aşama, 2016'daki askeri darbe girişiminden Şubat 2019'a kadarki dönemdir. Bu aşamanın ana özelliği, “talihsizliğin arkadaşlık samimiyetini test etmesi” idi. 3-6 Ağustos 2016 tarihlerinde Çin Dışişleri Bakan Yardımcısı Zhang Ming Türkiye'yi ziyaret etti (Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2016). 18-20 Nisan 2017 tarihlerinde Çin Başbakan Yardımcısı Liu Yandong Türkiye'yi ziyaret etti (Yang & Chun, 2017). Her iki ziyaret de Türkiye'nin zor şartlar altında olduğu bir dönemde gerçekleştirildi ve Türkiye bu ziyaretleri, Çin tarafından ulusal egemenliğinin ve birliğinin desteklenmesi olarak değerlendirdi. Ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan, 3 Eylül 2016 tarihinde Hangzhou G20 Zirvesi'ne katıldı. Mayıs 2017'de Pekin'de düzenlenen Birinci Kuşak ve Yol Uluslararası İşbirliği Forumu'na katılan Cumhurbaşkanı Erdoğan, açılış konuşmacılarından biriydi. Bu etkileşim dizisi hem Çin'in Türkiye'ye verdiği önemi hem de Türkiye'nin Çin'e olan güvenini yansıtmaktadır.

Üçüncü aşama, Şubat 2019'dan günümüze kadar devam eden dönemdir. Bu aşamanın ana özelliği

ise “dikkatle ilerlemektir”. 9 Şubat 2019’da Türk Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, Çin hükümetinin bir milyon Uygur’u hapsetmek için Sinciang’da bir “toplama kampı” kurduğu şeklinde bir açıklama yaptı. Çin hükümetini ırklarını, dinlerini ve kültürlerini “yok etmeye” çalışarak Uygurların ve diğer Müslümanların insan haklarını ciddi şekilde ihlal etmekle suçladı (Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2019). Bu durum Türkiye’yi İslam dünyasında Çin’i Sinciang’la ilgili konularda eleştiren ilk ülke yaptı ve uluslararası medyanın büyük ilgisini çekti.

Açıkça görülüyor ki siyasi olarak karşılıklı güven eksikliği, Çin-Türkiye ilişkilerinin gelişmesinin en önemli noktası olmaya devam etmektedir. Ancak iki devlet başkanının liderliği sayesinde Çin-Türkiye ilişkileri her zaman sakinleşebilmekte ve yeniden yola çıkılabilmektedir.

Bu olaylar dizisini takip ederken, Çin ve Türkiye ilişkilerinin seyrinin adeta bir tahterevallî gibi olduğu görülür. 2009 yılında 5 Temmuz Olayı’nın patlak vermesi Çin-Türkiye ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. O gün, Sinciang Urumçi’de yaralama, yağma ve yakma suçları gibi bir dizi ciddi şiddet olayları meydana geldi. Birçok masum insan ve polis görevlisi öldürüldü veya yaralandı, birçok araç yakıldı ve birçok dükkan talan edildi ve yakıldı. Ancak Türkiye’den gelen tepki şiddet uygulayan teröristleri suçlamak değil, Çin’in Sinciang politikasını eleştirmek oldu. Neyse ki sonraki yıl iki ülke bu olayın etkisini azaltmayı ve stratejik bir işbirliği ilişkisi kurmayı başardı. Ancak Temmuz 2015’te Türkiye’de Çin karşıtı bir gösteri patlak verdi. Ardından, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Temmuz ayı sonunda Çin’e yaptığı ziyaret ile iki ülke

arasındaki ilişkiler normale döndü.

Türkiye’de 2016 yılında yaşanan başarısız askeri darbenin ardından Çin-Türkiye ilişkileri daha da gelişmiş ve teröre karşı ortak mücadele gibi konularda fikir birliğine varılmıştır. Şubat 2019’da Türk Dışişleri Bakanlığı’nın Çin’in Sinciang politikasını suçlaması yine Çin-Türkiye ilişkilerinde krize yol açmıştır. Ancak Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Temmuz ayında Çin’e yaptığı ziyaretle ikili ilişkiler yeniden normale dönmüştür.

Açıkça görülüyor ki siyasi olarak karşılıklı güven eksikliği, Çin-Türkiye ilişkilerinin gelişmesinin en önemli noktası olmaya devam etmektedir, yani bu tür sorunlar ne zaman patlak verse iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler çalkantılı hale gelmektedir. Ancak iki devlet başkanının liderliği sayesinde Çin-Türkiye ilişkileri her zaman sakinleşebilmekte ve yeniden yola çıkılabilmektedir.

Çin’in Türkiye Algısı ve Türkiye’nin Çin Algısı

Son on yılda, Çin ile Türkiye arasındaki çalışanların karşılıklı değişiminin sürekli artmasıyla birlikte Türkiye’nin Çin’deki imajı sürekli olarak iyileşti ve bazı Türkçe anahtar kelimeler Çin’de de sıkça anılmaya başlanmıştır. Bunlardan biri “hüzün”dür (Pamuk, 2007). Bu kelime, Türk romancı Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Orhan Pamuk’un İstanbul: Anılar ve Şehir adlı eserinden geliyor. Tanınmış bir yazar olarak, Pamuk’un neredeyse tüm romanları Çin’ce’ye çevrilmiştir ve romanlarında inşa edilen Türk imajı Çinli okuyucular tarafından iyi bilinmektedir. Elbette günümüz Türkiye Cumhuriyeti kasvetli bir yaşam biçimine sahip değil, son dönem Osmanlı İmparatorluğu’nun kasvetli yaşam biçimiyle keskin bir tezat içinde ve oldukça modern, parlak ve güzel.

İkinci kelime ise “romantik”. Çinlilerin hayal gücünde Türkiye, mükemmel coğrafyası ve manzarasıyla romantik bir yerdir. Akdeniz, Ege Denizi, İstanbul Boğazı gibi isimlerin zikredilmesi bile Çinlilerin gözünde canlanmakta ve hasret uyandırmaktadır. Bu yüzden “Seni Romantik

Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi ile diplomatik ilişkilerimizin 50. yıldönümü çerçevesinde gerçekleştirilen görüşme.
(Xinhua/Mustafa Kaya, 2021)

Türkiye'ye Götüreceğim" şarkısı Çin'de çok popülerdir.

Üçüncüsü ise "çeşitlilik". Türkiye farklı kültürlerle sahip bir ülkedir. Birçok imparatorluğun kalıntıları Türkiye'de sürekli olarak kazılmakta ve ortaya çıkarılmaktadır. Camiler, kiliseler, sinagoglar ve daha fazlası İstanbul'un her yerinde görülebilir. Ayrıca Türk mutfağı, komşu ülkelerden gelen yemeklerin özünü bünyesinde barındırmaktadır ve böylece Türkiye dünyanın en büyük üçüncü lezzet ülkesi olarak ün kazanmıştır.

Bu olumlu izlenimlerin yanı sıra Çin halkının zihnindeki Türkiye imajı bazı tarihi olaylardan da etkilenmiş ve Türklerin Çin izlenimi derinden sarsılmıştır. İlk olay Kore Savaşı'dır. Çin'in tarihsel anlatısında Kore Savaşı, Yeni Çin'in gerçek kuruluşu içindi. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti henüz kurulmuştu ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Yeni Çin'i

her yönden izole etti ve engelledi. Askeri cephede, ABD Kore Savaşı'nı başlattı, Yedinci Filo'yu Tayvan Boğazı'nı işgal etmesi için gönderdi ve Güneydoğu Asya'daki Çinhindi Savaşı'na müdahale etti. Siyasi düzlemde de ABD, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization, NATO) ve diğer ülkelerden Yeni Çin'in meşruiyetini tanımalarını istedi ve Birleşmiş Milletler'i, Kuomintang tarafından yasadışı olarak işgal edilen koltukların yerine Yeni Çin'in yasal temsilciler göndermesini önlemek için manipüle etti. Ekonomik olarak Çin'e abluka ve ambargolar uygulandı ve tüm ülkelerin ticaret gemilerinin Yeni Çin limanlarına girmesi engellendi. Çin, başında ABD'nin bulunduğu Batılı ülkelerin kuşatmasını ve ablukasını kırmak için Kore Savaşı'na katılmak üzere bir "gönüllü ordu" gönderdi. Bu sırada Türkiye'nin Demokrat Partisi hükümeti, ABD'nin

önderlik ettiği “Birleşmiş Milletler Ordusu”na katılmak üzere bir “Türk tugayı” gönderdi ve böylece Çin ve Türkiye düşman oldular.

Bu olay aynı zamanda Türkiye’nin modern Çin anlayışını da derinden etkilemiştir. Kore Savaşı’ndan önce Türkler, Çin hakkında çok az şey biliyorlardı ve hiçbir fikirleri yoktu. Ancak Kore Savaşı’nda Türkiye’nin ilk kez savaş muhabirleri oldu. O sıralarda Çin ile Türkiye arasındaki çatışmayı haber yapmak için Kore savaş alanına gittiler. Çin hakkındaki çoğu haber, Çin’in komünist bir ülke olduğunu ve komünizm karşıtı kampın bir üyesi olarak Türkiye’nin “Kızıl Çin”e kararlılıkla karşı çıkması gerektiğini vurguluyordu. Bununla birlikte ideolojideki farklılık tek başına yerel halkın duygularını alevlendiremez. Bu nedenle birçok haberde, tarihte Çin ile Türkiye arasındaki çelişkilerin ve çatışmaların izi sürülerek, Türk ulusal hassasiyeti tahrik edilerek Çin’e karşı düşmanlık derinleştirilmektedir (Ungor, 2006).

Batı’nın ajitasyon ve propagandası, ikili ilişkilerin istikrarlı bir şekilde gelişmesini engelleyen sorunları büyütme büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır. İki toplum bu konuda benzer algıları paylaşabilirse, iki ülke arasındaki ilişkilerin istikrarlı bir şekilde gelişmesi daha sağlam bir kamusal temel kazanacaktır.

İkincisi ise Varyag olayıdır. Varyag uçak gemisi, Çin’in ilk uçak gemisi Liaoning’in selefidir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra, Varyag uçak gemisi henüz tamamlanamamıştı ve Ukrayna’da atıl durumda bırakılmıştı. Daha sonra Makao’lu bir iş insanı, onu kapsamlı bir deniz turizm tesisine dönüştürmeyi umarak 1998’de satın aldı. Ancak Temmuz

2000’de Varyag’ın Karadeniz limanından ayrılarak Boğaziçi’ne yönelmesi üzerine Türkiye üçüncü bir ülkenin baskısına maruz kaldı ve Varyag’ın iri olması nedeniyle boğazdan geçişine izin vermedi. Geçiş 31 Ekim 2001’de izin verildi (Xian, 2011). Geminin, bir yıldan fazla bir süre serbest bırakılmaması ve müzakereler, özellikle 1990’lardan itibaren Batı’dan gelen sürekli baskıyla birlikte Çinlilerde büyük bir aşağılanma hissi uyandırdı. Birkaç yıl önce o dönemde bu konudan sorumlu deniz albayı Amiral Cem Gürdeniz, Şanghay’ı ziyaret ettiğinde, Varyag’ın çeşitli nedenlerle boğazdan geçmesine izin verilmediğini, deniz köprüsünden geçiş durumunu ve kaza ihtimalini katarak risk durumunu açıkladı. Ancak Çin kamuoyu bu mantığa aşina değildi. Bundan ötürü Çinliler, Varyag uçak gemisi hikayelerini hep Türkiye’ye dair olumsuz izlenimler yaratmaya devam eden acı hatıralar olarak anmışlardır.

Üçüncüsü sözde “Sinciang sorunu”. Aslında bazı Batılı ülkelerin sözde “Doğu Türkistan” ayrılıkçılarına barınma ve yardım sağlayan ana güç olduğu biliniyor, ancak Çin halkı bu konuyu dile getirdiğinde akıllara hep Türkiye geliyor. Türkiye’de Sinciang, medya ve kamuoyunda sıklıkla “Doğu Türkistan” olarak anılmaktadır. Hatta bazı politikacılar ve siyasi partiler kendi dar siyasi çıkarları için bu soruna yoğunlaşmaktadırlar (Rui & Lei, 2016). Ayrıca, Batı’nın ajitasyon ve propagandası, ikili ilişkilerin istikrarlı bir şekilde gelişmesini engelleyen bu sorunları büyütme büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında iki toplum bu konuda benzer algıları paylaşabilirse, iki ülke arasındaki ilişkilerin istikrarlı bir şekilde gelişmesi daha sağlam bir kamusal temel kazanacaktır (Ye, 2015).

Yukarıdaki olaylara ek olarak 2020’de COVID-19 salgınının patlak vermesi, Çin-Türkiye ilişkilerine yeni zorluklar ve fırsatlar getirdi. Salgına karşı küresel mücadelede Çin çok büyük bir bedel ödemiştir ve ihtiyacı olan tüm ülkelere yardım etmeye ve işbirliği

İstanbul'da Çin Kültür Yılı'nda geleneksel Çin ejderha dansı yapılıyor. (China Daily, 2012)

yapmaya hazırdır. Örneğin, Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Çin'de yapılan bir aşıyı bizzat aldı ve bu Çinlilerin zihnindeki Türkiye'nin imajını büyük ölçüde güçlendirdi (Wei, 2021). Çin ayrıca aşı üretmek için Türkiye ile işbirliği de yaptı. Ancak Oryantalist düşünceye sahip bazı Türk akademisyenler, politika-cılar tarafından araçsallaştırılan Batı hegemonik söylemine bağlı kalarak bunun Çin'in "aşı diplomasisi" olduğunu savundular. Böylece tekrar eden olaylar döngüsü, ikili ilişkilerin geliştirilmesine ciddi zorluklar getirmiştir.

Çin ve Türk Halkı Arasındaki Karşılıklı Yanlış Anlamanın Temel Nedenleri

Çin-Türkiye ilişkileri, Çin ve Türkiye halkları arasında süregelen yanlış anlaşılmalardan zarar görmektedir. Bu durumun aynı zamanda, her iki ülke akademisyenleri için de geçerli olması, olumlu

imajların karşılıklı inşasını kaçınılmaz olarak etkilemektedir. Kamu desteği ve karşılıklı anlayış yoksa, ikili bir ilişkinin geliştirilmesi çok sayıda engelle karşılaşacaktır. Bu tür yanlış anlamaların arkasındaki nedenler şöyle sıralanabilir:

Öncelikle siyasi açıdan Çin ve Türkiye arasındaki diplomatik öncelikler konusunda hala bir uçurum bulunmaktadır. Çin'in stratejik düşüncesinde Türkiye ile stratejik ortaklık son derece önemli çünkü Türkiye hem NATO üyesi bir ülke hem de Şanghay İşbirliği Örgütü'nün diyalog ortağıdır. Bu da Türkiye'yi Avrasya'da önemli bir işbirliği ortağı yapmaktadır. Ayrıca Türkiye yükselen bir bölgesel güç, Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan bir kara köprüsü ve "Kuşak ve Yol Girişimi"nin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Türkiye için Çin ile ilişkilerin geliştirilmesi iki nedenden dolayı büyük önem taşımaktadır. Stratejik olarak Türkiye,

geleneksel Batılı müttefiklerine Çin'in stratejik bir alternatif olduğu mesajını vermeyi ummaktadır. Bu, Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne katılma başvurusunda açıkça görüldüğü gibi iki ülke arasındaki artan askeri ilişkilerden de anlaşılabilir. Ekonomik olarak ise Türkiye, Çin pazarının paha biçilmez ekonomik fırsatlara sahip olduğuna inanmaktadır ve bu nedenle Doğu ile Batı arasında bir köprü olma rolünü vurgulayarak Batı ekonomisine olan bağımlılığını azaltmaktadır (Chaziza, 2016). Bu, Batı'ya karşı üçüncü taraf muamelesinin Çin-Türkiye ilişkilerinde önemli bir faktör haline geldiğini göstermektedir. Buna ek olarak Çin ve Türkiye arasındaki ilişkilerde, BM reformu, Suriye krizi, Arap Baharı ve daha fazlası gibi önemli küresel meselelere ilişkin anlayışlarındaki tutarsızlıklardan dolayı sıkıntılar yaşanmaktadır.

21'inci yüzyılda Türkiye ile Çin arasındaki ticaret hacmi giderek arttı, 1990 yılında ticaret hacmi 283 milyon ABD Doları iken 2020'de 24.08 milyar doları buldu.

İkinci olarak, alım satım açısından bakıldığında, Türk iş adamları Çin pazarına büyük önem vermektedir. Türkiye, demiryolları, köprüler ve hidroelektrik projelerinde Çin ile işbirliği yapmayı ummaktadır ancak artan ticaret açığı Türkiye için önemli bir endişe haline de gelmiş durumdadır. Çin, Türkiye ile ekonomik alışverişine değer vermektedir. Örneğin Huawei Teknoloji Limited Şirketi, Türkiye'de bir araştırma ve geliştirme merkezi kurmuştur. Huawei'nin 5G teknolojisindeki atılımı ise büyük ölçüde Türk bilim insanı Prof. Erdal Arıkan'ın bilimsel başarılarına dayanmaktadır. Ayrıca bu ürünler, Türkiye ile Avrupa arasındaki gümrük birliği sayesinde doğrudan AB pazarına girebilmektedir. Bu

durum Çin'in Türkiye'deki yatırımlarını genişletmesi için elverişli koşullar yaratmaktadır.

21'inci yüzyılda Türkiye ile Çin arasındaki ticaret hacmi giderek arttı ve artmaya devam etmektedir. 1990 yılında ticaret hacmi 283 milyon ABD Doları iken bu rakam 2000 yılında 1,441 milyar ABD Dolarına yükseldi. 2012'de 24.128 milyar dolar iken 2015'te 27.3 milyar dolara yükseldi. 2020'de iki ülke arasındaki ticaret hacmi 24.08 milyar doları buldu (Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2021). Ancak asıl mesele, Çin'in Türkiye'nin dünyadaki ikinci, Asya'daki en büyük ticaret ortağı olmasına rağmen iki ülke arasındaki toplam ticaret hacminin 2010'dan bu yana henüz bir atılım yapamamış olmasıdır. Karşılıklı olarak açıklanan hedef ise 50 milyar ABD dolarıdır.

Bir diğer sorun da Türkiye'nin Çin-Türkiye ticaret alışverişinde bir avantajının olmamasıdır. Çin'e ihraç edilen ürünler ağırlıklı olarak hammadde, ithal edilen ürünler ise ağırlıklı olarak makinelerdir. Ticaret açığının nasıl azaltılacağı, iki ülke arasındaki ürün alışverişinin nasıl artırılacağı ve iki ülke arasındaki karşılıklı yatırımın nasıl genişletileceği, Çin ve Türkiye'nin birlikte ele alması ve çözmesi gereken konulardandır.

Üçüncü olarak akademik açıdan Çin ve Türkiye, "Çin'de Türk Kültür Yılı", "Türkiye'de Çin Kültür Yılı" ve "Çin'de 2018 Türkiye Turizm Yılı" düzenledi. İki ülkenin kültürel ve entelektüel çevreleri arasındaki alışverişler artmaya başladı ve giderek artan sayıda akademisyen ve öğrenci birbirlerinin ülkelerinde çalışmakta ve okumakta. Ancak iki taraf arasındaki genel anlayış, her iki tarafın da ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Türkiye'de Sinoloji veya Çin Araştırmaları, 1935 yılında Ankara Üniversitesi'nde kurulduğundan bu yana dikkate değer sonuçlar elde etmesine rağmen şu anda yetersiz öğretim üyesi, öğrenci toplamada zorluklar, yetersiz sosyal destek ve devlet desteği gibi zorluklarla karşı karşıya (Saritas & Yang,

2014). Çin'de birçok üniversite Türkiye Araştırmaları Merkezleri kurup Türkiye Araştırmaları'na adanmış olsa da, bunların doğru ve özgün bilgi arzı hala yetersizdir. Çin ve Türkiye'nin hala birbirlerini doğru anlamamalarının ve bu amacı gerçekleştirmek için çoğunlukla üçüncü taraf materyallere güvenmelerinin temel nedeni budur. Bu durumun acilen çözülmesi gerekmektedir.

Karşılıklı Yanlış Anlamayı Azaltmaya Yönelik Ön Tedbirler

Yukarıda da bahsedildiği gibi Çin ve Türkiye halkları arasındaki yanlış anlaşılmalara çözmek, birden fazla aktörün katılımıyla birlikte politikacıların, iş dünyasının, akademisyenlerin, gazetecilerin ve geniş kitlelerin ortak çabasıyla gerektirmektedir. En önemli faktör, iki halk arasındaki alışverişi güçlendirmek, birbirlerinin ulusal koşullarına aşina bir grup uzman ve akademisyen yetiştirmek ve Çin ve Türkiye hakkında daha fazla bilgi sağlayarak birbirlerini doğru anlamalarını hızla geliştirmektir. Bu amaca aşağıdakiler ile ulaşılabilir:

Birincisi, Çin'de Türkiye Çalışmaları ve Türkiye'de Çin Çalışmaları'nın geliştirilmesini teşvik etmek ve karşılıklı olarak profesyonel, tarafsız, doğru bilgi arzını artırmaktır. Türkiye Araştırmaları bir araştırma alanı olarak Çin'de görece geç başlamış olsa da son on yılda hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Örneğin Çin'de ülke genelinde Türkiye Araştırmaları konusunda uzmanlaşmış birkaç merkez kurulmuştur. "Türk Araştırmaları" adlı akademik bir dergi çıkarılmış, Türkiye Araştırmaları Konsorsiyumu kurulmuş ve her yıl birkaç kez Türkiye Araştırmaları akademik konferansı düzenlenmektedir. Tabii ki genel olarak bu eserler hala Çinli akademik çevrelerin ve sıradan insanların ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Örneğin, Türkiye'de ve dünyanın geri kalanında Mustafa Kemal Atatürk hakkında kitap

yayınları boldur, ancak Çin'de yayınlanan bir tane bile Atatürk monografisi yoktur ve Atatürk'ün Nutuk'unun Çince versiyonu halen bulunmamaktadır. Bu nedenle, Çin'deki Türk Araştırmaları için araştırmacıların kat edilecek daha çok yolu vardır.

Çin Araştırmaları da Türkiye'de de benzer bir durumla karşı karşıya görünmektedir. Çağdaş Çin'i inceleyen bilim adamlarının sayısı hala nispeten sınırlıdır yani Çin hakkındaki bilgi arzı yetersizdir ve Türk halkının ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Bu alanda önemli bir gelişme, 2020 yılında İstinye Üniversitesi Kuşak ve Yol Araştırmaları Merkezi adında bir araştırma merkezinin kurulmasıdır. Bu, Çin Çalışmalarına ağırlık veren "Kuşak ve Yol"a odaklanan Türkiye'nin ilk araştırma merkezidir. Çin-Türkiye ilişkilerindeki yeni dönem yeni nesil araştırmacıların ortaya çıkmasını gerektirmektedir.

İkincisi, Çin-Türkiye turizm işbirliğini güçlü bir şekilde geliştirmek ve sıradan insanlar arasındaki doğrudan alışverişi artırmaktır. Turizm ekonomik faydalar sağlar, bir kültür endüstrisidir ve insanların bağlantı kurması için en avantajlı yolu temsil eder. Türkiye'nin turizm sektörü son derece gelişmiştir ve her yıl 40 ila 50 milyon turist çekmektedir, ancak Çin'den gelen turist sayısı COVID-19 salgınından önce yalnızca 100,000'den günümüzde 500,000'e yükselmiştir, bu Türkiye'ye gelen toplam turist sayısının yalnızca küçük bir yüzdesini oluşturmaktadır. Ancak, bu az sayıdaki turist bile Çin'de Türkiye'nin romantik imajının tanıtılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Aynı şey Çin için de geçerlidir. Yaz kampları veya diğer değişim programları aracılığıyla Çin'i ziyaret eden Türk öğrenciler de klişelere meydan okumaya yardımcı olmaktadır. Turizm, sıradan insanların başka bir ülkeyi genellikle haber, medya ve sanattan daha etkili olan ilk elden deneyimle daha doğru ve otantik bir merkezde tanımaya teşvik eder.

Üçüncüsü, bilimsel araştırmalarda işbirliği yoluyla iki ülke arasındaki karşılıklı güveni pekiştirmek için aktif olarak ortak araştırma merkezleri ve hatta ortak

üniversiteler kurmaktır. Türkiye, somut sonuçlara ulaşmış birçok ülke ile benzer bilimsel araştırma işbirliği projelerine zaten sahiptir. Son yıllarda Türkiye’de okuyan Çinli öğrencilerin sayısı ve Çin’de okuyan Türk öğrencilerin sayısı artmıştır ve bu da gelecek için büyük bir potansiyel göstermektedir. Ancak ortak bir araştırma merkezi veya ortak bir üniversite kurulabilirse, üst düzey akademisyenler karşılıklı ziyaretlere giderek diyalog, fikir alışverişi yapabilir, son teknoloji ve sosyal bilim alanlarında paylaşımlarda bulunabilirler. Bu tür alışverişler, Batılı ülkelerin bilgi üretmedeki baskın rolünü kırıp “Oryantalist” araştırma paradigmasını ortadan kaldırmak ve iki ülkenin bağımsız yollarını gerçekleştirip birlikte çalışmak için anahtardır.

Sonuç

Çin-Türkiye ilişkileri son iki yüz yılda “ortak kader” ve “siyasi eşitlik” üzerine inşa edilmiştir. Yüz yıl önce Osmanlı İmparatorluğu “Avrupa’nın Hasta Adamı”, Çin ise “Doğu Asya’nın Hasta Adamı” olarak anılırdı. 1925’te Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti yeniden bir araya geldiğinde, her iki ülke de Batı emperyalizmine karşı direnişlerinde ve ulusal bağımsızlık mücadelelerinde tarihi bir dönüm noktasıyla karşı karşıydılar. Şimdi 21’inci yüzyılda Çin’in “Çin Rüyası” ve Türkiye’nin “Türk Rüyası” gerçekleşmeyi beklemektedir. Çin ve Türkiye arasındaki ikili ilişkiler, karşılıklı sempati, destek ve işbirliği için sağlam bir temele sahip fakat sıradan insanlar arasında karşılıklı anlayışı geliştirmede daha da ileri gidilmesi gerekmektedir. Sürekli temas, anlayış ve kavrayış yoluyla iki toplum birbirini anlayabilir, geçmişteki yanlış anlamaları ortadan kaldırılabılır ve daha köklü, eskisinden daha da yükseğe ulaşan ikili ilişkileri ilerletmek için sağlam bir temel oluşturabilir. 🌸

Teşekkür

Bu makale, “Çin Eğitim Bakanlığı Felsefe ve Sosyal Bilimler Temel Projesi” (17JZD036) ve “Çin Ulusal Sosyal Bilimler Vakfı’nın Sonradan Finanse Edilen Projesi” tarafından finanse edilerek desteklenmektedir.

Kaynakça

- Chaziza M. (2016). Sino-Turkish “Solid Strategic Partnership”: China’s Dream or a Reality? *China Report*, 52 (4), 265-283.
- Chen, Y. (2020). Developments in China-Turkey Relations: A View from China. *Critical Sociology*, 46 (4-5), 777.
- Colakoglu, S. (2014). Turkish Perceptions of China’s Rise. *USAK Report* (39), 11-38.
- Pamuk, O. (2007). *Istanbul: Memories and the City* (Translated by He Peihua). Shanghai: Shanghai People’s Publishing Press.
- Rui, S. & Lei, Z. S. (2016). The Turkish Public’s Impression of China. *Weishi*, (3), 87-89.
- Saritas, E. & Chen, Y. (2014). A General Look Into Chinese Researches in Turkey as of Year 1935. *West Asia and Africa*, (2), 149-157.
- Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2021, Mart 3). Brief introduction of China-Turkey economic and trade cooperation from January to December 2020. <http://www.mofcom.gov.cn/article/tongjiziliao/sjtj/yyzzgg/202103/20210303042239.shtml> adresinden alınmıştır.
- Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2016, Ağustos 5). Chinese Foreign Ministry Spokesperson Hua Chunying’s Remarks on Vice Minister Zhang Ming’s Visit to Turkey. http://www.fmprc.gov.cn/web/wjdt_674879/fyrbt_674889/t1387140.shtml adresinden alınmıştır.
- Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2019, Şubat 2). Chinese Foreign Ministry Spokesperson Hua Chunying answered reporters’ questions on the situation and policies in Xinjiang. <https://www.fmprc.gov.cn/ce/cetur/chn/xwdt/t1636990.htm> adresinden alınmıştır.
- Ungor, C. (2006). Perceptions of China in the Turkish Korean War Narratives. *Turkish Studies*, 7 (3), 405-420.
- Wei, Y. (2021, Ocak 15). Turkish President Erdogan received China’s COVID-19 vaccine. *Guancha*. https://www.guancha.cn/international/2021_01_15_577969.shtml adresinden alınmıştır.
- Xian, X. (2011). China and Turkey: Forging a New Strategic Partnership. *West Asia and Africa*, (9), 24.
- Yang, Q. Y. & Chun, L. (2017, Nisan 19). Turkish President Erdogan meets with Liu Yandong. *Xinhuanet*. http://www.xinhuanet.com/politics/2017-04/19/c_1120835097.htm adresinden alınmıştır.
- Ye, T. Q. (2015). The Image Construction of Turkey in Chinese Mainstream Newspapers and Discourse Analysis on Reports about Turkey. *West Asia and Africa*, (5), 99-113.

İki Cumhuriyet Arasında Etkileşim: Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti İlişkileri (1923-1949)

NECATİ DEMİRCAN

Doktora Öğrencisi
Küresel Çalışmalar,
Shanghai Üniversitesi, Çin

Necati Demircan, 1992 yılında Sakarya'da doğdu. 2017 yılında Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olmuştur. 2018-2021 yılları arasında Shanghai Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi bölümünde yüksek lisans yapmıştır. Demircan, Shanghai Üniversitesi Küresel Çalışmalar bölümünde doktora öğrencisidir.

Email: ndemircan11@shu.edu.cn

<https://orcid.org/0000-0002-5319-9629>

Atf: Demircan, N. (2021/2022). İki cumhuriyet arasında etkileşim: Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti ilişkileri (1923-1949). *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 3(1), 26-39.

ÖZ

Yapılan literatür araştırmasında, Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti (中华民国) ilişkilerini değerlendiren çalışmaların, Atatürk dönemindeki Çin ile ilişkiler veya genel ikili ilişkileri inceleyen kısıtlı ve dar kaynaklı çalışmalar olduğu görülmektedir. 1923-1949 yılları arasında, Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti ikili ilişkileri açısından tanımlayıcı bir çalışmaya ihtiyaç olduğu görülmüştür. Benzer devrim ve reformlar gerçekleştirmiş iki Cumhuriyet arasında dostane ilişkiler 1926 yılında kurulmuştur. Çin'de Atatürk ve Türkiye'deki devrim hakkında birçok kitap, gazete yorumu, makale yayınlanmıştır. Çinli heyetler Türk devrimini incelemek için Türkiye'ye çeşitli ziyaretler gerçekleştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı kaos ortamında zaman zaman ikili ilişkiler, kesintiye uğrasa da devam ettirilmiştir. Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, dönemin Cumhuriyet, Ulus, Milliyet, Akşam gazetesi arşivleri ve Çinli kaynaklar incelenerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin Cumhuriyeti, Mustafa Kemal Atatürk, Sun Yat Sen, Türkiye, Üç Halk İlkesi

Giriş

TÜRKİYE İLE ÇİN KÖKLÜ TARİH VE MEDENİYET birikimine sahip Asya'nın iki önemli gücüdür. Asya'nın bir ucunda Sun Yat Sen önderliğinde gerçekleşen 1911 Çin Devrimi ile diğer ucunda Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Türk Devrimi, Asya'da önemli bir uyanış gerçekleştirmiştir.

1912 yılında kurulan Çin Cumhuriyeti ile 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti monarşi rejimini devirerek ve emperyalizmle boğuşarak bağımsızlıklarını kazanmış iki genç cumhuriyetti. Bu iki köklü medeniyetin gerçekleştirdiği demokratik devrimler karşılıklı bir etkileşimi de beraberinde getirmiştir. Sun Yat Sen, feodal otokrasiye karşı mücadele eden, milliyetçilik, demokrasi ve halkın geçimini içeren Üç Halk İlkesi'ne dayalı siyasi programı ortaya koymuştu. Mustafa Kemal Atatürk'ün Altı Ok programı ile Sun Yat Sen'in Üç Halk ilkesi (三民主義; Sān Mǐn Zhǔyì) temel

olarak birbiriyle uyum içindedir (Perinçek, 1999:23; Gürcan, 2010). Lenin, Asya'da 1905 Rus devrimiyle başlayan demokratik devrim dalgasının Türkiye, İran ve Çin'de etkileşim halinde yayılarak devam ettiğini belirtir. Ayrıca, Sun Yat Sen'in halkçı ilkelerinin tam demokrasi ve cumhuriyet isteginden yana halka dayanan Narodnik bir hareket olduğu ve hareketin köklü bir fikir dalgası yaratacağını vurgular. Lenin, bu programın Çin'deki emekçi yığınları harekete geçirerek Çin halkının yüzyıllar süren esaretinden kurtulmasına imkân tanıyan devrimci bir hareket olduğunu kaydetmektedir (Lenin, 1973: 163-169).

Mustafa Kemal Atatürk de emperyalizme direnen ve kapitülasyonlarına karşı milli ekonomi inşa etmeye çalışan halkçı, laik, devrimci bir demokratik devrim programı izliyordu. İki ülkenin coğrafi uzaklıklarına rağmen birbirlerine benzerlikleri, bu iki cumhuriyetin birbirlerine yakınlaşarak dostane ilişkiler kurmasında etkili olmuştur.

İki ülke arasında bir diplomatik ilişki kurulmadan

önce Çin'de Türkiye'ye karşı ilginin olduğu gözlenmektedir. Bu ilginin temelinde iki ülkenin de emperyalizme karşı direnmesi önemli rol oynamıştır. Çin Komünist Partisi (ÇKP) üyesi Cai Hesen (蔡和森)¹ 1922 yılında yazdığı makalesinde Türkiye'nin emperyalistlere karşı kazandığı zaferi coşkuyla selamlamıştır. Türkiye ile Çin'in emperyalizmin baskılarına maruz kaldığını ve Türklerin emperyalizme karşı kazandığı Anadolu zaferinin tüm ezilen milletleri cesaretlendirecek bir gelişme olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin emperyalizme karşı bu başarısının Çinlilere de örnek olması gerektiğini belirtmiştir (Fidan, 2019: 5-10). Diğer bir ÇKP üyesi Gao Junyu da (高君宇) Türkiye'nin

emperyalizme karşı zaferini selamlamıştır (Junyu, 2019: 97-102). Türkiye'nin emperyalizme karşı başarısının Çin'in ilerici aydınlarında önemli bir etki yarattığı görülmektedir. Bu durum Çin'in Türkiye'yle ilişkilerini güçlendirmesinde olumlu rol oynamıştır. Çin'de 1911 Türkiye'de 1920 devrimlerinin benzer karakterli olması iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır. Türk devriminin başarısını anlamaya yönelik Çinli heyetlerin ziyaretlerinin sıklığı ve Türkiye hakkında verdikleri raporlar da bu durumu kanıtlamaktadır. Türkiye de, Çin ve Uzak Asya'daki gelişmeleri takip etmiştir. Özellikle Japon-Çin savaşı sırasında bölgedeki gelişmeler ve Çin'in ekonomik gelişmeleri ile ilgili olarak Dışişleri Bakanlığı ve Tokyo Büyükelçiliği'nin raporları yayınlanmıştır (BCA, 1940).

İki ülke arasında yakın dostluk ve birbirini anlamaya yönelik birçok etkileşim olmasına rağmen literatür taramasında Türkiye ile Çin Cumhuriyeti'nin ilişkileri ile ilgili yeterli bilgi içeren bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Genelde yapılan çalışmaların, dar kapsamlı bir dönemi içerdiği ve kısıtlı kaynaklarla yapıldığı görülmüştür. Bu nedenle 1923-1949 yılları arasındaki Türkiye ile Çin ilişkilerinin aydınlatılmasının önemli bir ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu çalışma Türkiye ile Çin Cumhuriyeti arasındaki 1923-1949 dönemi ilişkilerini tanımlayıcı bir çalışma eksikliğinin giderilmesi yönünde bir araştırma çalışmasıdır.

Türkiye ile Çin Cumhuriyeti Arasında Diplomatik İlişkiler (1923-1949)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra dış politikada ülkelerle barışçıl bir diplomasi ağının

¹ Cai Hesen: ÇKP üyesi ve Mao Zedong'un yakın arkadaşısıdır.

oluşturulması için büyük bir çaba sarf ediliyordu. İki ülke arasındaki ilk diplomatik temas 17 Ekim 1925'te Türkiye'nin Belçika Büyükelçiliği'nin Çin ile diplomatik ilişkilerin kurulması için yaptığı girişimle sağlandı (DBA, 1925; 1925a; 1925b). Türkiye, Çin ile dostane ilişkiler geliştirme niyetini göstermek ve bir ticaret anlaşması imzalamak için Çin'in Belçika Büyükelçisi Wang Jingqi ile temasa geçti.

Türkiye, Japonya Büyükelçisi Hulusi Fuad Tugay'ın Çin maslahatgüzarı olarak tanınması için bir girişimde bulunmuş ve bu istek Çin tarafından kabul edilmiştir. Böylelikle Türkiye'nin Çin nezdindeki ilk temsilcisi Hulusi Fuad Tugay olmuştur.

Türk Hükümetinin Çin ile diplomatik ilişkiler kurmak istediği bilgisini alan Beiyang Hükümeti², Belçika'daki Çin büyükelçisine konuyu müzakere etmesi ve bir ticaret anlaşması imzalaması için derhal Türk maslahatgüzar ile temasa geçilmesini emretti. Fakat, Türk maslahatgüzarın imzalanacak ticaret anlaşmasında en çok gözetilen ulus kaydı maddesinin kullanılması gerektiğini belirtmesi üzerine ticaret anlaşması konusundaki müzakerelere Çin Hükümeti tarafından kesin olarak karşı çıktı. Fakat Çin, Türkiye'nin büyük bir Asyalı devlet olduğunu ve dostane ilişkiler kurmak için en kısa

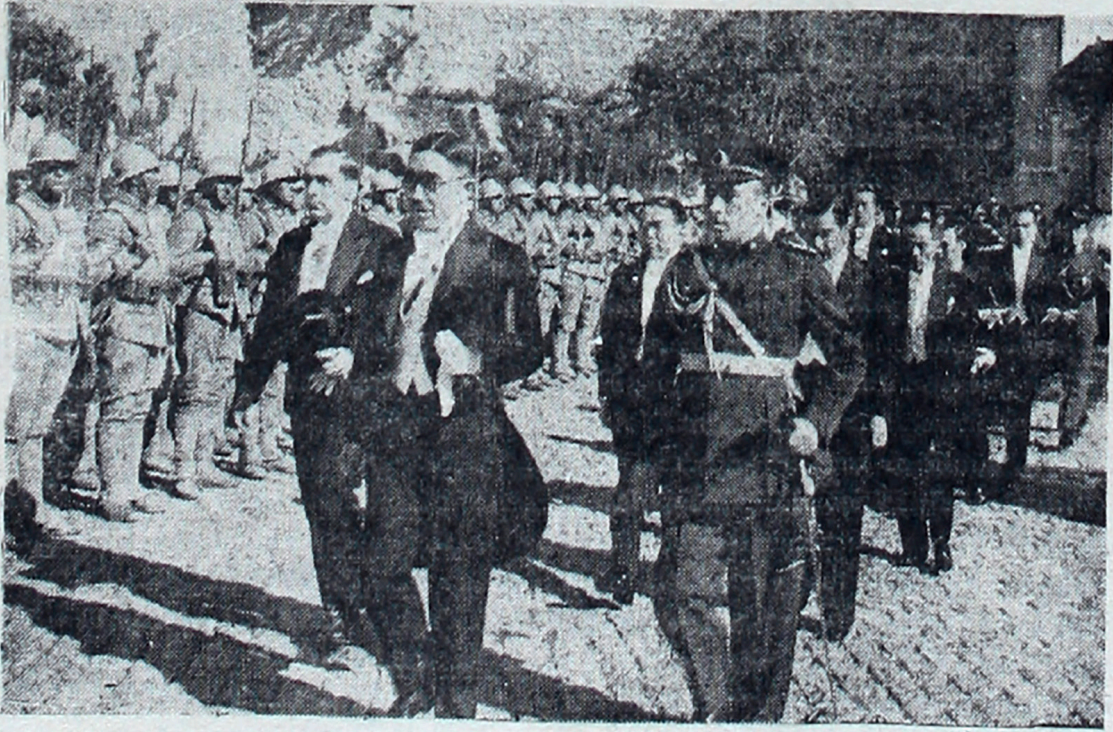
sürede bir ticaret anlaşması imzalanması gerektiğine inanıyordu (Huang, 2003).

4 Mart 1926'da Beiyang Hükümeti Dışişleri Bakanlığı, Rusya'da bulunan diplomat Zheng Yanxi'yi aradı ve Türkiye'nin Rusya Büyükelçisi Zekai Apaydın ile temasa geçmesini istedi. Zheng Yanxi ile Zekai Apaydın arasındaki istişare ve müzakereler devam ederken, uzun yıllar Türkiye'de yaşayan Wang Zengshan ve Ma Hongdao önderliğinde 165 Çinli, Beiyang Hükümeti'ne Türkiye ile imzalanacak dostluk ve ticaret anlaşmasının hızlandırılması için ortak bir dilekçe verdi. Beiyang Hükümeti 8 maddelik Çin-Türk dostluk antlaşması taslağı hazırladı. Fakat Çin'in Xinjiang Eyaleti Valisi Yang Zengxin (杨增新), Türkiye'nin Xinjianglı Müslümanları etkileyerek bölgede güç unsuru oluşturabileceği korkusuyla Türkiye ile herhangi bir anlaşma imzalanmasına karşı çıktı (Huángwéimín, 2003: 54). Diğer taraftan Nanjing'te ulusal hükümetin kurulması Türkiye ile Çin arasındaki müzakerelerin kesilmesine neden oldu.

İki ülke arasında dostluk antlaşması üzerine müzakereler devam ederken 1929 yılında Türkiye, Japonya Büyükelçisi Hulusi Fuad Tugay'ın Çin maslahatgüzarı olarak tanınması için bir girişimde bulunmuş ve bu istek Çin tarafından kabul edilmiştir (BCA, 1929). Böylelikle Türkiye'nin Çin nezdindeki ilk temsilcisi Hulusi Fuad Tugay olmuştur. Hulusi Fuad Tugay 1 Nisan 1929'da Şanghay'a gelmiş ve 9 Nisan'da Nanjing'e giderek Dışişleri Bakanı tarafından kabul edilmiştir. Çin Dışişleri Bakanı görüşmede ikili ilişkilerin kurulmasından dolayı

² (Çince: 北洋政府; pinyin: Běiyáng Zhèngfǔ) 1912-1928 yılları arasında başkenti Pekin'de bulunan Çin Cumhuriyeti hükümetidir. Adını, Qing Hanedanı'nın generali Yuan Shikai'nin yükselişi ile siyasetine hâkim olan Beiyang Ordusu'ndan almaktaydı. Sun Yat-sen'in Guangzhou merkezli Kuomintang hükümet hareketi, Beiyang hükümetinin meşruiyetine 1917'de ciddi bir şekilde meydan okudu. Chiang Kai-shek, 1926-1928 yılları arasındaki Kuzey Seferi sırasında Beiyang savaş ağalarını yendi. 1928'de ülkeyi etkin bir şekilde birleştirerek hizipleri ve hükümeti devirdi. Kuomintang, milliyetçi hükümetini Nanjing'de kurarak siyasi düzeni tek partili bir devlet haline getirdi.

Çin Elçisi Çankaya'da

Cumhurbaşkanımız Kamâl Atatürk dün saat 16 da yeni Çin elçisi general Uyuttsu'yu, Çankaya'da, her zamanki törenle, kabul etmiştir. Elçi Cumhurbaşkanımıza güven mektubunu sunmuştur.

Yukarıki fotoğraf, elçinin askerimiz önünden geçerek köşke doğru ilerlediği sırada alınmıştır.

İlk Çin Elçisi He Yao Zu güven mektubunu sunmak için Çankaya'da. (Ulus Gazetesi, 17 Mayıs 1935)

memnuniyetlerini ileterek Çin'in Türkiye'nin yaşadığı devrimleri yaşadığını, bu nedenle Çin hükümeti ve Çin milletinin Türkiye'ye karşı bir sempati beslediğini belirtmiştir (BCA, 1929a). Türkiye'nin maslahatgüzarı 1929-1931 yılları arasında yer sorunu, ekonomi problemi gibi çeşitli sorunlar yaşamış ve bu nedenle 1931 yılında Çin'den ayrılmak zorunda kalmıştır.

Türkiye ile Çin arasında 1925 yılından 1934 yılına kadar dostluk anlaşması imzalanmasına yönelik karşılıklı müzakereler ve yazışmalar yapılmış fakat çeşitli nedenlerle anlaşmaya varılamamıştır. Dokuz yıllık karşılıklı müzakerelerin sonunda, 4 Nisan 1934'te Türkiye adına Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey ile Çin Cumhuriyeti adına Bern Elçisi M. V Hoo Chi

Tsai (胡世泽hushize) arasında Ankara'da dört maddelik bir dostluk antlaşması imzalanmıştır (T.C. Resmî Gazete, 1934). Çin ile Türkiye'nin dostluk ve ticaret antlaşması imzalamasının ardından iki ülke arasında diplomatik temsilcilikler kurulmuş, siyasi ve ekonomik ilişkiler güçlenmiştir. Örneğin aynı yıl içerisinde Çin'in Türkiye'ye yaptığı ihracat 100.000 gümüş doları aşmıştır. Bu miktar Çin'in o dönemki ihracatının %2,5'ini oluşturmaktaydı. Böylelikle Türkiye ve Çin arasındaki ticaret iki kat artmıştır. Özellikle, Çinli vatandaşlar Türkiye'ye çalışmak ve iş yapmak için gelmiş ve bu da iki halk arasındaki çeşitli etkileşimleri büyük ölçüde teşvik etmiştir (Huang, 2003:55). Aynı zamanda Türk-Çin dostluk antlaşmasının imzalanması sonrası Çinli heyetlerin Türkiye seyahatlerinin sayısı da artmıştır. Bu durumda Çinlilerin Türk devrimine ve Türkiye'nin hızla kalkınmasına olan merakı etkili olmuştur.

Çin'in Ankara Elçiliği Müsteşarı Wang Pengsheng, Türkiye'nin başarılı oluşunun Çin için büyük bir ders olduğunu, Çinlilerin Türkiye'den çok büyük dersler aldığını düşünüyordu.

Çin'in Türk devrimine olan ilgisini Türkiye'deki ilk Çin Elçisi'nin röportajından da anlamak mümkündür. İkili ilişkilerin kurulmasının ardından Çin'in ilk Elçisi He Yao Zu (贺耀祖), Türkiye'ye gelmeden önce Cumhuriyet gazetesi muhabirine Nanjing'te verdiği demeçte "Türk İnkılabını inceleyerek memleketimize uygulamaya çalışacağım" demiştir. Çin'in ilk Türkiye diplomatlarının Türk devrimine ilgisi oldukça yüksektir. Çin'in Ankara Elçiliği İkinci

Kâtibi Nimetullah orta ve lise eğitimini Türkiye'de yapmış İstanbul darülfünunun Edebiyat fakültesi mezunuydu. Nimetullah Çin'de verdiği konferanslarda Türk devrimlerinden sıklıkla bahsetmiştir (Cumhuriyet, 1935:1-2). Ayrıca, Çin'in Ankara Elçiliği Müsteşarı Wang Pengsheng (王芃生) Türkiye'nin başarılı oluşunun Çin için büyük bir ders olduğunu düşünmekteydi. Çinlilerin Türkiye'den çok büyük dersler aldığını düşünüyordu. Pengsheng Asya'da Japonya ve Türkiye'nin ulus devrimlerinde başarılı olduğunu belirtmiştir. Fakat iki devrim arasında farkın Japonya'nın emperyalist emelleri varken Türkiye'nin barışçıl bir politika benimsediğini belirtmiştir. Pengsheng, "Atatürk'ün çizdiği asri ve insani siyaset bütün dünya ulusları için bir ibret örneğidir. Çin ulusu Atatürk'ün çizdiği yoldan yürümeye çabalamalıdır" demiştir (Cumhuriyet, 1935b: 1-4).

7 Mayıs 1935 günü Çin'in ilk Türkiye Elçisi He Yao Zu İstanbul'a varmıştır. Elçi'nin ilk gün verdiği demeçte "Türkiye'yi kurtaran Büyük şefinize ve onun kıymetli arkadaşlarına Çin ulusunun hürmetkar selamlarını getirdim. Türkiye'de bir elçilik kurarak iki dost millet arasındaki münasebetin daha ziyade kuvvetlenmesine yardım edebileceğimizi umuyoruz. Güven mektubunu Cumhurbaşkanınıza vermediğim için bu sözlerimi bir elçi sıfatıyla değil hakiki bir Türk dostu sıfatıyla söylüyorum" demiştir (Cumhuriyet, 1935c: 2). 16 Mayıs 1935'te Türkiye'nin ilk Çin Elçisi He Yao Zu Cumhurbaşkanı Atatürk'e güven mektubunu sunarak görevine başlamıştır. Çin Elçisi Anadolu gazetesine verdiği demeçte "Atatürk'ten ehemmiyetli dersler almak bizim için emsalsiz bir mazhariyettir" demiştir. Ayrıca Çin şiiinden bir örnek vererek şunları söylemiştir:

"En büyük zevk yeni bir dosta malik olmaktır.

İlk Çin Elçisi He Yao Zu
(Ulus Gazetesi, 17 Mayıs 1935)

Diğer bir manzumede, uzun bir ayrılıktan sonra eski bir dostun yeni bir dosta geleceğini söylüyor. 3000 seneden beri olan tarihi münasebetlerimiz eski tanışık olduktan sonra yeni dostlar haline geldiğimizi söylememek kabil değildir... Mesut bir tesadüf eseri olarak güven mektubunu teslim etmeden evvel gök gürültüsüyle karışık yağmur yağmıştır. Eski kitaplarımızda gök gürültüsü hareket getirir. Bugünden itibaren ilişkilerimizi kuvvetlendirecek iyi bir alamettir. Yağmur ise dostluk anlamına gelmektedir. Ecdadımız eski dostlarına eski yağmurlar diyordu. Eski münasebetlerimizle resmi münasebetlerimize bu sembolün önümüze gelmesinden oldukça memnunuz” demiştir (Ulus, 1935:3; 1935a: 1-3; Anadolu, 1935: 1-4; Yeni Asır, 1935: 3).

Çin Elçisinin bu sözleri, Türkler ile Çinliler arasındaki tarihi geçmişe dair derin bilincini ve Türk devrimine olan inancının çok yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’deki ilk Çin Elçisi Türk devriminin Çin’e uygulanabileceği konusunda derin bir inanca sahiptir. Elçi’nin bu inancını Türk ve Çin gazetelerine verdiği demeçlerde ve Çin hükümetine Türkiye hakkında yazdığı raporlarda görmek mümkündür.

Türkiye’deki Çin diplomatlarının Türk kalkınması ve modernleşmesine olan ilgisi büyüktür. Bu noktada özellikle Mustafa Kemal Atatürk’ün devrimci ve ilerici kişiliğine duydukları ilgi önemli rol oynamaktadır. 1938 yılında yeni atanan Çin maslahatgüzarı M.D Toungh Cumhuriyet gazetesine verdiği röportajda Doğu ile Batı’nın cazibesini birleştirmiş olan Ankara’da bulunmaktan çok memnun olduğunu belirtmiştir. Türklerin medeniyeti doğudan batıya götürdüğü şimdi yeni ve modern medeniyeti batıdan doğuya götürdüğünü belirtmiştir. Çin Cumhurbaşkanı Çan Kay Şek’in (蒋介石) Mustafa Kemal Atatürk’ü ve onun devrimlerini daima hayranlıkla andığını belirtmiştir:

“Çin milleti Kemal Atatürk’ün milli mücadeledeki metotlar ile şereflice istikbali için Japonlara karşı dövüşüyor. Biz milli haysiyeti, şerefi ve sulhu müdafaa ediyoruz. Çin hiçbir zaman harp etmemiştir. Bunu tarihi de felsefesi de ispat eder. Çinli sulh aşkıdır (Cumhuriyet, 1938: 5)”.

Türkiye’nin emperyalizme karşı ulusal bağımsızlık mücadelesi vermesi, Çinlilerin Japon emperyalizmine karşı direnişinde önemli bir sembol olmuştur. Çin diplomatının bu röportajından Türkiye ile Çin arasındaki emperyalizme karşı ortak tavrı görmek de mümkündür.

Türkiye de 8 yıllık aradan sonra Çin’e elçilik kurmak için çaba sarf etmiştir. Emin Ali Sipahi (Orta Elçi - Ministerial) 21 Aralık 1939 sabahı Chongqing’e gelmiştir. Çinliler de memleketlerine atanan ilk Türk

elçisini samimi bir şekilde karşılamıştır. Elçimizi, diplomat Mao- Lan- Tuan, Çinli ve yabancı basın mensupları ve Çin'de yaşayan Türkler karşılamıştır. Emin Ali Sipahi 27 Aralık günü Chiang Kai-shek tarafından kabul edilmiş ve Çin'in ilk Türk elçisi olarak görevine başlamıştır (BCA, 1940). Fakat bu dönemde Çin-Japon savaşının devam etmesinden dolayı, Türk elçisi 1940-1941 yılları arasında Şanghay'dan görevini devam ettirmek zorunda kalmıştır. İkinci Dünya savaşının neden olduğu kaos ortamı nedeniyle ilişkiler kesilmemiş fakat elçilerin atanmasında dönem dönem boşluklar oluşmuştur. 2 Haziran 1942'de Ankara'ya tayin edilen Çin elçisi Feng Chun Chang Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından kabul edilmiştir (Cumhuriyet, 1942: 1). Çin Elçisi Çang başka bir vazife için Türkiye'den ayrılmış, bu bilgi üzerine Vatan gazetesi Elçin'in, müstesna vasıfta bir insan olduğu, kısa zamanda Ankara'da çok dostluklar kurduğunu, Türkiye'den ayrılmasının ciddi bir teessür uyandıracığını ve boşluk bırakacağını bildiren bir haber yapmıştır (Vatan, 1942: 1).

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra Türk Büyükelçiliği Nanjing ve Şanghay'da çalışmaya devam etmiştir. Çin'deki iç savaşa rağmen ikili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çaba devam etmiştir.

1943 yılında ikili ilişkiler büyükelçilik seviyesine yükseltilmiş ve Hulusi Fuat Tugay ilk Büyükelçimiz olarak Chongqing'e atanarak 13 Haziran 1944 tarihinde güven mektubunu sunmuştur.

1944 yılında Wan Yun Woo, Wen Yuan Ning, Han Li Woo'dan oluşan üç kişilik heyet, Türk-Çin

dostluğunu geliştirmek için Türkiye'ye ziyarete gelmişlerdir (BCA, 1944). İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra Türk Büyükelçiliği Nanjing ve Şanghay'da çalışmaya devam etmiştir. Çin'deki iç savaşa rağmen ikili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çaba devam etmiştir. 1945 yılında Çin Büyükelçiliği, bir notayla İstanbul'a Konsolosluk açmak istediklerini belirtmiştir (BCA, 1945). Bu döneme kadar Cumhurbaşkanları arasında bir yazışma olmaması da dikkat çekicidir. İkinci dünya savaşı sonrası 15 Ağustos 1945'te Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Çin Cumhurbaşkanı Chiang Kai-shek'e Japonya'ya karşı zaferini kutlayan bir tebrik mesajı göndermiştir (BCA, 1945a). Bu Cumhurbaşkanları arasında ilk yazışma denilebilir. 1947 yılında Çin'in Ankara Büyükelçiliği'ne Li Ti Tsu tayin edilmiştir. Çin'deki iç savaşın yoğunlaşması ve Nanjing'in komünist yönetime geçeceğinin anlaşılması üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı, Büyükelçi'nin Hong Kong'a çekilmesi talimatını vermiştir. Böylelikle Çin Cumhuriyeti'nin ortadan kalkması sonrası Türk hükümeti nasıl bir tavır alacağını belirleyememiş ve diplomatik ilişkiler kesilmiştir.

Çin'in Türk Devrimine İlgisi

Türkiye ile Çin Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasından önce Çin'de Türk devrimine olan ilgi oldukça yüksektir. 1920-1930 yılları arasında Kemalist devrim ve reformlar, 1908 devrimi, Kurtuluş Savaşı hakkında gazete ve dergilerde 46 adet siyasi yorum ve rapor yazılmıştır (Zhangxu, 2021: 72-77). Çin'in Atatürk'e ve Kemalist Devrim'e olan yoğun ilgisini anlamak için Çin basınında çıkan haber sayılarına bakmak bile yeterlidir. 1919 yılından 1949 yılına kadar Çin basınında Atatürk'ün hayatı ve mücadelesi hakkında 745 adet haber yazılmıştır (Alan, 2020: 21-26).

İlk Çin elçisi dün gece geldi

Çin Elçisi He Yao Zu'yu İstanbul'da karşılandı. (Cumhuriyet Gazetesi, 8 Mayıs 1935)

İki ülke arasında diplomatik ilişkinin kurulmasından önce 1925 yılında Çin'in ABD Büyükelçisi Shi Zaoji (施肇基) Türkiye'ye bir ziyarette bulunmuştur. Büyükelçi gözlemlerinde Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı sonunda Çin'in 20 yıl önceki durumundan çok daha kötü durumda olduğunu, fakat 3 yılda düşmanı denize dökerek Lozan Barış Antlaşması'nı imzaladığını, kapitülasyonları kaldırdığını, yeni bir rejim kurduğunu ve hızla kalkınarak yeni bir başkent inşa ettiğini belirtmiştir. Özellikle Türkiye'nin dışarıdan borçlanmamaya dikkat etmesi ve kapitülasyonların kaldırılması konusunda kararlı duruşu, Çinli diplomatın ilgisini cezbetmiştir. Büyükelçi Türkiye'nin yabancı güçler karşısındaki bu kararlı tutumunun Çin'in ders alabileceği birçok önemli nokta olduğunu düşünmek-

tedir. Türkiye'nin başarılı deneyimlerinin Çin için bir referans olduğuna inandığını yazmıştır (Fidan, 2019: 53-60). Fakat Türkiye'deki örneklerin bire bir Çin'e uygulanamayacağının da altını çizmektedir. Büyükelçi, Çin ile Türkiye arasındaki toplumsal farklılıkların göz önüne alınarak, özgün bir politikayla Türkiye'nin örnek alınmasının doğru olduğunu düşünmektedir.

1928 yılında Kuomintang'ın önemli liderlerinden Hu Hanmin (胡汉民) ile Maliye Bakanı Sun Ke'nin (孙科)³ Türkiye ziyareti Türkiye ile Çin arasındaki ikili ilişkiler açısından önemli bir yere sahiptir. İkili ilişkiler resmi olarak kurulmamasına rağmen Çin'in Türkiye'de yaptığı en üst seviyedeki ziyaretidir. Hu Hanmin ve Sun Ke, Kuomintang'da önemli bir siyasi ağırlığa sahip kişilerdir.

³ Sun Ke, 1911 Çin Devrimi önderi Sun Yat Sen'in en büyük oğludur. Hu Hanmin, Dışişleri Bakanlığı, Yasama Konseyi Başkanlığı gibi görevler yapmış, Kuomintang'ın önemli liderlerinden biridir.

Heyet Türkiye'deki sosyal değişimi, eğitim seferberliğini, maliye reformlarını, CHP'nin işleyişini ve Türk milliyetçiliğini gözlemlemiştir. Ayrıca Hu Hanmin ve Sun Ke, Türkiye'nin Başbakanı İsmet İnönü ile bir görüşme de gerçekleştirmiştir. Hu Hanmin, Türkiye'nin başarılı reformlar gerçekleştirmesinden etkilenmiş ve Türkiye'nin örnek alınması gerektiğini belirtmiştir (Fidan, 2019: 62- 73). Hu Hanmin'in Türkiye'nin gözlemlenerek örnek alınmasına yönelik fikri oldukça samimidir. Bu ziyaret sonrasında iki ülke arasında ilişkiler hızla gelişmiş ve Çinli heyetlerin Türkiye'ye ziyaretleri artmıştır.

Çinli askeri heyet, Çin aydınlarının Mustafa Kemal'i en büyük kutsal olarak tanıdığını ve sevdiğini vurgulamış, devrimlere, özellikle de Türk harf inkılabına ilgi duymuş ve çok başarılı bulmuştur.

1930'lu yıllarda Çin'in Türk devrimine olan ilgisi giderek artmaya başlamıştır. Bunu, Türk devrimini yakından incelemeye yönelik Çinli heyetlerin ziyaretlerin artmasından anlamak mümkündür. İlk resmi ziyaret 1930 yılında General Vonk Moo Song, Albay Cenk Kay, Yüzbaşı M. V. Chio'dan oluşan 3 kişilik Çinli askeri heyettir. Heyet, "Bütün Çin'in nezih ruhlu mert yürekli Türk gençliğini ve inkılaplarını büyük bir alaka ve takdir ile takip ettiğini" belirtmiştir. Çin aydınlarının Mustafa Kemal'i en büyük kutsal olarak tanıdığını ve sevdiğini de vurgulamıştır. Heyet devrimlere, özellikle de Türk harf inkılabına ilgi duymuş ve çok başarılı bulmuştur. "Çin'in de Doğu'nun medeniyet rehberi olan Türkiye gibi Latin harflerini benimsemeyi düşündüğünü, fakat yaptıkları incelemede bunun yakın bir zamanda olmasının mümkün olmadığını, eski harflerin biraz daha ıslah edilerek okunmasını daha kolay bir şekle koymaya çalıştıklarını" belirt-

miştir (Cumhuriyet, 1930: 2; 1930a: 2).

İkinci resmi ziyaret 17 Şubat 1934'te Çin askeri heyetinin Türk ordusunu gözlemlemek için İstanbul ve Ankara ziyaretidir. Heyet Nanjing Harp Okulu kumandanı General Yang Shiyesin (Chih-Zhang Zhizhong 張治中), Albay Huvang, Yarbay Voo, Yüzbaşı Chen Soai Shiyeh, Teğmen Tishan Loo ve Kâtip Tong'dan oluşmaktaydı. Heyet Amerika ve Avrupa'da askeri incelemeler yaptıktan sonra Türkiye'deki askeri kışlaları gezmiştir (Cumhuriyet, 1934: 1-4; 1934a). Heyet başkanı, genç Cumhuriyeti daha yakından tanıma fırsatı yakaladıkları için çok memnun olduklarını ve Türk Ordusu'yla ilgili gözlemlerinin Çin için çok önemli olduğunu belirtmiştir. Heyet Atatürk tarafından da kabul edilmiştir. Heyet başkanı, "Türkiye'nin başarısında değerli bir lidere sahip olduğu için kısa zamanda önemli devrimler yapıp hızla yükseldiğini" belirtmiştir. Türkiye'nin kalkınmasında Atatürk'e olan hayranlığının altını çizmiştir. Böyle bir liderin Çin devrimindeki eksikliğine vurgu yapmıştır (Cumhuriyet, 1934b: 1-4; 1934e: 2).

Çin ekonomik, askeri ve siyasi kalkınmasını devamlı kılmak için Türk devrimini incelemeye özel önem vermiştir. 14 Haziran 1934 tarihinde M. Chang, M. Farrai Chang, M. Z. D. Shu, M. Shelley Love'den oluşan 4 kişilik heyet Türkiye'ye gelmiştir. Heyet, Çin'in maddi ve manevi açıdan kuvvetlendircek bir program düzenlemek için Ankara'da Cumhuriyet rejimi, faydaları, çalışma tarzı ve sistemi hakkında incelemeler yapmıştır. Heyet başkanını Nanjing'te Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan komiteye incelemelerini iletmek için Türkiye'yi ziyaret ettiklerini belirtmiştir. Heyet başkanı, incelemeleri sırasında büyük inkılaplar ve kalkınma hamleleri gerçekleştirmiş Türkiye'nin en çok dikkatlerini çeken ülke olduğunu belirtmiştir. Heyet başkanı, "Dâhi bir lider ve etrafındaki değerli kadrolarla vücut bulan Türkiye'yi yakından görmenin önemli

bir gereklilik olduğunu” vurgulamıştır (Cumhuriyet, 1934c: 1-4; 1934d: 5).

Ekim 1934’te Türkiye ve Avrupa’daki askeri gelişmeleri incelemek için 1 General (Sin Ju Tu), 2 albay, 2 Yarbay ve 1 profesörden (Wu Tang) oluşan askeri heyet gelmiştir. Heyet İstanbul Polis Okulu, Harbiye Lisesi, Harp Akademisi ve Galatasaray Lisesi’ni ziyaret etmiş ve İzcilik Teşkilatıyla yakından ilgilenmişlerdir. Wu Tang okulun ziyaret defterine, İzcilik Teşkilatını ve özellikle teçhizatını mükemmel bulduklarını yazmıştır. Heyet daha sonra Ankara’da gezilerine devam etmiştir (Akşam, 1934a: 7; 1934b: 4; Cumhuriyet, 1934f: 2). Çin askeri heyeti Türkiye’den ayrılırken çektikleri telgrafta da, “CHP’nin başardığı büyük eseri, Çin’in bugünkü haline benzeyen İstiklal savaşından evvel geçirdiği kritik vaziyeti hatırlayarak takdir ettiklerini” belirtmişlerdir (BCA, 1934).

Çin Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı Wang Pengsheng, iki ulusun da emperyalist devletlerce boğulmak istendiğini bu nedenle iki milletin kaderinin birbirine benzediğini kaydetmiştir.

1937 yılında Milletler Cemiyeti ve Çin hükümetinin talebi üzerine Türkiye’nin sağlık ve sosyal teşkilatını gözlemlemek için Profesör Pen gelmiştir. Pen gözlemlerinde Çin’in kendisini kurtarması için önemli bir kalkınma gösteren Türkiye’yi taklit etmesin şart olduğunu belirtmiştir. “Türkiye’nin en büyük şansının, kurtuluş mücadelesi sonrası medeni ve sosyal devrimlere önderlik etmiş Atatürk’e sahip olması olduğunu” belirtmiştir. Pen’e göre Türkiye Çin için tek örnektir (Cumhuriyet, 1937: 3).

Çin Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı Wang Pengsheng (王荊生) iki devlet arasındaki ilişkilerin uzun tarihsel geçmişe dayandığını ve iki devletin de benzer

zorluklardan geçtiğini vurgulamıştır. İki ulusun da emperyalist devletlerce boğulmak istendiğini bu nedenle iki milletin kaderinin birbirine benzediğini kaydetmiştir. Atatürk’ün önderliğindeki Türk ulusunun kurtuluşu ve kalkınmasının bütün Çin’de tarif edilemez bir sevinç uyandırdığını belirtmiştir. On yılda Türkiye’nin kalkınma başarısının diğer ülkeler açısından olduğu gibi Çin için de önemli bir ders niteliğinde olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle Çin basınının hemen her gün Türk başarısından bahsettiğini belirtmiştir:

“Çin devletinin, Türk milletine karşı taşıdığı büyük dostluk duygusunun kaynağı bu başarıdır. Çin için Türkiye’nin kalkınması istifade edilecek büyük bir ders olmuştur. Bundan dolayı Çin’in Ankara’da bir elçilik kurmasına karar verilmiştir. Bu nedenle Ankara’daki Çin elçiliğine diğer ülkelerdeki elçiliklerimizden daha fazla önem verilmiştir.”

Pengsheng Türklerden ders alarak Çinlilerin de kurtuluşunu görmek için memnuniyet uyandıracaklarını düşünmektedir. Müsteşarın eşi Bayan Wang da verdiği beyanatta Türk kadınının seçilme hakkını kazanmasının, kendisini çok sevindirdiğini, 1911 yılından beri Çin’de bu hakkın olduğunu belirterek memnun olduğunu belirtmiştir. Elçilik çalışanı Nimetullah Ma (Pekinli Müslüman kâtip), Atatürk’ün Nutku, Ziya Gökalp’in Türkçülüğün esasları ve Ömer Seyfettin’in hikayelerini Çinceye çevirmiştir (Cumhuriyet, 1935a: 1-9).

Çin’in ilk Türkiye elçisi He Yao Zu’nun Türkiye’ye gelmeden önce merak ettikleri sorular şu şekildeydi: “Türkiye komünizm ve faşizm arasında nasıl kendisine özgü bir siyasal yol geliştirdi”, “Türkiye’de tek parti olmasına rağmen nasıl otokrasiye dönüşmeden Meclis çalışmalarını sürdürebildi” ve “Türkiye nasıl kısa sürede ekonomik olarak kalkındı”.

He Yao Zu, Türklerin kültürel ve tarihsel derinliğinin diğer ideolojilerden etkilense bile kendine özgü bir siyasal yol yaratmasında etkili olduğunu belirtmiştir. Bu köklü tarihsel mirasın, güçlü bir milliyetçilik yarat-

tığını, faşizm ve komünizm ideolojilerine rağmen kendi yolunu bulmasında önemli rol oynadığını belirtmiştir. Türkiye'deki başarının anayasanın başarılı olarak uygulanması ve kuvvetler ayrılığından kaynaklandığını belirtmiştir. Türkiye'nin hızlı ekonomik kalkınmasındaki istikrarın, ithalatın azaltılarak sanayi ve tarımda yerel üretime devlet teşvikiyle sağlandığı belirtmiştir:

“Türkiye'nin bu modeli bizim Üç Halk İlkesi'ne denk gelmektedir. Bu da Sun Yat Sen'in ne derece de ileri görüşlü olduğunu kanıtlamaktadır. Türkiye modeli pratikte başarıya ulaşmıştır bu modeli Çin'e uygulayabilirsek kısa sürede refaha ermiş oluruz” (Fidan, 2019: 88-99).

Aynı zamanda, Çin'in ilk Türkiye elçisinin seçiminin de dikkatlice düşünüldüğü gözükmektedir. He Yao Zu, o dönemde bu önemli görevi üstlenebilecek en uygun adaydır. He Yao Zu “Türkiye'nin Yeniden Canlanma Tarihi ve Ülkenin Zor Döneminde Gereken Çabalarımız” konulu bir rapor hazırlamıştır. Raporunda Çin ve Türkiye'nin tarihi ve mevcut durumu ile Türkiye'nin Çin'e model olmasının önemi üzerine bir analiz ortaya koymuştur. He Yao Zu ve onunla birlikte Türkiye'ye giden elçilik çalışanlarının görevlerini yerine getirdikleri ve Çin ile Türkiye arasındaki iletişimin güçlendirilmesinde önemli bir rol oynadıkları görülmektedir. He Yaozu ve diğerleri Türk devrimi hakkında derin bir anlayışa sahiptiler ve Çin'in Türk Devrimi'nin deneyimlerinden öğrenmesi gerektiğine inanıyorlardı. Çin'in Türkiye Büyükelçisi'nin birinci sekreteri Wang Pengsheng tanınmış bir tarihçiydi. M.Ö. 11. yüzyıldan beri Çin ile Türkiye'nin uzun ve yakın dostane bir ilişki içinde olduğunu, Çin-Türkiye ilişkilerinin eski çağlardan beri kesintiye uğramadığını belirtmiş ve iki ülke arasındaki dostluğun uzun bir geçmişi olduğunu kanıtlayan çok sayıda eski Çin kitabını da beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda, “Çin'deki Türk büyükelçisinin ülkesine götürdüğü eski Çin kitapları, istikrara kavuşan Türkiye'nin ulusunun kökenini keşfetme arzusunu tatmin etmiştir” (Geng, 2013).

Türkiye'nin Çin'e İlgisi

Türkiye'de de, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Çin'i tanımaya yönelik siyasal ve akademik çalışmalar yapılmıştır. Türkiye'nin Çin ile ilişkileri geliştirmesinden sonra Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi kurulmuş (1935) ve burada Sinoloji (aynı zamanda Türkoloji) çalışmalarına başlanmıştır. 1937 yılında Wolfram Eberhard'ın Türkiye'ye gelmesi sonrası Türkiye'de Sinoloji çalışmaları da genişlemiştir. Eberhard 1937-1948 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Sinoloji ve tarih dersleri vermiştir. 1947 yılında Eberhard'ın “Çin Tarihi” adlı kitabı “A History of China” basılmıştır. Fakat 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması sonrası ikili ilişkilerin kesilmesinden dolayı Türkiye'de Sinoloji çalışmaları da sekteye uğramıştır.

Türk elçiliği Çin'i ve Kuomintang'ı tanımaya yönelik birtakım çalışmalar yapmıştır. Atatürk ve Türk devrimi hakkında Çin'de yayınlanan (The New Turkey-Song Su Shen ve Kemal-Xing Moqing) iki kitabı İngilizceye çevrilerek İzmir'deki Atatürk köşesine gönderilmiştir. Ayrıca Türk elçiliği Çin Komintang parti tüzüğü ve Çin Anayasası'nı tercüme ettirerek CHP'ye göndermiştir (BCA, 1942; 1948). Aynı zamanda Çin elçiliği de CHP'yi anlamaya yönelik Kuomintang için benzer çalışmalar yapmıştır.

Mançurya'daki Çin-Japon anlaşmazlığı sonrası Türk hükümeti konuyla ilgili 23 sayfalık bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda Çin'in Japon emperyalistlerinin hedefi olduğu belirtilmiştir. Raporda Japonya'nın Çin hükümetine teklif ettiği kapitülasyonların, Japon emperyalizmin en korkunç bir vesikası olduğu belirtilmiştir. Raporda, Çin'de milliyetçi akımların günden güne arttığı, Mançurya'da kapitülasyonların lağvedilmesi konusunda Türk örneğinden çok defa bahsedildiği yazılmıştır. Japon mallarının boykot edildiği ve Japon konsolosluğunun taşta tutulduğu protestolarda üniversite öğrencileri

tarafından “Türkiye örneğini unutmayın” pankartıyla gösteriler yapıldığından bahsedilmiştir. Japon emperyalistlerinin hedefinin Orta Asya’ya hâkim olmak için Çin’i ele geçirmek olduğu vurgulanmıştır (BCA, 1931).

Türkiye ile Çin arasındaki diplomatik ilişkilerin gelişmesindeki en etkili faktör Türk devrimi ve Çin devriminin benzer karakterli olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye’nin Varşova Elçiliği’nden Ankara’ya yollanan bir belgede, Japonların Asya’daki Türk ve Müslüman topluluklarını, Çin ve Sovyetlere karşı kullanmayı planladığı belirtilmiştir. Elçilik’ten Ankara’ya yollanan metinde, Asya’daki Türk topluluklarını gösteren Japonca bir harita da yer almıştır (BCA, 1933). Türk hükümetinin, Japonya’nın emperyalist hedeflerini görmesi, Çin yanlısı bir tutum benimsemesinde etkili olmuştur. Türk hükümeti konunun barışçıl yöntemlerle çözümünü savunmuş ve Japonya’nın emperyalist bir politika izlemesinden duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir. Milletler Cemiyeti’nin Çin-Japon anlaşmazlığına yönelik oluşturduğu komisyonda Türkiye’nin Bern Elçisi Cemal Hüsnü Bey ve Sivas Milletvekili Necmettin Sadık yer almıştır (BCA, 1932).

Ayrıca Türk basını Çin’in Japon emperyalizmine karşı mücadelesine önem vermiştir. Türkiye Japon işgaline karşı Çin’in bağımsızlık mücadelesini desteklemiştir. Hatta Chiang Kai-shek’in Çin İstikbali adlı bir makalesi dahi yayınlanmıştır. Türkiye ile Çin arasındaki ilişkilere (Nadi, 1943: 1-4; Chiang, 1945:2), Çin modernleşmesi ve yaşamını inceleyen yazılara da yer verilmiştir (Cumhuriyet, 1935d: 7). Türkiye’nin Çin’de emperyalist tehdidi görmesi ve Çin’in yanında

konumlanması emperyalizme karşı direnmenin ikili ilişkilerdeki önemini göstermektedir.

Sonuç

Türkiye ile Çin arasındaki diplomatik ilişkilerin gelişmesindeki en etkili faktör Türk devrimi ve Çin devriminin benzer karakterli olmasından kaynaklanmaktadır. Sun Yat Sen’in Üç Halk ilkesi ile Mustafa Kemal Atatürk’ün Altı Ok programı demokratik devrimlerin Asya’daki öncüleriydi. Özellikle Çin aydınlarının Türk devriminin hızlı kalkınması ve inkılaplarına duyduğu ilgi, Türkiye ile diplomatik ilişki kurmasında etkili olmuştur. Çinli askeri ve diplomatik heyetlerin Türkiye ziyaretleri bu durumun en açık göstergesidir. Çin, kalkınma ve reformlarda Türkiye’yi bir rol model ülke olarak görmüştür. Bunun yanında Türk tarafı da Çin’i doğuda barışçıl bir ülke olarak görmüştür. Türkiye, Çin’i tanımaya ve ilişkileri güçlendirmeye çalışmıştır.

Çin’in Ankara’daki elçilik çalışanlarının Türkiye ile Çin ilişkilerinin tarihsel derinliğini ve Türk devrimini kavradıkları da anlaşılmaktadır. Türkiye’de de, ikili ilişkilerin sağlamlaştığı bu dönemde Sinoloji ve Türkoloji çalışmalarına önem verilerek Çin’i anlamaya yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Aynı zamanda Çin’in Japon emperyalizminin hedefinde olması ve Türkiye’nin emperyalizme karşı bir kuruluş savaşı vermesi iki ülkenin birbirini anlamasını kolaylaştırmıştır. Özellikle Türkiye’nin elçilik raporlarında ve Türk basınında emperyalizme karşı Çin’i destekleyen bir politikası olduğu gözükmektedir. İkinci Dünya Savaşı’nın kaos ortamı ve Çin’deki iç savaşa rağmen iki ülke arasındaki ilişkiler istikrarlı şekilde gelişmiştir. 1923-1949 arasındaki Türkiye ile Çin’in birbirini daha yakından tanımaya çalıştığı bir dostluk dönemidir. İki ülke arasındaki ilişki düşmanlıktan ziyade emperyalizme karşı dayanışma ve birbirinden öğrenmeye yoğunlaşmıştır. 🌸

Kaynakça

- Alan, E. (2020). 1919-1949 yılları arasında Çin gazeteleğinde çıkan Mustafa Kemal haberleri ve Çin'e etkisi, *Teori Dergisi*, Kasım, 21-26.
- Fidan, G. (2019). Cumhuriyet'in Çinli Misafirleri, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Geng, P. (耿萍萍), (2013). 以《申报》为视角探究 1935—1936 年的中土关系 (Yi "shēnbào" wèi shì jiǎo tànjiū 1935-1936 nián de zhōng tǔ guānxì), *Forward Position*, No.14, No.340.
- Gürçan, E. C. (2010). The Evolution of Turkish Nationalism: An Unconventional Approach Based on a Comparative and International Perspective. In W. Glass (Ed.), *Beyond Imagined Uniqueness: Nationalisms in Contemporary Perspectives* (pp. 141-168). New Castle: Cambridge Scholars Publishing.
- Huángwéimin (黄维民), (2003). 中土关系的历史考察及评析 (Zhōng tǔ guānxì de lìshǐ kǎochá jí píngxī). 西亚非洲 (Xīyǎ fēizhōu). 5 期.
- Junyu, G. (2020). Türk Milli Ordusunun Zaferinin Uluslararası Kıymeti, *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 1(3), 97-102.
- Lenin, V. I. (1973). *Collected Works Vol.18, April 1912-March1913*, Moscow: Progress Publisher.
- Nadi, N. (1943, 12 Birinci Teşrin). Çin istiklali ve Mareşal Çan Kayşek, *Cumhuriyet*, 1-4.
- Perinçek, D. (1999). *Kemalist Devrim-3 Altı Ok*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- T.C Resmi Gazete. (1934). Sayı: 2722, 9 Haziran, 3956.
- Ye, Z. (2021). 1920-1930'lardaki Çin Gazetelerin de Bir Rol Model Olarak Türkiye [Kitap incelemesi The road of Turkey: Research and review of Chinese scholars, Wang, S.], *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 2(3), 73-77.

Arşiv Belgeleri

- BCA. (1929, Nisan 29). Fon 30-10-0-0, Yer no: 129-926-7.
- BCA. (1929a, Haziran 17). Fon 30-10-0-0, Yer no: 257-728-2.
- BCA. (1931, Aralık 30). Fon 30-10-0-0, Yer no:257-728-7.
- BCA. (1932, Aralık 13). Fon: 30-18-1-2 Yer: 32-74-14.
- BCA. (1933, Haziran 26). Fon 30-10-0-0, Yer no 257-729-26.
- BCA. (1934, Şubat 28). Fon 30-10-0-0, Yer no: 257-728-11.
- BCA. (1936, Ocak 9). Fon 30-10-0-0, Yer no:257-727-15.
- BCA. (1940, Şubat 20). Fon 30-10-0-0, Yer no: 257-728-15.

- BCA. (1942, Kasım 26). Fon 490-1-0-0, Yer no: 206-818-1.
- BCA. (1944, Ocak 24). Fon 30-10-0-0, Yer no: 257-728-20.
- BCA. (1945, Temmuz 30). Fon 30-10-0-0, Yer no: 257-728-21.
- BCA. (1945a, Ağustos 15). Fon 30-10-0-0, Yer no: 235-590-21.
- BCA. (1947, Şubat 25). Fon 30-10-0-0, Yer no: 131-940-37.
- BCA. (1948). Fon 490-1-0-0, Yer no: 605-94-2.
- DBA. (1925, Ağustos 2). Fon: 515, Yer no: 7414-38427-5.
- DBA. (1925a, Kasım 24). Fon: 515, Yer no: 7414-38427-4.
- DBA. (1925b, Kasım 26). Fon: 515, Yer no: 7414-38427-3.

Gazeteler

- Akşam*. (1934, 5 Nisan) Türkiye-Çin Dostluk Muahedesi, 2.
- Akşam*. (1934a, 3 Ekim) Çin Askeri heyetinin Ziyaretleri, 7.
- Akşam*. (1934b, 9 Ekim) Çin Askeri Heyetinin Tetkikleri, 4.
- Anadolu*. (1935, 19 Mayıs). Çin Elçisinin Söylevi, 1-4.
- Cumhuriyet*. (1930, 27 Eylül) Bir Çin Heyeti, 2.
- Cumhuriyet*. (1930a, 28 Eylül). Çin Heyeti, 2.
- Cumhuriyet*. (1934, 17 Şubat). Bir Çin askeri heyeti şehrimize geldi, 1-4,
- Cumhuriyet*. (1934a, 23 Şubat).
- Cumhuriyet*. (1934b, 24 Şubat) Çin heyeti reisinin İntibaları, 1-4.
- Cumhuriyet*. (1934c, 14 Haziran) Bir Çin Heyeti Geldi, 1-4.
- Cumhuriyet*. (1934d, 30 Haziran). Çin heyeti Geldi, 5.
- Cumhuriyet*. (1934e, 2 Ekim) Çin askeri heyetinin ziyareti, 2.
- Cumhuriyet*. (1934f, 3 Ekim) Çin askeri heyetinin Tetkikleri, 2.
- Cumhuriyet*. (1935, 28 Ocak). Çin'den Türkiye'ye ilk Elçi, 1-2.
- Cumhuriyet*. (1935a, 11 Nisan) Çin'in Türkiye'de ilk elçiliği kuruluyor, 1-9.
- Cumhuriyet*. (1935b, 13 Nisan). Uzakşarkta Uyanış! Çin ulusu Atatürk'ün çizdiği yoldan Yürümeğe Azmetmiştir, 1-4.
- Cumhuriyet*. (1935c, 8 Mayıs). İlk Çin elçisi dün gece geldi, 2.
- Cumhuriyet*. (1935d, 15 Ağustos) Yeni Çin ve Eski Çin, 7.
- Cumhuriyet*. (1937, 11 Ağustos). Bir Çinli Adana'da Tetkikat yapıyor, 3.
- Cumhuriyet*. (1938, 14 Nisan) Yeni Çin Maslahatgüzarı, 5.
- Cumhuriyet*. (1942, 3 Haziran). Milli Şefimiz Çin elçisini Kabul ettiler, 1. Chiang, K. (1945, 12 Aralık). Çin'in İstikbali, *Cumhuriyet*, 2.
- Ulus*. (1935, 17 Mayıs). Çin Elçisi Çankaya'da, 3.
- Ulus*. (1935a, 18 Mayıs). Çin Elçisinin Söyledikleri, 1-3.
- Vatan*. (1942, 4 Haziran). Doktor Chang Aramızdan Gidiyor, 1.
- Yeni Asır*. (1935, 19 Mayıs). Yeni Çin elçisi A. Ajansına diyevi, 3.

Mustafa Kemal Atatürk'ün *Halkçılık ve Devletçilik İlkesi:* Sun Yat-sen'in Siyasi Düşüncesiyle Karşılaştırma*

WANG SANYI

Prof. Dr.
Tarih Bölümü,
Şanghay Üniversitesi, Çin

Wang Sanyi, Şanghay Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü'nde profesör ve doktora öğrenci danışmanıdır. Aynı zamanda Şanghay Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi'nde araştırmacıdır. Çin Modern Dünya Tarihi Derneği ve Çin Ortadoğu Araştırmaları Derneği üyesidir. Başlıca araştırma alanları Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi, İmparatorluklar Tarihi ve Ortadoğu Tarihidir. *Geç Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar (1792-1918)*, *İngiltere'nin Ortadoğu'daki Mandası Üzerine*, *Orta Doğu'da Endüstriyel Medeniyetin ve Ekonomik Geçişin Zorlukları (1809-1938)*, *Türkiye'nin Yolu* yayınladığı kitaplardan bazılarıdır.

E-posta: sanyiw@163.com

Atıf: Wang, S. (2021/2022). Mustafa Kemal Atatürk'ün halkçılık ve devletçilik ilkesi: Sun Yat-sen'in siyasi düşüncesiyle karşılaştırma. *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 3(1), 40-49.

ÖZ

Mustafa Kemal Atatürk ve Sun Yat-sen, yeni bir dönem açmak için eski sistemi deviren, ülkeleri yönetmek için fikir ve yönergeleri olan büyük adamlardır. Kemalizmin altı ilkesinden Halkçılık ve Devletçilik, Sun Yat-sen'in Demokrasi İlkesi ve Geçim İlkesi ile benzer içeriklere sahiptir. Kemal Atatürk, “medeni haklardan” ve “halkın geçiminden” altı ilkede tam anlamıyla bahsetmez, ancak Halkçılık'ta otokrasiden ziyade “halk yönetimi”ni ileri sürer, gücün halktan geldiğini ve hükümetin sorumluluğunun halk için refah aramak olduğunu savunur. Kemal Atatürk'ün Devletçiliği, Sun Yat-sen'in Geçim Düşüncesi'nde olduğu gibi, devlet güdümlü planlı ekonomi ve çiftçilerin özel mülkiyetinin korunmasına odaklanmaktadır. Bu makale üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Mustafa Kemal Atatürk ve Sun Yat-sen'in temel katkıları ve temel düşüncelerini karşılaştırır, ikinci bölümde Mustafa Kemal Atatürk'ün Halkçılık ve Devletçiliği ile Sun Yat-sen'in ilgili düşüncesi, üçüncü bölümde ise fikirlerinin tarihsel arka planı ve nesnel koşulları yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Devletçilik, halkçılık, karşılaştırma, Mustafa Kemal Atatürk, Sun Yat-sen

Giriş

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, TİPKİ ÇİN'İN Sun Yat-sen'i gibi, Türkiye'nin tanınmış bir tarihsel şahsiyetidir. İki figür arasındaki benzerlikler nettir. Birincisi, ikisi de Cumhuriyetin kurucularıydılar, 1923'te Türkiye Cumhuriyeti ve 1912'de Çin Cumhuriyeti. Mustafa Kemal Atatürk “Türklerin babası” olarak bilinir, kendisine Büyük Millet Meclisi tarafından Atatürk soyadı verilmiştir. Sun Yat-sen, ilk geçici cumhurbaşkanı olduğu için Çin Cumhuriyeti'nde “Ulusların babası” olarak bilinir.

İkincisi, ikisi de “İmparatorluk sisteminin” kökünden kazınmasının tetikleyicisi olmuşlar ve eski düzeni (Osmanlı İmparatorluğu ve Qing Hanedanlığı) devirmişlerdir.

Üçüncüsü, devleti nasıl yöneteceklerine dair fikirleri ve ana hatları belli bir programları vardır. Mustafa Kemal Atatürk'ün “Kemalizm İlke-leri” bulunur (Tongas, 1939) ve Sun'un siyaset

felsefesi “Halkın Üç İlkesi” olarak bilinir: Daha net bir şekilde belirtmek gerekirse, Milliyetçilik İlkesi, Demokrasi İlkesi ve Geçim İlkesi.

Dördüncüsü, her ikisi de büyük sebeplerden dolayı sağlıklarıyla ilgili sıkıntılar yaşamıştır. Mustafa Kemal Atatürk 57 yaşına (1881-1938) kadar ve Sun Yat-sen 59 yaşına (1866-1925) kadar yaşamıştır.

Beşinci olarak da, Mustafa Kemal Atatürk ve Sun Yat-sen, ülkelerinin insanları arasında ahlaki üstünlük kuran karizmatik kişilerdir.

Mustafa Kemal Atatürk ve Sun Yat-sen, hakkında çok fazla araştırma yapan, geniş kapsamlı etkiye sahip büyük adamlardır. Atatürk'ün makale ve eserleri, kişisel notları, konuşmaları, mektupları, söyleşi kayıtları ve devlet arşivleri, “özgün malzeme” olarak oldukça zengindir. Mustafa Kemal Atatürk'ün sayısız biyografisi vardır. Mevcut araştırma, Atatürk'ün politikasını, düşüncesini, diplomasisini, katkılarını ve günlük yaşamının tüm yönlerini içermektedir.

Mustafa Kemal Atatürk (Atatürk sitesi, 2021)

Sun Yat-sen (China Daily, 2019)

“Orta Doğu Tarihi” (Zhi, 2010) gibi Çin kitaplarında, Atatürk devriminin ve modernleşme reformunun başarıları büyük ölçüde vurgulanır.

Sun Yat-sen mektuplar, konuşmalar, yazılar ve telgraflar gibi birçok birinci elden materyal bırakmıştır. Sun Yat-sen hakkında da birçok biyografi ve makale bulunur. Bu makalede özellikle benzerlik ve farklılıkları açısından sadece Mustafa Kemal Atatürk ve Sun Yat-sen’in siyasi düşünceleri örnek alınmıştır.

Başlıca Katkılar ve Temel Düşünce

Mustafa Kemal Atatürk Türkiye Cumhuriyeti’ni kurdu ve başarılı reformlar gerçekleştirdi (Kinross, 2002). Ayrıntılı olarak tarihsel katkıları şu şekilde özetlenebilir:

(1) Ulusal kurtuluş hareketini başarıyla yönetti, ulusal bağımsızlığı kazandı ve Türki-

ye’nin ulusal onurunu ve egemenliğini korudu.

(2) Türkiye Cumhuriyeti kuruldu, saltanat ve hilafet sistemi kaldırıldı, demokrasi ve modernleşmenin temellerini atan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ilan edildi.

(3) Ulusal ekonomiyi geliştirdi ve milliyetçi politikayla ekonomik modernleşmeye önayak oldu.

(4) Milletin kültürünü geliştiren, çok sayıda profesyonel işçi ve sanatçı yetiştirilmesini sağlayan eğitim reformunu ve Türk alfabesine geçilmesini gerçekleştirdi.

(5) Toplumsal örf ve adetler reformu ile hurafeler ortadan kaldırıldı, bilim teşvik edildi, çok eşlilik yasaklandı, kadınlara oy hakkı verildi ve toplumsal hayatın laikleşmesi gerçekleştirildi.

Kısacası, Mustafa Kemal Atatürk modern

Türkiye'nin yaratılmasında merkezi bir rol oynadı.

Sun Yat-sen, Çin'in demokratik devriminin öncüsüydü. İlk olarak Qing karşıtı ve feodalizm karşıtı hareketlerin bayrağını taşıdı, çok sayıda silahlı ayaklanma başlattı, devrimci siyasi partiler örgütledi ve 1911 devrimine önderlik etti; Çin Cumhuriyeti'ni kurdu, feodal otokrasiyi devirdi ve Cumhuriyet kavramını insanların kalbinde derinden köklendiren Çin Cumhuriyeti Geçici Anayasası'nı ilan etti. Ancak Sun Yat-sen öldüğünde davasını sonuçlandırmamıştı.

Sun Yat-sen'in düşünce ve yönetim programı olan "Üç Halk İlkesi", Sun'ın bizzat kendisi tarafından ortaya konmuştur.

Atatürk'ün düşünce ve yönetim programı olan ünlü "Kemalizm İlkeleri", 1919'dan 1931'e kadar uygulamada kademeli olarak şekillendi. 1931'den sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nin parti platformunun "Altı İlkesini" temsil etmek için "Altı Ok" kullanıldı. Bunlar, Türkçede "Atatürkçülük", İngilizcede "Atatürkizm" olarak da bilinen "Kemalizm İlkeleri" haline geldi.

"Altı İlke" özetlersek:

(1) *Cumhuriyetçilik*, monarşi yerine cumhuriyet sistemini temsil eder ve bireysel diktatörlüğün yerine "halkın egemenliği" ilkesini yansıtır.

(2) *Milliyetçilik*, Türkiye'nin toprak bütünlüğü, Türkiye'nin ulusal bağımsızlığı ve uluslararası toplumdaki konumu anlamına gelir.

(3) *Halkçılık*, halka ait devlet iktidarını temsil eder (güç halktan gelir); herkes kanun önünde eşittir; hükümet, halkın hükümeti ola-

rak, herkesin refah kazanması için çalışır, ayrıcalıklara karşı durur, Türk toplumunun farklı sınıflara bölünmesini önler.

(4) *İnkılapçılık*, "Devrimcilik" olarak da tercüme edilir, aktif olarak ilerlemek ve kesintisiz olarak sosyal ve ekonomik reformu gerçekleştirmek için statükonun sürekli olarak tekrar değerlendirilmesi anlamına gelir.

(5) *Laiklik*, siyasetin dinden ayrılmasıdır, dinsel güçlerin devlet iktidarına müdahalesine karşı çıkmayı (dinin siyasete müdahalesini ve kısıtlamasını kaldırmayı), hukukun, eğitimin ve sosyal hayatın laikleştirilmesini ve dinsel ayrıcalıkların ortadan kaldırılmasını içerir.

(6) *Devletçilik*, bazı alanlarda tekel uygulamaları ile ekonomiye devlet müdahalesini, özel işletmelerin teşvik edilmesini, ulusal ekonominin bağımsız olarak gelişmesini ifade eder.

Amaç, Türkiye'de bağımsızlık, özgürlük ve eşitlik ile Türk toplumunun medeniyet ve ilerlemesini gerçekleştirmektir (Xian, 2001).

Sun Yat-sen'in düşünce ve yönetim programı olan "Üç Halk İlkesi", Sun'ın bizzat kendisi tarafından ortaya konmuş ve farklı içeriklere sahip olmuştur.

(1) *Milliyetçilik İlkesi*, Mançu, Qing Hanedanları yönetimine ve yabancı güçlerin saldırılarına karşı çıkmak, savaş ağalarını devirmek, Çin'deki tüm etnik grupların eşitliği için çalışmak ve ulusların kendi kaderini tayin hakkının tanınmasıdır.

(2) *Demokrasi İlkesi*, sıradan sivillerce demokratik siyasetin müştereken uygulanmasını ifade etmektedir. Devlet yönetimi, yasama, yargı, idare, denetleme ve kontrol gücüne sahiptir; böylece halkın seçme, geri çağırma, tesis etme ve referandum yapma yetkisi vardır. Doğrudan sivil haklar ve güç arasındaki ayrımı, yani hükümetin yönetim ve halkın siyasi

Atatürk Ankara'da. (Atatürk sitesi, 2021)

güce sahip olduğunu vurgular.

(3) En önemli kısım olan *Halkın Esenliği İlkesi*; birincisi, toprak mülkiyetinin belirli bir oranda bölüştürülmesini ve ikincisi, sermayenin kontrolünü, yani özel şahısların, halkın geçimi konusunda kendi çıkarları doğrultusunda düzenleme yapamayacaklarını içerir (Xian, 1948).

Sun Yat-sen, *Üç Halk İlkesi*'ni uygulayarak “insanların yeteneklerini, yerlerini, eşyalarını ve mallarını en iyi şekilde kullanacağını” öngörmüştür (Chinese Academy of Social Sciences, Institute of Modern History ed., 1981a). Bu ilkeler, ülkeyi zenginleştirmeyi, insanları güçlü kılmayı ve tüm dünyayı tek bir topluluk haline getirmeyi amaçlar. Sun Yat-sen bir keresinde, her ülkenin, geçim sorunlarıyla uğraşırken kendi yöntemlerini izlemesi gerektiğini, Batılı ülkeler kendi sorunlarını henüz çözemediğinden illa Batı'yı taklit etmek zorunda olmadığını, Kuomintang'ın, toprak mülkiyeti eşitliği ve

sermaye kontrolü yoluyla Çin halkının geçim sorununu çözebileceğini vurgulamıştır (Wells, 2001).

Atatürk'ün ve Sun Yat-sen'in fikirleri, yoksulluktan kurtularak zengin ve güçlü olmak ve çağdaş dünya medeniyetine bir an önce dahil olmak gereksinimi şeklindeki, kendi uluslarının özlemlerini yansıtan aynı hedefleri içermektedir.

Halkçılık ve Devletçilik İlkelerinin Karşılaştırması

Sun Yat-sen'in “*Üç Halk İlkesi*” ile ilgili olarak, Kemalizm'in *Altı İlkesi*'nden sadece “Milliyetçilik”in Sun Yat-sen'in “Milliyetçiliği” ile aynı olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte, “Milliyetçilik” tanımları ve uygulamaları büyük ölçüde değişmektedir. Buna rağmen *Halkçılık ve Devletçilik*, Sun Yat Sen'in bu makalenin karşılaştırmaya odaklandığı *Demokrasi İlkesi ve Halkın Esenliği* İlkesine benzer içeriklere sahiptir.

Sun Yat-sen'in milliyetçi düşüncesi bir evrim sürecinden geçmiştir. İlk başta, Mançu karşıtı bir yönetime odaklanarak “Suçlu Tatarların sınır dışı edilmesini ve Çin'in restore edilmesini” öneren “Müfreze Mançu” idi. Daha sonra basit “Han şovenizmini” terk etti ve “beş etnik Cumhuriyet”i vurguladı. 1924'teki bir konuşmada, yabancı güçlerin saldırganlığına karşı çıkmayı ve ulusların kendi kaderini tayin hakkını tanımayı içeren yeni bir milliyetçilik yorumu vardı. Sun Yat-sen'in milliyetçiliği kozmopolitliğe göredir. Sun Yat-sen'in görüşüne göre, ulusal ruhu geri kazanmanın yolu, diğer milletlere yetişmek, kendinizi güçlendirmek ve gerekli bağımsızlığı korumaktır. Güçlendiğinizde, “zayıflara yardım edin ve düşeni kaldırın, milli görevimizi yapın ve dünyayı birleştirmek ve büyük bir uyumun kuralı olması için doğuştan gelen manevi barışı temel olarak kullanmalısınız” (Chinese Academy of Social Sciences, Institute of Modern History ed., 1981b).

Sun tarafından önerilen Beş Güç Anayasası, Batı ülkelerinde yasama, idari ve yargı erklerinin ayrılmasına atıfta bulunarak, Çin'in eski siyasi sistemindeki dentleme ve kontrol sisteminden dersler çıkarır.

Kemalizm'de “Milliyetçilik” altı ilkenin en karmaşık olanıdır; birkaç kelimeyle anlatılamaz. Çok etnikli imparatorluğun dağılmasından sonra Türkler ancak kendi Cumhuriyetlerini kurabildiler. Cumhuriyet'in Anadolu ve Doğu Trakya'daki topraklarının sakinleri, Türkçe konuşanlarla ve bir miktar Ermeni ve Kürtle sınırlıydı. Aslında Türkiye Cumhuriyeti,

milliyetçiliğin anayasada tanımladığı Türk milleti olmadan önce “milli yeniden yapılanma”dan geçmişti. Mustafa Kemal Atatürk, Mart 1922 ve Mart 1923'teki millî görüşlerine odaklanan konuşmalarında, “Türk milli geleneği” ile “İslam” arasındaki ilişkiyi tanımlamış ve “Türk Kimliği”nin yeniden inşası hedefini ortaya koymuştur. Mustafa Kemal Atatürk, “Türk milletini ve tarihini” bu karmaşık düşünce ve fikirlerden ayırmıştır (Tao, 2011). Ulusal kimliği yeniden inşa etmek için Mustafa Kemal Atatürk ve onu destekleyen tarihçiler, Türkiye'nin erken tarihini inceleyerek, tarih ders kitaplarını derleyerek ve bir tarih konferansı düzenleyerek bir “Türk tarih görüşü” oluşturdular.

Kemalizmin altı ilkesi arasında Sun Yat-sen'in “medeni haklar” ve “halkın geçim kaynakları” ile benzer içerikler bulunmaktadır. Sun, sivil haklar ve insanların geçim kaynakları ile ilgili olarak, emperyal güç fikrini ortadan kaldırmanın ve hükümeti halka geri vermenin üzerinde durdu. Halkın temel yaşamsal sorunlarının çözülmesine önem verdi ve “kuruluşun birinci önceliğinin insanların geçim kaynağı olduğunu” öne çıkardı. Mustafa Kemal Atatürk, Kemalizmin “altı ilkesi”nde, altı ilkede “medeni haklar” ve “halkın geçimi”nden tam anlamıyla söz etmemiş, “Cumhuriyet”te otok-rasi yerine “halk egemenliğini” savunmuştur. Ayrıca “Halkçılık”ta, gücün halktan geldiğini ve Sun Yat-sen'in “medeni haklar” ilkesiyle uyumlu olarak, herkes için refah aramanın hükümetin sorumluluğu olduğunu savunmuştur.

Sun Yat-sen'in “medeni haklar” konusunda ki düşünceleri çok değerlidir. Sun tarafından önerilen Beş Güç Anayasası, Batı ülkelerinde yasama, idari ve yargı erklerinin ayrılmasına atıfta bulunarak, Çin'in eski siyasi sisteminde-

Atatürk Dolmabahçe Sarayı'nda. (Atatürk sitesi, 2021)

ki dentleme ve kontrol sisteminden dersler çıkarır. Dünya siyasi düşünce tarihinde benzersiz olan iki denetim ve kontrol gücü yaratmıştır. Sun Yat-sen'in "medeni haklar" anlayışı, "İnsanların işlerini yönetmek siyasettir. İnsanların işlerini yönetme gücüne sahip olmak siyasi güçtür. Bugün halkla siyasi işlerin yönetilmesine sivil haklar deniyor" der (Chinese Academy of Social Sciences, Institute of Modern History ed., 1981c). Sun Yat-sen'in tarih görüşüne göre, insanlar iktidar için hükümdarla rekabet eder ve bu da devrimle sonuçlanır; medeni haklar çağında, iyi insanlar kötü insanlarla savaştı, adalet güçle savaştı ve medeni haklar yavaş yavaş gelişti. Sivil haklar, siyasi statüde eşitliği savunur. Monarşiyi yıkmak ve herkesi eşit kılmak gerekir. Bu nedenle, medeni haklar eşitliğe karşılık gelir (Chinese Academy of Social Sciences, Institute of Modern History ed., 1981d). Bu gerçek, özöl, anlaşılması kolay ve kapsamlıdır.

Atatürk inkılaplarında hukuk sistemi refor-

mu merkeze alınmış, medeni hakların, insanların can ve mal güvenliğinin, eğitim ve gelişme hakkının korunması için yasal yollardan yararlanılmıştır. Devlet özel ekonomiyi teşvik eder ve çiftçilerin özel mülkiyetini korur. 1923'teki *İzmir İktisat Kongresi*'nde, ulusal ekonomi politikası formüle edilerek, Türkiye'de özel işletmelerin gelişiminin teşvik edilmesi, korumacı tarife politikasının uygulanması ve ulusal bankanın kurulması tartışılır. 1927'den 1929'a kadar, topraksız çiftçilere toprak dağıtmak için toprak yasası çıkarılır. Devlet endüstriyel mekanizasyonu teşvik eder ve kredi ve satış kooperatifleri kurulur (Berberoğlu, 1982). 1929'dan sonra Türkiye, Sovyet modelini benimser ve ekonomiye devlet müdahalesi politikasını uygular. Açıktır ki, Atatürk ilkelerindeki "medeni haklar" ve "halkın geçimi" konuları, Türk hükümetinin kurumsal reform ve ulusal inşaa sürecindeki deneyimini özetlemektedir.

Buna karşılık, Sun Yat-sen'in "medeni hak-

lar” ve “insanların geçimi” hakkındaki düşünceleri makul olsa da, bunlar sadece onun kişisel fikirleridir. Kuzey seferinden sonra, Kuomintang ulusal güç kazanır ve pratikten ziyade teoride Sun Yat-sen'in “Üç Halk İlkesi”ne saygı duyar. Aslında, ne medeni hakları teşvik eder ne de insanların geçim sorununa çözüm bulurlar.

Mustafa Kemal Atatürk büyük bir politikacı ve stratejistti ve kişisel kalitesi, yeteneği ve azmi inkar edilemez derecede üstündür.

Son tahlilde, Kemalizm politik pratiğin bir özetidir, pratik ve kullanımı kolaydır. Mustafa Kemal'in *Halkçılık* ve *Devletçilik* çalışmaları hayata geçirilmiştir ve sonuç elde edilmiştir. Sun Yat-sen'in “Üç Halk İlkesi” sistematik, kapsamlı, üzerinde düşünülmüş ve ileri görüşlü olmasına rağmen, Sun Yat-sen'in “medeni haklar” ve “insanların geçimi” konusundaki düşünceleri hiçbir zaman uygulamaya konmamıştır.

Tarihsel Geçmişlerine Dayalı Karşılaştırma

Mustafa Kemal Atatürk ile Sun Yat-sen'in siyasi düşünceleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırmak için tarihsel arka planlarını ve temel koşullarını analiz etmeliyiz.

İlk olarak, Mustafa Kemal Atatürk ve destekçileri, hanedanlık, kurumsal ve sosyal değişim alanlarındaki çok yönlü görevleri tamamladılar. En kritik reformlar siyasi düzeydeydi. Mustafa Kemal Atatürk bir “yer değiştirme” ve iki “ayrılık” gerçekleştirdi. “Yer değiştirme”, bilinen “saltanatın yerine cumhuriyet düzeninin getirilmesi” idi. İlk “ayrılık”, “siyaset ve din

ayrımının” hızla gerçekleşmesi, sekülerleşmeyi gerçekleştirmek için dini güçlerin siyasi alana müdahalesinin kırılmasıydı. İkinci “ayrılık”, “asker ve hükümet ayrılığının” kademeli olarak gerçekleştirilmesiydi. Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarken siyasi seçkinlerin çoğu askerdi. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet Bey örnek olmuşlar, askeri üniformalarını çıkarmışlar ve tam zamanlı olarak siyasi işlerde veya dış ilişkilerde bulunmuşlardır. Parlamentodaki görevlilerin de askeri görevlerden çekilmeleri ve ordunun sivil liderliğini gerçekleştirmeleri şart koşulmuştur. Ardından, bu iki önemli tarihi figür arasındaki daha fazla farkı vurgulamalıyız.

Sun Yat-sen'in devrimci faaliyetleri daha erkendi, ancak 1925'teki ölümüne kadar “devrim başarılı olamıştır”. Mustafa Kemal Atatürk, ulusal bağımsızlık savaşına liderlik etti ve üç yıldan fazla bir sürede başarıya ulaştı. Sun Yat-sen, Atatürk'ün başarısından ve Türkiye'nin zaferinden ilham aldı. Sun Yat-sen bir makalesinde, 1908 Türk Devrimi'ni Çinli devrimci şehitlere ilham vermesi için övdü.

Atatürk'ün çıkış noktası Sun Yat-sen'den çok farklıdır. Mustafa Kemal Atatürk ulusal bağımsızlık hareketine önderlik ettiğinde, zaten kıdemli bir askeri general ve Osmanlı Parlamentosu üyesiydi (1908'den 1918'e kadar anayasal monarşi). Çok sayıda başarısızlık yaşayan Sun Yat-sen'in devrimci faaliyetleri, azmine ve yeteneğine dayanıyordu.

Mustafa Kemal Atatürk büyük bir politikacı ve stratejistti ve kişisel kalitesi, yeteneği ve azmi inkar edilemez derecede üstündür. Ancak başarısının bazı nesnel koşulları bulunmaktadır: Birincisi, Osmanlı İmparatorluğu çökmüştü, böylelikle Mustafa Kemal Atatürk'ün görevi ülkesini kurtarmak oldu. İkincisi, Osmanlı padişah hükümetinin aşağılanması, padişah ve

halifenin “nurunu” artık eskisi kadar göz kamaştırıcı olmaktan çıkarmıştı ve iki sistemin feshedilmesi konusundaki zorluk ve direnç büyük ölçüde azalmıştı. Üçüncüsü, geç Osmanlı İmparatorluğu’nun batılılaşma reformu uygulaması, Batı medeniyeti kavramını aydınların zihnine derinden yerleştirmişti. Özellikle, ikinci anayasal hükümet (1908-1918), Mustafa Kemal Atatürk’ün kendisi de dahil olmak üzere, Türkiye Cumhuriyeti’nin önde gelen birçok kadrosunun doğrudan eğitilmesini ve yer tutmasını sağlamıştı.

Atatürk’ün siyasi pratiği benzersizdir ve dünya tarihinde önemli bir konuma sahiptir. Sun Yat-sen hikmetli ve zeki, yüce gönüllü biriydi ve halkın doğasını anlıyordu.

Buna karşılık Sun Yat-sen, Mustafa Kemal Atatürk kadar şanslı değildi. Sun Yat-sen’in görevi çok iddialıydı: Geniş bir bölgede bir cumhuriyet kurmak ve Han, Moğol, Hui vb. düzinelerce etnik gruptan 400 milyondan fazla insanın kaderini değiştirmek. Üstelik Sun Yat-sen bir asker değildi ve ilk başta ordusu yoktu (Huangpu Askeri Akademisi 1924’te kurulmuştu). Hükümette değildi ve sosyal statüsü yoktu. Parçalanmış bir toplum ve büyük bir okuma yazma bilmeyen grup karşısında Sun Yat-sen’in devrimi çok daha zordu. Sun Yat-sen’in siyasi kaynakları (güç, sosyal statü vb.) yoktu ve sadece tek bir inanç ve sürekli iknaya güveniyordu. Dolayısıyla Sun Yat-sen, bu noktada Mustafa Kemal Atatürk ile kıyaslanamaz.

Üçüncüsü, bu iki tarihi şahsiyet hakkında yorum yaparken faydacılığı aşan bir tavır almalıyız. Sun Yat-sen ve Mustafa Kemal Atatürk, ün ve zenginliği, kişisel kazançları veya kayıpları umursamayan yüce gönüllü liderlerdir. Çinli tarihçi

Qian Mu’nun tarihi şahsiyetleri değerlendirmesinin standardına göre, Sun Yat-sen ve Mustafa Kemal Atatürk dünyanın sonunda “değiştirme gücü olan figürler” olarak dünyaya geldiler. Mustafa Kemal Atatürk başarılı bir şahsiyetti ve Sun Yat-sen başarısız bir şahsiyetti, ancak etkisi hala büyüktür.

Atatürk’ün siyasi pratiği benzersizdir ve dünya tarihinde önemli bir konuma sahiptir. Sun Yat-sen hikmetli ve zeki, azametli görüşlere sahipti, yüce gönüllü biriydi ve halkın doğasını anlıyordu. İlk olmaya cesaret etti ve aksilik ve değişim durumunda kararlı, iyimser, vizyon sahibi ve sakindi. Ruhu ve kişiliği takdire şayandı. Sun Yat-sen’in “en aydınlanmış siyaset ve en rahat insanlarla” (Sun, 2011) yeni bir Çin inşa etme çabası, uğruna savaşmaya değecek kadar yüce ve güzel bir hedeftir.

Sonuç

Çağdaş Türkler, Mustafa Kemal Atatürk hakkında açıkça konuşabilir, “Atatürk dönemini” sorgulayabilir ve hatta onun doktrinini Türkiye’nin ilerlemesi için eleştirebilir. Devrimi başarılı oldu çünkü kapsamlı kurumsal değişiklikler gerçekleştirdi ve birçok yönden toplumu dönüştürdü. Atatürk’ün devriminin amacı, modern ve uygar bir topluma doğru ilerlemektir. Eğitim kavramı ve yöntemlerinde yapılan devrim, Türk toplumunda büyük bir bilgili grup yaratmış, bağımsız kişiliklere sahip vatandaşlar yetiştirmiş ve onları Türkiye’deki modern uygar toplumun temel taşı haline getirmiştir. Sun Yat-sen’in hedefleri ve özlemleri benzerdi, ancak hiçbir zaman tam olarak gerçekleşmediler. Sun Yat-sen’in başarısını değerlendirirken tarihsel arka planı ve o dönemde karşılaştığı özel durumu anlamalı, onun yerine etkisine ve fikirlerine bakmalıyız. Yıllar sonra, Mao Zedong liderliğindeki Çin devrimi bir zafer kazandı

ve Çin'de bağımsız bir Halk Cumhuriyeti kurdu. Çinli komünistler Marksizme inanırlar, Çin uygarlığının geleneğini özümserler ve Üç Halk İlkesi'nin Japonya'ya karşı ulusal birleşik cephenin siyasi temeli olduğunu kabul ederler. Sun Yat Sen'in düşüncesinin Mao Zedong'un yeni demokratik teorisi üzerinde önemli bir etkisi oldu. Mao Zedong'un devrimci pratiğinin başarısı, Sun Yat Sen'in bir ulus-devlet kurma ve özgürlük ve demokrasi için çaba gösterme konusundaki son arzusunun Çin'de gerçekleşmesini sağlarken, Atatürk'ün mirası, Batılılaşma şeklinde yanlış yorumlanarak ve Türkiye'nin Atlantik Sistemi'ne bağlanmasıyla terk edildi. Türkiye ve Çin her ikisi de Asya ülkesi olmasına rağmen, kalkınma yolları farklıdır.

Sun Yat Sen ile Mustafa Kemal Atatürk'ün karşılaştırması üzerine akademik makaleler ve eserler yayınlandı. Örneğin Efe Can Gürcan'ın "Türk Milliyetçiliğinin Evrimi: Karşılaştırmalı ve Uluslararası Bir Perspektife Dayanan Geleneksel Olmayan Bir Yaklaşım" başlıklı makalesi Sun Yat Sen milliyetçiliği ile Atatürk milliyetçiliği arasındaki benzerlik ve farklılıklara odaklanmaktadır (Gürcan, 2010). Bizlerin, bu iki büyük şahsiyetin düşüncelerini, bu makale temelinde daha fazla okumaya ve düşünmeye ihtiyacı vardır. 🌸

Kaynakça

- Berberoglu, B. (1982). *The Turkey In Crisis: From State Capitalism to Neo-colonialism*. London: Zed Press.
- Chinese Academy of Social Sciences, Institute of Modern History ed. (1981a). *Complete Works of Sun Yat-sen*. Beijing: Zhonghua Book Company.
- Chinese Academy of Social Sciences, Institute of Modern History ed. (1981b). *Sun Yat-sen's Speech: Three principles of people*. Complete Works of Sun Yat-sen. Beijing: Zhonghua Book Company.
- Chinese Academy of Social Sciences, Institute of Modern History ed. (1981c). *Sun Yat-sen's Speech: Three principles of people*. Complete Works of Sun Yat-sen. Beijing: Zhonghua Book Company.
- Chinese Academy of Social Sciences, Institute of Modern History ed. (1981d). *Sun Yat-sen's Speech: Three principles of people*. Complete Works of Sun Yat-sen. Beijing: Zhonghua Book Company.
- Gürcan C. E. (2010). *The Evolution of Turkish Nationalism: An Unconventional Approach Based on a Comparative and International Perspective*. In *Beyond imagined uniqueness: Nationalisms in contemporary perspectives* (Joan B. & William. G. ed.). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, p. 141-169.
- Kinross, P. (2002). *Atatürk- The Rebirth of a Nation*, London: Phoenix Publishing.
- Sun, Y. (2011). *General Strategy for the Founding of the People's Republic of China*. Beijing: China Chang'an Publishing House.
- Tao, Z. (2011). *Modern States and Nation Building: A Study on Turkish Nationalism in the Early 20th Century*. Peking: Sanlian Bookstore Press.
- Tongas, G. (1939). *Atatürk and the True Nature of Modern Turkey* (F. F. Rynd trans.) London: Luzac & Co.
- Wells, A. (2001). *The Political Thought of Sun Yat-sen*. London: Regent's College London Press.
- Xian, C.S. (1948). *Selected works of Sun Yat-sen*. Shanghai: Cultural Supply Society.
- Xian, X. (2001). *Kemal Reform in Turkey*. Nanjing: Nanjing University Press.
- Zhi, P. S. (2010). *History of the Middle East*. Beijing: People's Publishing House.

Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulması (1960-1971)

BARIŞ ADIBELLİ

Dr. Öğr. Üyesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye

Dr. Barış Adıbelli, 1999'da Selçuk Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. Yüksek lisansını 2002 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Uluslararası İlişkiler anabilim dalında, doktorasını ise Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Uluslararası İlişkiler anabilim dalında 2009 yılında tamamladı. Akademik çalışmaları Asya Pasifik bölgesi ve özellikle Çin dış politikası üzerinde yoğunlaşmış olup, bu alanda çalışmalar yapmıştır. Halen Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Eposta: baris.adibelli@dpu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-4270-9312>

Atf: Adıbelli, B. (2021/2022). Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkilerin kurulması (1960-1971). *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 3(1), 50-73.

ÖZ

Bu makale, Türkiye ve Çin arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına imkan veren iki ülke arasındaki gelişmeleri ele almaktadır. Asya'nın iki kadim ülkesi ve halkı arasındaki ilişkiler oldukça zorlu bir süreçten sonra kurulduğu söylenebilmektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerin kaderini ve seyrini belirleyen, Soğuk Savaş döneminin koşulları olmuştur. Farklı ideolojik bloklarda olan iki ülkenin diplomatik ilişki kurması, Soğuk Savaş ikliminde oldukça zor olmuştur. Türkiye'de siyasette ve toplumda hakim olan komünizm karşıtı düşünce iki ülke arasında ilişkilerin kurulmasında en büyük direnç noktasını oluşturmuştur. Bu nedenle mevcut makalede, Türkiye ile Çin arasında diplomatik ilişkilerin kurulması sürecindeki ideolojik ve siyasi dinamiklere odaklanılmaktadır. Kuşkusuz bu tartışmalara 1971 askeri muhtırasının yaratmış olduğu siyasi iklimin de katkısı olmuştur. Öte yandan Çin'in ayrıca Birleşmiş Milletler üyeliği ve Tayvan'ın (Milliyetçi Çin) Birleşmiş Milletlerden çıkarılması ve Türkiye'nin bu süreçteki duruşu da iki ülke arasındaki ilişkilerin kurulmasında rol oynamıştır. Bu çalışma Türkiye ile Çin arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasının 50'nci yıldönümü münasebetiyle iki ülke arasındaki ilişkilerin kurulmasına giden süreci incelemektedir. Çalışmada ağırlıklı olarak dönemin gazete haberleri, Dışişleri Bakanlığı kaynakları ve TBMM'de yapılan konuşmalar temel alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Çin, Kıbrıs, Tayvan, Türkiye

Giriş

MEVCUT ÇALIŞMA TÜRKİYE VE ÇİN arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına imkan veren iki ülke arasındaki gelişmeleri ele almaktadır. Asya'nın iki kadim ülkesi ve halkı arasındaki ilişkilerin oldukça zorlu bir süreçten sonra kurulduğu söylenebilmektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerin kaderini ve seyrini belirleyen, Soğuk Savaş döneminin koşulları olmuştur. Farklı ideolojik bloklarda olan iki ülkenin diplomatik ilişki kurması, Soğuk Savaş ikliminde oldukça zor olmuştur. Türkiye'de siyasette ve toplumda hakim olan komünizm karşıtı düşünce iki ülke arasında ilişkilerin kurulmasında en büyük direnç noktasını oluşturmuştur. Bu nedenle mevcut makalede, Türkiye ile Çin arasında diplomatik ilişkilerin kurulması sürecindeki ideolojik ve siyasi dinamiklere odaklanılmaktadır.

Asya'nın en batısındaki ve Asya'nın en doğusundaki iki eski komşunun tekrar siyasi düzlemde bir araya gelmesi, aslında her iki ülkenin de kendi Soğuk Savaşlarının bitmesi anlamına geliyordu. Bu süreç Çin'in yalnızca Türkiye ile değil dünyanın geri kalanıyla da ilişkilerinin normalleştiği bir zaman dilimiydi. 1970'lerden itibaren uluslararası politikada yeni bir dönemin başladığına Türkiye açıkça şahitlik ediyordu. Yeni dönemin ilk meyveleri de Çin ile ilişkilerin normalleştirilmesi ve Kıbrıs Barış Harekatı olarak kayda geçiyordu. 1970'lerdeki Türk-Çin ilişkilerinin normalleşmesini anlamak için Menderes döneminden itibaren Türkiye'nin uluslararası politikadaki duruşu ve bunun dış politikasına yansımaları da göz önünde tutmak gerekiyor 1950'den 1971'e kadar Türkiye iki defa askeri müdahale ile karşılaşmıştır. Birincisinde Ordu yönetimi ele almış ikincisinde ise muhtıra yayınlarak hükümetin değişimini sağlamıştır.

Buna rağmen Türkiye'nin dış politikasında bir eksen değişikliğine neden olmamıştır.

Çin ve Türkiye, 1971'de diplomatik ilişkileri kurma aşamasına oldukça çetin ve çileli bir süreçten geçerek gelmiştir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tercihini Batı Blokundan yana kullanmış, 1950'lerdeki politikalarıyla Batı Bloku ile yakın ilişkiler kurmuştur. Benzer şekilde Çin Halk Cumhuriyeti de 1949 yılında kurulmuş ve Doğu Blokunun önemli bir parçası haline gelmiştir. Soğuk Savaş ikliminde Türkiye ile Çin'in ilk karşılaşması Soğuk Savaş'ın tek ve son sıcak savaşı olan Kore Savaşı nedeniyle olmuştur.

Türkiye, "Hür Dünya" adı verilen ABD'nin önderliğindeki ülkelerin içinde Kore Savaşı'na muharip olarak katılarak ABD'nin yanında Kuzey Kore birlikleri ve Çinli gönüllülere karşı savaşımıştır. Daha savaş sürerken Türkiye, Batı Blokunun askerî paketi olan NATO'ya da kabul edilmiştir.

Menderes Dönemi

1946'da başlayan Türkiye'nin çok partili siyasal sistem deneyimi Türk-Amerikan ilişkilerinin de geliştiği bir dönem olması itibarıyla önemlidir.

1950'lilerin ilk yarısında Türkiye ile ABD arasında askeri alanda 4 ikili anlaşma (Ortak Güvenlik Anlaşması-1951, NATO Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi-1952, Askeri Tesisler anlaşması-1954, Vergi Muafiyetleri Anlaşması-1954), imzalanması da bunun göstergesidir (Oran, 2001: 555-559). Bu dönemde, Menderes hükümeti, ABD'nin yolundan giderek Çin anakarasında kurulan komünist hükümet yerine daha önceden anakarada diplomatik ilişkileri bulunan Tayvan adasındaki Chiang Kai-shek'in hükümetini yani Çin Cumhuriyeti'ni (Milliyetçi Çin ve Tayvan olarak da anılır) tanımaya devam etmiştir.

1950-1960 arasında Menderes hükümeti başta Ortadoğu politikası olmak üzere Batı Blokunun tüm politikalarını benimsemiş, bu bağlamda Bağdat Paktı gibi (daha sonra Merkezi Antlaşma Teşkilatı [Central Treaty Organization, CENTO] adını alacaktır) özellikle ABD'nin Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası için oluşturulan bütün yapılanmalarda yer almıştır. ABD, bu dönemde Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı önemli bir güvenlik dayanağı olduğu gibi Menderes hükümetinin de Türkiye'yi "Küçük Amerika" yapma hedefindeki ekonomik ve toplumsal politikalarının da ana finansal dayanağı, kaynağı olarak görülmüştür.

1955 yılında Türkiye'nin onur konuğu olarak davet edildiği Bandung Konferansı'nda ABD ve Batı Blokunu savunması, Türkiye'ye karşı büyük sempatileri olan başta Hindistan olmak üzere kongreye katılan diğer ülkelerde büyük bir hayal kırıklığı yarattı. Bunun yanında ilk defa Türk heyeti Zhou Enlai liderliğindeki Çinli komünistler ile bu konferansta temasta bulunmuşlardır (Bağcı, 1990:61-63). Buna rağmen Menderes hükümeti Çin'i özellikle Batı Blokuna hakim olan "kızıl tehdit" kavramıyla değerlendirmeye devam etmiştir. Bu dönemde Menderes, Tayvan'a

ve Güney Kore'ye destek vererek bu ülkeleri ziyaret etmiş, parlamentolarında konuşma yapmıştır. Mao ve arkadaşları, Türkiye'ye ve Türk halkına karşı derin bir saygılarının olmasına rağmen Menderes iktidarını eleştirmekten geri durmamışlardır. Özellikle Ortadoğu'da yaşanan birçok gelişmede her iki ülke de karşı cephelerde yer almıştır. Örneğin 1957'de Türkiye'nin Suriye ile yaşadığı gerginlikte Çin, Sovyetler Birliği'nin destek verdiği Suriye'nin yanında, ABD'nin desteklediği Türkiye'ye karşısında durmuştur (Adıbelli, 2016:194-197).

ABD ile ekonomi alanında yaşanan olumsuzluklar aslında Türkiye-ABD ilişkilerinde ilk kırılma noktasıydı. Bu kırılma Menderes'i Sovyetler Birliği'ne yöneltmiştir.

1950'lilerin ortalarından itibaren Türkiye'nin ekonomik görünümü de değişmeye başladı. Menderes hükümeti ABD'den beklediği kredileri alamamaya başlamış ve bu durum, hükümeti yeni kredi kaynakları aramaya itmiştir. Bu bağlamda, Japonya, Güney Kore, Tayvan ve hatta sonradan Avrupa Ekonomik Topluluğu, Menderes hükümeti için yeni kredi kaynakları olarak görülmüştür. ABD ile ekonomi alanında yaşanan olumsuzluklar aslında Türkiye-ABD ilişkilerinde ilk kırılma noktasıydı. Bu kırılma Menderes'i Sovyetler Birliği'ne yöneltmiştir. Bu bağlamda Sovyetler Birliği ile ticari ilişkilerin geliştirilmesi gündeme gelmiştir. 11 Nisan 1960'ta Türk Dışişleri Bakanlığı yayınladığı bir açıklama ile Başbakan Menderes'in Kruşçev'in daveti üzerine Moskova'yı ziyaret edeceğini duyurmuştur. Açıklamaya göre, Menderes'in ziyareti temmuz ayında gerçekleştirilecek, bu ziyaretten sonra da

JOHNSON'UN MEKTUBU

laşmazlığı 1960'larda daha da belirginleşmiştir. 1962'de Çin ile Hindistan arasında yaşanan sınır çatışmasında (Hillam,1966:95-102) Sovyetler Birliği açıkça Hindistan'ı desteklemiştir. 1969'da Çin ile Sovyetler Birliği arasında sınır nedeniyle çıkan çatışma ise iki ülke arasındaki bardağı taşıran son damla olmuştur (Robinson, 1972:1175-1202).

1950-1960 yılları arasında uluslararası ve bölgesel örgütlerde etkin olan ve Ortadoğu bölgesinde etkin bir dış politika izlemeye çalışan Türkiye yerine, daha çok kendi dış politika önceliklerine önem veren bir Türkiye vardır.

Doğu Blokunda bunlar yaşanırken Türkiye'de de önemli gelişmeler olmuştur. 1950-1960 yılları arasında daha çok Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasında ABD ile birlikte hareket eden, bu bağlamda uluslararası ve bölgesel örgütlerde etkin olan ve Ortadoğu bölgesinde etkin bir dış politika izlemeye çalışan Türkiye yerine, daha çok kendi dış politika önceliklerine önem veren ve bu bağlamda biraz daha içine kapanık ama saldırgan olmayan daha savunmacı bir dış politika anlayışını benimseyen bir Türkiye vardır. Bu yeni Türkiye, her şeyden önce tüm mesaisini iç siyaseti yeniden tesis etmeye ayırmıştır.

Bu dönemde bloklar arası yumuşama başlamış olsa da bu yumuşama Türkiye'ye yansımamıştır. Bu dönem, Türkiye'nin bloklar arasındaki rekabetten en fazla etkilendiği dönem olmuştur. Önce İncirlik üssünden alınan ve sonra Sovyet topraklarında düşürülen

U-2 casus uçağı olayı nedeniyle Sovyet lideri Kruşçev'in dolaylı tehdidinde muhatap olmuştur (Tellal, 2000: 138-141). Ardından Türkiye, 1962'de Küba Füze krizinde ABD ile Sovyetler Birliği arasında bilgisinin dışında pazarlık konusu olmuş ve bu pazarlığın sonucunda 1963 yılında Jüpiter füzeleri Türkiye'den kaldırılmıştır (Hale, 2003: 135-139).

Tüm bunlar yaşanırken esas gelişme Kıbrıs konusunda yaşanmıştır. 1960'tan itibaren Kıbrıs'ta Türk toplumunun üzerindeki baskılar ve Türk toplumunun Kıbrıs Cumhuriyeti içindeki konumu ve haklarının ihlal edilmesi ve Yunanistan'ın ada üzerindeki emelleri Ankara'yı endişelendirmiştir. Kıbrıs sorunu hızlı bir şekilde uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Uluslararası toplum Rum kesiminin tezlerine daha yakın durmaya başlamış, Türkiye, hemen her platformda Kıbrıs Türkü'nün haklarını gündeme getirse de destek bulamamıştır. Ancak bu süreç içerisinde Kıbrıs'ta Türk toplumuna karşı saldırılar da çoktan başlamıştı. Bu süreç Türkiye'nin garantörlük anlaşmasından doğan hakları kapsamında Ada'ya müdahale etme tartışmalarını da beraberinde getirmiştir (Bölükbaşı, 2001: 57-142).

Nihayet, 1964 yılında Kıbrıs'ta yaşananlar Türkiye'nin Ada'ya olası bir müdahalesinin artık zorunluluk haline geldiği bir süreci başlatmıştır. Başbakan İnönü'nün bu niyeti kısa sürede Beyaz Saray'da yankı bulmuş ve dönemin ABD Başkanı Johnson tarihe Johnson Mektubu olarak geçen ve Türkiye'yi müdahale konusunda sert bir şekilde uyanan meşhur mektubunu 5 Haziran 1964'te İnönü'ye göndermiştir. Mektupta ABD, iki ülke arasındaki ittifak ruhuna aykırı bir şekilde açıkça Türkiye'yi tehdit etmiş ve olası Sovyet saldırısına karşı Türkiye'ye ABD

ve NATO'nun yardım etmeyeceğini ifade etmiştir. Aynı zamanda, mektup Türkiye'nin olası bir çatışmada Amerikan silahlarını da kullanamayacağını açıkça belirtmiştir (Johnson & İnönü, 1966: 386-388).

Mektup, Türkiye'de ABD'ye karşı büyük bir tepkiye neden olmuştur. ABD'ye bir yanıt olarak derhal Çin Halk Cumhuriyeti'nin tanınması ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesi konuları gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, 30 Ekim 1964'te tam 23 yıl aradan sonra Dışişleri Bakanı Erkin Sovyetler Birliği'ni ziyaret eden en üst düzey Türk yetkili olmuştur (Cumhuriyet, 31 Ekim 1964:1). Ayrıca 1964 yılında uzun bir aradan sonra Moskova'da Türk büyükelçiliğinde 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı vesilesiyle düzenlenen kokteyle Sovyet tarafının yoğun bir katılımı olmuştur.

Johnson mektubu ilk defa Türkiye'nin ABD ile ilişkileri ciddi bir şekilde yeniden gözden geçirmesine ve Çin'i tanımada önemli bir eşiğin geçilmesine neden oldu.

Sonuçta, Johnson mektubu ilk defa Türkiye'nin ABD ile ilişkileri ciddi bir şekilde yeniden gözden geçirmesine ve Çin'i tanımada önemli bir eşiğin geçilmesine neden oldu. Aynı zamanda, 1964 yılı Türkiye'nin çok yönlü dış politikaya geçtiği yıl oldu.

Aslında, "Çin'i tanıma girişimleri 1963-64 yıllarında Dışişleri Bakanlığı bürokrasisi tarafından düşünülmüştü. İsmet İnönü başkanlığındaki koalisyon hükümeti, bu konuda hazırlık içindeydi. Ondan sonra gelen Suat Hayri

Ürgüplü hükümeti de bu yolda ciddi hazırlıklara girmişti. Ancak 1965 yılında tek başına iktidara gelen kendisini Demokrat Parti'nin devamı olarak gören Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi, ABD paralelinde politikaları nedeniyle Çin'in tanınmasını hasıraltı etmiştir" (Cumhuriyet, 6 Ağustos 1971: 1).

Çin Başbakanı Zhou Enlai'in Türkiye Hakkındaki Açıklamaları

Türkiye'de bu değişim yaşanırken Çin de Türkiye'deki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Çin Başbakanı Zhou Enlai, 13 Nisan 1965 tarihinde Pekin'de kabul ettiği Türk gazetecilerine sürpriz bir açıklama yaparak, Çin'in Türkiye ile ilişki kurmak istediğini belirtmiştir. Zhou Enlai, Türk gazetecilerine Türkiye ile Çin arasındaki ilişkiler konusunda ise şunları söylemiştir:

Türkiye ile Çin arasında ilişkilerin kurulması konusunda bizim bakımımızdan herhangi bir mahsur yoktur. Önce bilimsel ve ekonomik ilişkileri kurabiliriz. Daha sonra yarı resmî temaslara da başlayabiliriz. Çin de Türkiye de Asya ülkeleridir. Tarih ve kültür bakımından aralarında çok eski ve derin bir bağlantı vardır. Türk ve Çin halklarının geleneksel bir dostluk kurmuş olduğunu biliyoruz. Çin ile Türkiye arasındaki ilişkiler, Bandung Konferansının, toprak bütünlüğü, eşitlik ve barış içinde yaşamak gibi esasları göz önünde tutarak kurulmalıdır. Sizin bu ziyaretiniz ile iki ülke arasında kurulacak dostluğun ilk adımı atılmış oluyor. (Cu En Lay'ın Akşam Gazetesine Demeci, 1965: 82).

Türk gazetecilerin esas ilgilendikleri konu Kıbrıs sorunuymdu ve Çin'in Kıbrıs sorununa bakış

açısı merak konusu olmuştur. Çin Başbakanı Zhou, Kıbrıs meselesinin Batı ülkelerinin takip ettiği emperyalist politikaların sonucu ortaya çıktığını söyleyerek “Bu meseleye çözüm bulabilmek için emperyalizmin amaçları bertaraf edilmeli ve ilgili uluslara bağlı cemaatlerin (Türk ve Rum toplumları) menfaatleri gözönünde tutularak barışçı görüşmeler yapılmalıdır.” demiştir (Cu En Lay’ın Akşam Gazetesine Demeci, 1965:83). Çin Başbakanı sorunun çözümü için, Cezayir’de yapılması düşünülen ve Bandung Konferansı’nın bir devamı olarak görülen Asya-Afrika Ülkeleri Konferansı’nda üstüne düşen ne varsa yapacağını söyleyerek şu tespitte bulunmuştur:

Cezayir’de bu yaz toplanacak olan Asya-Afrika Ülkeleri Zirve Konferansına Türk Devleti Temsilcilerinin geleceğini öğrendim. Bu Konferansta Türk temsilcileri ile görüşeceğim. Makarios bu konferansa geliyor. Türk temsilcilerini orada görmem ve Kıbrıs meselesindeki görüşlerini öğrenmemin faydalı olacağından eminim. Daha önce söylediğim gibi, Kıbrıs meselesi cemaatlerin menfaatleri göz önünde tutularak barışçı bir şekilde çözülmelidir. (Cu En Lay’ın Akşam Gazetesine Demeci, 1965).

Ayrıca, Zhou Enlai, Cezayir’de yapılacak konferansı, Türk heyeti ile bir araya gelme ve görüş teatisinde bulunabileceği bir zemin olarak görmüştü. Ancak bu görüşme gerçekleşmemiştir. Zira Asya-Afrika Devletleri Konferansı süresiz olarak ertelenmiş, daha sonra da iptal edilmiştir. Çin başbakanı, iki ülke arasında ilişkilerin normalleşmesini öncelikle halklar arasında temaslar, gazetecilerin, bilim adamlarının temasları, sonra ekonomik ve daha sonra yarı resmî temaslar üzerinden gerçekleştirilmesine

işaret ederek, ilişkilerin hemen kurulması gibi bir beklenti içinde olmadıkları izlenimini de veriyordu. Çin Başbakanı, Çin ile Türkiye arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasında ne gibi sonuçların çıkacağı sorusuna verdiği yanıtta ise şunları söylemiştir:

Gerek Çin, gerek Türkiye Asya ülkeleridir. Türk ve Çin milletleri arasında geleneksel bir dostluk vardır. Ülkelerimizin ikisi de emperyalist tecavüzünden ve baskısından zarar görmüştür. İkimiz de şimdi, milli bağımsızlığımızı takviye ve Asya-Afrika işbirliğini arttırmak gibi ortak bir görevle karşı karşıyayız. İnanıyoruz ki Türkiye ile Çin arasında «Beş Prensibe» (sırasıyla birbirinin egemenliğine, toprak bütünlüğüne saygı, karşılıklı olarak saldırmamayı kabul, birbirinin içişlerine karışmamak, eşitlik ve iki taraflı faydalar sağlamak barış içinde beraber yaşamak) ve Bandung Konferansının On Prensibi üzerine kurulacak normal münasebetler hem iki milletin, hem Asya milletlerinin menfaatlerine uygun düşecektir. Geçenlerde öğrendik ki: «Türk Hükümet liderleri ve kamuoyu ülkemizle münasebetleri geliştirmek arzusunu izhar etmiştir. Görüşümüzce, bu, kendilerinin gerçeklere hürmet ettiklerini ve Asya ülkeleri arasındaki bağlılığa kıymet verdiklerini gösterir. Bu belirtiyi memnunlukla karşılıyoruz. (Cu En Lay’ın Akşam Gazetesine Demeci, 1965: 84).

Buraya kadar yapılan açıklamalarda Zhou hiçbir şekilde bloklar arası politikaya ya da Sovyetler Birliği veya ABD’ye karşı herhangi bir duruş veya politikadan bahsetmemiş veyahut Türkiye’nin Batı bloku içerisinde olmasına dahi vurguda bulunmamıştır. Örneğin iki ülke arasında

Eski Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Zhou Enlai. (CGTN, 2017)

ekonomik ve kültürel bağların geliştirilmesinden bahsederken de bu durumun iki ülkenin yararına olacağına vurguda bulunduktan sonra “(...) diğer Asya-Afrika ülkeleriyle karşılıklı yardımlaşma kuvvetlendirilmeli, bilgi ve tecrübe mücadelesine girişmelidir” diyerek o dönemlerde Çin’in Üçüncü Dünya politikasına atıfta bulunmuş, bir nevi Türkiye’yi de Üçüncü Dünya politikasına destek vermesi için teşvik etmeye çalışmıştır. Dolayısıyla, Türkiye ile ilişkileri Soğuk Savaş’ın iki kutuplu bloklaşmaları ve ideolojik kamplaşması içinde değil tüm bu alanların dışında yeni bir zeminde kurmayı ve geliştirmeyi öne sürmüştür.

Bu dönemde Çin ile ilişkilerin kurulması konusunda Türkiye’de esen bahar rüzgârı akademik dünyayı da etkilemiştir. Bu bağlamda,

Türkiye’nin Çin’i tanınması gerektiği konusunda görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlardan bir tanesi Prof. Dr. Fahir Armaoğlu’nun 11 Eylül 1964 tarihindeki yayınlanan yorumudur. Armaoğlu, Çin Halk Cumhuriyeti’nin Türkiye tarafından tanınmasının uluslararası planda gerek Pekin için gerek Ankara için önemli sonuçlar doğuracağına inandığını söyleyerek, böyle bir tanımanın Pekin için özellikle Moskova ile çatışmasında, Washington ile mücadelesinde ve nihayet Asya’nın ve Afrika’nın yeni bağımsızlıklarını almış olan devletleri ile münasebetlerinde bir takım önemli sonuçlar doğuracağını belirtmiştir (Armaoğlu, 1964:2).

Ayrıca Armaoğlu, tanımayla birlikte Türkiye’nin Asya politikasında yer alacağını,

yeni bağımsızlıklarını kazanan Afrika ülkeleriyle ilişkilerini geliştireceği, bunun yanında Sovyet Blokunun içindeki kimi ülkelerle de ilişkileri geliştirme imkanı yakalayacağını ;hatta Latin Amerika ülkeleriyle bile ilişkiler kurulabileceğini ifade etmiştir. Ancak Armaoğlu'nun bir de uyarısı vardır:

“Türkiye'nin Pekin'i tanırken beraber sürdürmesi gereken önemli bir faktör de Türkiye ile Japonya arasındaki münasebetlerin geliştirilmesidir. Türkiye açısından buna hem ekonomik hem de siyasal açıdan gereklilik vardır” (Armaoğlu,1964:2).

Aslında Armaoğlu Çin'i dengeleme adına Japonya ile de ilişkilerin daha geliştirilmesini savunmaktadır. Bir başka deyişle halen geri planda Çin'e karşı bir güvensizlik duygusunun olduğunu yansıtmaktadır. Soğuk Savaş döneminin kalıplaşmış tehditleri bakımından aslında olağan bir durumdur. Yine de değerlendirmesinde Armaoğlu, Pakistan'ı, Japonya'yı ve Çin'i Türk diplomasisinin Asya politikasında başlıca dayanak noktaları olarak görmektedir (Armaoğlu, 1964:2).

Çin Dışişleri Bakanı Chen Yi'nin Türkiye'ye Yönelik Açıklamaları

Zhou Enlai'nin açıklamasından tam bir yıl sonra 21 Mart 1965 tarihinde Dışişleri Bakanı Hasan Esat Işık'ın, “Türkiye'nin Çin ile daha iyi ilişkiler arzu ettiğini söylemesi” iki ülke arasında uzaktan başlayan yakınlaşma çabalarına yeni bir ivme kazandırdı (Chronology March-May-1965, 1965: 199). Dışişleri Bakanı Işık'ın bu açıklamasından sonra Pakistan'ı ziyaret etmekte

olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Mareşal Chen Yi, Türk gazetecilerine yaptığı açıklamada Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han ve Dışişleri Bakanı Zülfikar Ali Butto'nun Çin Halk Cumhuriyeti'nin Türkiye tarafından tıpkı Pakistan gibi tanınması için arabuluculuk yapmak istediklerini her iki tarafa bildirdiklerini, halen Türk Hükûmetinin cevabının beklendiğini söylemiştir (Acar, 1965:1).

Bunun yanında, Chen Yi, Çin'in Türkiye ile ilişkilerini normalleştirmek istemesini ilk defa 1960 yılında Afganistan'a yapmış olduğu ziyaret sırasında Türk Büyükelçisine söylediğini ve Çin'in bu meselede olumlu düşündüğünü ifade etmiştir. Bunun için neler yapılması gerektiğini tayin etmenin, tabiatıyla Türk Hükûmetine ait olduğunu belirterek, Türkiye'nin geçmişini Asya'dan alan bir ülke olduğunu, Çin'in de eski bir Asya milleti olduğunu ve dolayısıyla Türkiye'nin kararını ilgi ile beklediklerini ifade etmiştir (Acar, 1965:1). Ayrıca Chen Yi, Türkiye'nin büyük devletler ile olan ilişkilerinde zorluklar yaşadığını, Çin'in de bu durumdan muzdarip olduğunu, bu nedenle iki ülkenin işbirliği yapmasının gerekli olduğunu vurgulayarak “Dostluk içinde yaşamaları lazımdır. Aralarında hiçbir anlaşmazlık, hiçbir çıkar çatışması yoktur. Türkiye'ye hiçbir kötülüğümüz dokunmamıştır. Türkiye'den de hiçbir kötülük görmemiştir. İlişkilerimizin normal hale getirilmesi çaresinin bulunabileceğini umuyorum.” demiştir (Acar, 1965: 1).

1960'larda Çinlilerin Türkiye ile ilgili hemen her türlü açıklamalarında mutlaka Kıbrıs sorununa değinmeleri artık bir adet haline gelmişti. Ancak bütün Çinli yetkililerin, Kıbrıs meselesi konusunda Çin yönetimi tarafından benimsenmiş ve belli bir kalıbı olan, rutin,

diplomatik ve tarafsız bir duruşu benimsediklerini de ifade etmek gerekir. Chen Yi de Türk gazetecilerine verdiği demeçte Kıbrıs konusunda milletlerin eşitliği ve iki toplumun birbirlerinin varlıklarına saygı göstermeleri gibi ilkeler, karşılıklı olarak gerçekten benimsenmedikçe, federal devlet esasının da Kıbrıs anlaşmazlığını halletmeyeceği kanısında olduğunu dile getirmiştir (Acar, 1965: 1). Bu arada, Dünya Kızılhaç Örgütü'nün Kıbrıslı Türklere yardım çağrısına Pekin yönetimi olumlu cevap vermiş ve 70 bin lira yardımda bulunmuştur. Çin, parayı Kızılhaç'ın İsviçre'deki hesabına göndermek yerine doğrudan T.C. Merkez Bankası üzerinden Türk Kızılay'ına göndererek Türkiye'ye karşı bir jest yapmıştır (Cumhuriyet, 28 Mart 1965:1).

Enver Aka, Kasım 1964'te Pakistan'a gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Pakistan Dışişleri Bakanı'nın kendisine Çin'in Türkiye'nin Kıbrıs davasını desteklediğini ve Sovyetler Birliği'nin de desteklemesi için Çin'in teşebbüste bulunduğunu söylemiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ve Türkiye'nin iki ülke arasında ilişkilerin tesis edilmesi yönündeki olumlu açıklamalarına rağmen bazı parlamenterler de Tayvan'ı ziyaret ediyor, burada önemli açıklamalarda bulunuyorlardı. Bunlardan birisi de eski Köy İşleri Bakanı Lebit Yurdoğlu'ydü. Temmuz 1965'te 11 gün sürecek olan Tayvan ziyaretini gerçekleştirmiş, burada Tayvan Başbakanı tarafından kabul edilmiştir. Lebit Yurdoğlu, Tayvan'ın başkenti Taipei'de havaalanında yaptığı açıklamada Türk halkının yüzde 90'nının komünizme düşman olduğunu

söylemiştir (Cumhuriyet, 8 Temmuz 1965:3).

Senatör Sami Küçük TBMM Cumhuriyet Senatosunda 1965 yılı Bütçe görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmada Cumhuriyet Senatosu Başkanı Enver Aka'nın Kasım 1964 tarihinde Pakistan'a gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Pakistan Dışişleri Bakanı'nın kendisine Çin'in Türkiye'nin Kıbrıs davasını desteklediğini ve Sovyetler Birliği'nin de desteklemesi için Çin'in teşebbüste bulunduğunu söylemiştir. Dolayısıyla, Sami Küçük, Türkiye'nin bu haklı davasında Türkiye'nin yanında yer almak isteyen Çin Halk Cumhuriyeti'nin, Türkiye'nin dış politikasında bir denge unsuru olacağı da düşünülerek Pakistan'ın yaptığı gibi, tanınması yoluna gidilmesini gerektiğine işaret etmiştir (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1 Şubat 1965:1023).

Tüm bu gelişmeler çerçevesinde Kasım 1965'te Türkiye ile Çin arasında bir ticaret anlaşması yapılması üzerine çalışmalar başlamıştır. İki ülke arasında ticari ilişkilerin kurulması bağlamında Pekin İhracatı Geliştirme Merkezi tarafından Leipzig Fuarı Türkiye temsilcisi Şadi Atagöksen Çin'e davet edilmiş, buradaki temaslarından sonra Türkiye dönüşünde yaptığı açıklamada "Türkiye'ye yeni ve büyük bir pazar yeri açılmış bulunmaktadır" demiştir (Cumhuriyet, 26 Kasım 1965: 5). 6 Aralık 1966'da bu sefer de Çin'den bir ticaret heyeti İzmir'e gelerek İzmir Ticaret Odasında Türk işadamlarıyla görüşmüştür. Çin ticaret heyeti başkanı ve Uluslararası Ticareti Geliştirme Konseyi Başkan Yardımcısı Hsiao Fang Chou, yaptığı açıklamada; "ilk defa böyle bir geziye çıkmaktayız. İzmir'deki temaslarımızdan olumlu sonuçlar elde edeceğiz [diyerek] bugün Çin dış ticaretini geliştirme yolundadır. Dış ticaretimizin geliştirilmesinde birçok zorluklarla karşı karşıya bulunmaktayız.

Güçlükler emperyalist ülkelerden ziyade sözde sosyalist olduklarını iddia eden ülkelere gelmektedir. Bu bağlamda eşit şartlar altında iş yapmak istiyoruz. İlişkilerin geliştirilmesi iki ülke için de çok hayırlı olacaktır” şeklinde belirtmiştir (Cumhuriyet, 7 Aralık 1966: 7).

1960’lardaki açıklamalardan anlaşıldığına göre her iki ülke de birbirini ürkütmemek için dikkatli bir dil kullanmış, siyasi ve ideolojik farklılıklar üzerinden değil daha çok müşterek konular üzerinden birbirlerine yaklaşmaya çalışmışlardır. Çin’in Üçüncü Dünya politikası kapsamında özellikle Arap-İsrail sorununda Arapların yanında yer alması Filistin sorununda Filistinlilere destek vermesi ve dahası İsrail’i tanımayı kabul etmemesi ve Siyonizm’i emperyalizmin bir parçası olarak görmesi Türkiye’de de dikkatleri çekmişti. Özellikle Çin’in ikili ilişkileri dış politikasının temeli olan Barış İçerisinde Yaşamın Beş İlkesi kapsamında değerlendiriyor olması Türkiye’nin dikkatinden kaçmamıştır. Tayvan’ın BM’de Türkiye’nin Kıbrıs gibi bazı meselelerinde yanında durmaması ve tamamıyla ABD’nin dümen suyunda gitmesi de Türkiye’nin Çin kartını masaya getirmesinde etkili olmuştur. Bunun yanında Çin’in 1964 yılında atom bombası denemesini başarı ile gerçekleştirerek nükleer kulübe katılması da Çin’in Türkiye’nin nezdindeki konumunu yükseltmiştir.

1970’li Yıllarda Türk-Çin İlişkileri

1970’lere gelindiğinde Çin’in BM’deki temsil meselesi de artık görmezden gelinecek bir boyutu çoktan aşmıştı. 1950’den beri Çin’in BM’de temsil edilmesi sorunu her zaman BM’nin ve uluslararası politikanın gündem maddesini oluşturmuştu. Çin’in BM üyeliği için ilk ciddi

teşebbüsü 1960 yılında olmuştur. Ancak ABD temsil sorununun önemli bir sorun olduğunu ve müzakere edilmesi gerektiğini söyleyerek süreci oyalamaya başlamıştır.

ABD bu konuda Tayvan’ın Çin toplumunu temsil etmesi gerektiğini savunurken birçok ülke de Çin Halk Cumhuriyeti’nin yanında yer almıştır. Ancak Türkiye, ABD’nin yolundan giderek Çin’in BM üyeliğine karşı ret oyu vermiş ve çeşitli kesimlerden eleştirilerin gelmesine neden olmuştur. Cumhuriyet gazetesi baş yazarı Nadi Nadi gazetede köşesinden Türkiye’nin Çin konusunda BM’de ABD’yi takip etmesini şöyle eleştirmiştir:

Milletlerarası ilişkiler bakımından durumun ciddilikten bir hayli uzaklaştığı ortadadır. Nitekim başta İngiltere ve Fransa olmak üzere bir kısım NATO üyesi devletler Çin Halk Cumhuriyeti’ni resmen tanımışlar, bu devletler türlü ilişkilerini yeniden kurmuşlardır. Bizim tutumumuza gelince Amerika’nın dümen suyundan bir an uzaklaşmamayı prensip edinmiş bir politika gütmekte olduğumuz, bu vesile ile bir daha göze batar olmuş, Birleşmiş Milletler’deki son oylamada Kıbrıs temsilcisi bile çekimser oy kullanırken bizim temsilcimiz Amerika’nın paralelinden ayrılmamıştır. Olayların baskısı sonucu Amerika da er geç Çin Halk Cumhuriyeti’ni resmen tanıyacaktır biz illa onun arkasında yürümek zorunda mıyız? (Nadi, 1970:1).

Türkiye’nin BM’deki Daimi Temsilcisi Haluk Bayülken ise Türkiye’nin BM’de Çin’e karşı kullandığı oyun gerekçesini ise şu şekilde açıklamıştır:

BM yasasının prensip ve gayeleri ile Birleşmiş Milletlerin gelişimini devamlı olarak göz önünde tutarak bu görüşmeyi tam bir dikkatle izledik ve çeşitli görüşleri büyük bir ilgi ve tefekkürle dinledik. Bu vesileyle, Hükümetimin evrensellik ilkesine olan bağlılığını bir kez daha belirtmek isterim. Bu görüş, bu kürsüden birçok defa açıklanmıştır. Gerçekten de, başlangıcından bu yana Birleşmiş Milletler Teşkilatını, bütün ulusların, yasanın anlayışı çerçevesinde, büyüklüğüne, politik , toplumsal ve ekonomik inançlarına bakılmaksızın topluluk içinde hak ettikleri yere ulaşabilecekleri bir dünya örgütü olarak kabul ettik. Her zaman bu inancı uygulanabilir bir gerçek haline sokmak arzusuyla hareket etmişizdir. İlave etmek isterim ki, bugün de bu istikamette harekete geçmek için hala istekli bulunuyoruz. Bununla birlikte , maalesef a / 1.605 no'lu belgedeki karar tasarısı, öngörülen bu hususları tam anlamıyla karşılamadığı için onaylanması mümkün görülmemektedir. Bu nedenle, oymuzu bu teklife karşı kullanmak zorundayız. Hükümetim, Çin Halk Cumhuriyetinin Birleşmiş Milletlerde temsil edilebilmesi için gerekli herhangi bir teklifi dikkatle incelemeğe hazır bulunmaktadır. (Sözkonusu belgedeki karar tasarısı Kıta Cini temsilcilerinin kabulü ile Milliyetçi Çin Hükümetinin Birleşmiş Milletlerden ihracını tavsiye etmektedir.) (Dışişleri Bakanlığı Belleteni, 1970:72).

Bu arada, ABD de Çin ile ilişkileri düzeltme adına 1969'dan itibaren girişimlerde bulunmaya başlamış, Nixon yönetiminin birkaç girişimi de başarısız olmuştur. Buna rağmen 1970'de Nixon, o dönem ulusal güvenlik danışmanı olan Henry Kissinger'dan

Çin ile ilişkilerin normalleştirilmesine öncelik verilmesi talimatını vermiştir. Zaten Nixon Çin'in artan önemini artık göz ardı edemeyeceklerini hemen her fırsatta dile getirmeye başlamıştı.

Çin'in tanınma sorunu artık TBMM'de dış politika gündeminin bir numaralı başlığı haline gelmişti. Özellikle 1971 yılının Bütçe görüşmelerinde Dışişleri Bakanlığının bütçesi görüşülürken Çin bağlamında tartışmalar iki ana başlık üzerinde yoğunlaşıyordu.

Çin'in tanınma sorunu artık TBMM'de dış politika gündeminin bir numaralı başlığı haline gelmişti. Özellikle 1971 yılının Bütçe görüşmelerinde Dışişleri Bakanlığının bütçesi görüşülürken Çin bağlamında tartışmalar iki ana başlık üzerinde yoğunlaşıyordu. Bunlar; Çin'in BM'ye üyelik sürecinde Türkiye'nin neden olumlu oy kullanmadığı ve Çin'in bir an önce tanınması meselesi olarak sayılabilir. Görüşmelerde CHP grubu adına konuşan Salih Tanyeri; Çin'in Birleşmiş Milletler'e girmesinin artık bir zaman işi olmaktan çıktığına işaret ederek, "800 milyonluk ve nükleer güce de sahip Çin'in bugün Birleşmiş Milletlere olan ihtiyacından daha çok, Birleşmiş Milletler'in Çin'e olan ihtiyacı ağır basmaktadır" demiştir. Bunun yanında, Salih Tanyeri, NATO'ya dâhil devletlerden İngiltere, İtalya, Fransa, Kanada, Hollanda, Danimarka ve Norveç Kıta Çin'ini tanıdıkları halde bağımsız "Türkiye'nin, Çin'e karşı tutumu ve oyu ise, Amerika'nın tutumuna ve oyuna bağlanmış" göründüğünü

ifade etmiştir (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1971: 347).

Milli Birlik grubu adına konuşan Ahmet Yıldız ise, “geçmişte hiçbir kötü ilişkimiz olmayan Çin’le ilgili politikamızın akılla bağdaşır yönünü biz bulamıyoruz” diye söze başladıktan sonra Yıldız hükümete bir takım sorular yöneltmiştir:

NATO üyesi İtalya ve Kanada’nın tanımak istediği, İngiltere ve Fransa’nın ilerlemiş ilişkiler sürdürdüğü ve Amerika’nın bile dolaylı görüşmelerde bulunduğu ve şartlı tanıyacağını söylediği bu dev ülkenin, Birleşmiş Milletler’de konu edilen tanınmasına biz neden karşı çıktık? Çin’i tanıma NATO üyeliğine aykırı sayılmadığı halde bizim inatla sürdürdüğümüz düşmanlığı çok yadırgamaktayız. Siyasal ve ekonomik yönden

yararlı ilişkiler kurabileceğimiz Çin’e karşı, Hükümetin güttüğü gerçek dışı politikanın, bilmediğimiz bir nedeni mi vardır? Bu yanlış politikayı değiştirme niyeti var mıdır? Öğrenmek isteriz (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1971:359).

CHP Senatörü Kasım Gülek de Çin’in Ortadoğu’da ve Afrika’daki giderek artan etkisine atıfta bulunarak Çin’in süper güç olmak üzere olan bir devlet olduğuna vurgulamıştır: “yıllardır söyleriz, Kıta Çin’ini Türkiye’nin tanınması zamanı gelmiştir. Kanada formülü ile hem Tayvan’ın Birleşmiş Milletlerde kalması, hem de Kıta Çin’in tanınması mümkündür kanısındayız” (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1971: 373). Kıbrıs sorununda Çin’in tutumu konusunda ise Kasım Gülek şu tespitlerde bulunmuştur:

ABD Başkanı Richard Nixon’ın 1972’de Çin’e gerçekleştirdiği ziyaret, 21 Şubat 1972. (Shou, 2020)

Kıbrıs konusunda birkaç sene evvel Kıta Çin'i «federasyon doğurur» sözünü söylediği vakit bu tanımayı yapmak lâzım gelirdi. O vakit çok muhtaçtı Kıta Çin'i bu tanımalara. Bunun tam tavını kaçırmış durumdayız, daha da fazla kaçırmamak yerinde olur. (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1971: 374).

Tüm bu konuşmalardan sonra Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil kürsüye gelerek hükümetinin dış politikasını anlatmış, bu bağlamda da günün en önemli gündemi olan Çin meselesine değinmiştir. Çağlayangil, diğer konuşmacılar gibi 800 milyon nüfusuyla Çin'in artık uluslararası politikada bir realite ve vakit kaybedilmeden hesaba katılması gereken bir faktör haline gelmiş durumda olduğunu söyleyerek, “sahip olduğu nüfus ve potansiyel dolayısıyla, Çin Halk Cumhuriyeti, gün geçtikçe ağırlık kazanmakta ve varlığını hissettirmektedir” demiştir. Buna karşın Türkiye'nin Kıta Çin'i konusundaki gerçekçi tutumunu büyük küçük her devletin BM'de temsilini savunduğu temel prensip ve içinde bulunduğu uluslararası konjonktürün ışığı altında değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1971: 383).

TBMM'de Çin ile ilgili bu tartışmalar yaşandıktan sonra Tayvan da (Çin Cumhuriyeti) apar topar Dışişleri Bakan Yardımcısı'nı Ankara'ya gönderdi. Dışişleri Bakan Yardımcısı 25 Şubat 1971'de Dışişleri Bakanlığı'nda Dışişleri Genel Sekreteri Orhan Eralp ile görüşmelerde bulunarak Türkiye'nin Çin Cumhuriyeti ile müstakbel ilişkileri üzerinde durulmuştur (Cumhuriyet, 26 Şubat 1971: 1). Ayrıca Tayvan Devlet Başkanı Chiang Kai-shek'in

Cumhurbaşkanı Sunay'a gönderdiği mesajı da genel sekreter Eralp'a teslim ederek, Tayvan'ın Türkiye ile başta ticaret ve kültür olmak üzere her alanda ikili ilişkileri geliştirmeye vurguda bulunmuştur. Bu görüşmeler sırasında Tayvan dışişleri bakan yardımcısı ısrarla Dışişleri Bakanı Çağlayangil'in Tayvan'ı ziyaret etmesini istemiştir (Cumhuriyet, 26 Şubat 1971: 1).

Mart ayına gelindiğinde ise, Türkiye'de iç siyasette önemli gelişmeler yaşanmıştır. 12 Mart 1971'de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Demirel hükümetine verdiği muhtıra sonucu hükümet istifa etmiş, 26 Mart'ta ise TBMM dışından Nihat Erim'in başbakanlığında bir hükümet kurulmuştu. Dışişleri Bakanlığına bakanlığın kıdemli diplomatlarından Osman Olcay getirilmişti. 26 Mart 1971'de Başbakan Nihat Erim hükümetinin programının dış politika başlığı altında Çin ile ilgili olarak, “son zamanlarda kamuoyumuzun üzerinde durduğu Kıta Çin'i ile siyasal ve ekonomik ilişkiler kurulması sorununu, millî çıkarlarımıza uygun olup olmadığı yönünden önemle incelemekteyiz” ifadesi yer almıştır (Neziroğlu & Yılmaz, 2013: 3280). İlk defa bir hükümet programında Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerin kurulması konusunda bir ifade yer almıştır.

Yeni hükümetin programında Çin ile ilişkilerin kurulmasından bahsetmesinin ardından tam bir ay sonra Dışişleri Bakanı Olcay, Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkilerin kurulması amacıyla doğrudan temaslara başlandığını kamuoyuna duyurmuştur (Cumhuriyet, 26 Nisan 1971:1).

Bu dönemde hem Çin tarafı hem de Türkiye iki ülke arasında ilişkilerin kurulması üzerine yapılan görüşmeleri gizli tutmaya özen göstermişlerdi. Bu yönde davranmalarının kuşkusuz bir takım nedenleri vardı. Her

şeyden önce Soğuk Savaş iklimi içerisinde bloklar arasında ve bloklar içinde yaşanan kimi anlaşmazlıklar ve rekabetler bu tür bloklar arası yeni ilişkilerin kurulmasını engelleme veya geciktirme tehlikesi bulunmaktaydı. Dışişleri Bakanı Olcay'ın açıklamasından bir ay sonra 8 Mayıs günü Dışişleri Bakanlığı yaptığı resmi açıklamada “Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti hükümetleri, memleketleri arasında diplomatik ilişkiler kurulması için görüşmelere başlamak hususunda mutabakata vardıklarını ve bu müzakereleri yürütmeye Fransadaki büyükelçilerini” (Cumhuriyet, 9 Mayıs 1971:1) görevlendirdiklerini duyurmuştur.

Türkiye Çin ile Temas Kuruyor

1971 yılının Ağustos ayının ilk günlerinde Türkiye'nin birkaç gün içinde Çin'i tanıyacağı yönünde haberler gelmeye başlamıştır. Tarafların diplomatik tanıma konusunda temmuz ayında anlaşmaya vardıkları ancak tanımayı açıklayacakları tarih üzerinde çalıştıkları bilgisi gelmiştir. O dönem, Dışişleri Bakanlığından sızan haberlere göre açıklama tarihi önce temmuz ayının son günleri olarak saptanmış, ancak çeşitli nedenlerden dolayı bu tarih ertelenmiştir. Tayvan'ın Ankara büyükelçisinin Türkiye'yi terk etmesinin beklenmesi bu nedenlerin başında yer almıştır. Ayrıca Türkiye'nin Tayvan büyükelçisine de Türkiye'ye dönmesi için hazırlıklara başlaması talimatı verilmişti (Cumhuriyet, 3 Ağustos 1971:7). Bu arada Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu 2 Ağustos günü yaptığı gizli bir toplantıda Dışişleri Bakanı Olcay, Çin ile diplomatik ilişkiler kurulması yolunda sürdürülen çalışmalar konusunda bilgi vermiştir (Cumhuriyet, 3 Ağustos 1971:7).

Türkiye'nin Çin Halk Cumhuriyeti'ni Tanıması

Türkiye ve Çin, uzun bir süreden beri müzakere ettikleri diplomatik ilişkilerin kurulması konusuna bir nokta koyabilmek adına Paris'te biraraya gelmiştir. 4 Haziran günü Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Hasan Esat Işık ile Çin'in Paris Büyükelçisi Huang Chen dünya kamuoyuna aşağıdaki bildiriye ilan etmişlerdir:

Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına ilişkin bildiri

Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, bugünden itibaren bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü, içişlerine karışmama, hak eşitliği ilkelerine saygı ve çıkarların karşılıklılığı temelinde diplomatik ilişkiler kurmaya karar vermişlerdir.

Türk Hükümeti, Çin Halk Cumhuriyeti Hükümetinin Çin'in tek yasal Hükümeti olduğunu kabul eder. Çin ve Türk Hükümetleri, idari formaliteler ve pratik düzenlemeler tamamlanır tamamlanmaz büyükelçi değişimine karar vermişler ve kendi başkentlerinde diplomatik misyonların kurulması için gerekli her türlü yardımı birbirlerine sağlamayı ve bunların uluslararası ilke ve uygulamalara uygun olarak görevlerini yerine getirmesini kolaylaştırmayı kabul etmişlerdir.

Hasan Esat Işık

Huang Chen

(Joint Communiqué on the Establishment of diplomatic relations Between the People's Republic of China and the republic of Turkey, 1971:6).

İki ülkenin birbirini tanımasının ardından 7 Ağustos günü Çin'de Halkın Günlüğü Gazetesi'nde başyazı olarak aşağıdaki kutlama yazısı yayınlandı:

Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin 5 Ağustos'ta bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü, içişlerine karışmama, çıkarların karşılıklılığı, hak ve eşitlik ilkelerine saygı temelinde büyükelçilik düzeyinde diplomatik ilişkilerin kurulduğunu açıklamasının ardından, bu konuda en içten tebriklerimizi sunuyoruz.

Çin ve Türk halkları arasında uzun yıllara dayanan geleneksel dostluk vardır. İki halkımızın dostane ilişkileri eski zamanlara kadar uzanır. Tarihsel olarak ünlü "ipek yolu", Çin'in Kansu ve Şincan'dan Afganistan, İran ve Orta Asya üzerinden Türkiye'ye uzanıyor. Çin ile Türkiye arasındaki dostluk ilişkileri, ancak emperyalizmin ve sömürgeciliğin engellemeleri nedeniyle kesintiye uğradı. Şimdi Çin ve Türkiye'nin diplomatik ilişkiler kurduğuna ilişkin bildiri, iki halkın ortak özlemleri ve iki tarafın ortak çıkarları ile tam bir uyum içindedir. Türk halkının şanlı bir devrimci mücadele geleneği vardır. Bir zamanlar emperyalist saldırı ve baskıya maruz kalan Çin ve Türk halkları, emperyalizme karşı ortak mücadelede her zaman sempati duymuş ve birbirlerine destek olmuşlardır. Türk halkının ulusal bağımsızlığı koruma ve devlet egemenliğini ve toprak bütünlüğünü savunma mücadelesinde güçlü bir şekilde destekliyoruz.

Çin Halk Cumhuriyeti hükümeti, tüm Çin halkını temsil eden tek yasal hükümettir ve Tayvan Eyaleti, Çin'in kutsal topraklarının ayrılmaz bir parçasıdır. İster "iki Çin", ister "bir Çin, bir Tayvan" veya "Tayvan bağımsızlığı"

ya da "Tayvan'ın statüsü belirlenecek" olsun, Tayvan'ı Çin'den ayırmayı amaçlayan herhangi bir plan kesinlikle başarılı olmayacaktır. Çin halkının büyük lideri Başkan Mao, "Bizimle birlikte barış içinde yaşamak isteyen tüm ülkelerle toprak bütünlüğü ve egemenlik ve eşitlik ve karşılıklı yarara karşılıklı saygıya dayalı normal diplomatik ilişkiler kurmaya çalışmalıyız" demiştir.

Çin Hükümeti, büyüklükleri ve farklı sosyal sistemleri ne olursa olsun tüm ülkelerin eşit olması ve barış içinde yaşaması gerektiğini kesin olarak savunuyor. Tüm ülkelerle eşitlik ve karşılıklı yarar temelinde, egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı temelinde sürekli olarak dostane ilişkiler kurmaya ve geliştirmeye çalıştık. Çin ve Türkiye hükümetleri arasında diplomatik ilişkilerin kurulması konusunda varılan mevcut anlaşma, iki tarafın ortak çabalarının sonucudur. Çin ile Türkiye arasında diplomatik ilişkilerin kurulması, iki ülke arasında dostluk ve işbirliği için geniş ufuklar açtı. Çin ve Türk halkları arasındaki dostluğun kesinlikle her geçen gün büyüyeceğine inancımız tamdır.

Renmin Ribao, 7 Ağustos 1971

(Greeting the Establishment of Diplomatic Relations Between China and Turkey, 1971:6,11).

Türkiye'nin Çin ile yeni bir dönem başlatması Çin'deki kadar olmasa da Türkiye'de de memnuniyet uyandırmış, gazetelerin birinci sayfalarında haber olarak verilmiştir. Çin ile ilişkiler kurulduğuna yönelik açıklama ve yukarıdaki ortak bildirinin Türk kamuoyuna açıklanması görevini Dışişleri Bakanlığı İdari İşler Genel Müdürü Haluk Sayınsoy tarafından üstlenmiş, 5 Ağustos'ta düzenlediği basın toplantısında Çin ile ilişkilerin kurulduğunu Türk kamuoyuna duyurmuştur. Ayrıca Sayınsoy

bu basın toplantısında iki ülke arasında 1972 yılında büyükelçi teati edileceğini söylemiştir (Cumhuriyet, 6 Ağustos 1972:7).

Siyasilerden ilk destek de Cumhuriyet Senatosunda Kasım Gülek'ten gelmiştir. Gülek, Türkiye'nin Çin'i tanımasının yerinde bir hareket olduğunu söyleyerek, Türkiye'nin tüm dostlarının Çin'i tanıdığını dolayısıyla Türkiye'nin de tanımak zorunda olduğunu, "rejimini benimsemediğimiz birçok ülke ile barış içinde ilişkilerimiz var, Çin'i tanımak için geç kaldık" demiştir (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1971:461). Ayrıca Gülek, Kıbrıs sorunun en zor döneminde Çin Türkiye'yi destekler bir beyanatta bulunmuş, tutumunu ilân etmiştir. O vakit, belki Çin'i tanımak bizim için daha avantajlı olabilirdi diyerek hükümetin tuttuğu yolun doğru olduğunu ifade etmiştir (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1971:461).

Türkiye'nin Çin'i tanımasıyla birlikte kamuoyunda beliren ilk tepkilerden birisi bu diplomatik adımın ABD'nin tesiriyle yapıldığı iddiası olmuştur. Bu iddialara 6 Ağustos günü TBMM'de kürsüden cevap veren Başbakan Yardımcısı Sadi Koçuş; "bu karar Münhasıran Türkiye'nin devletler arasındaki çıkarları göz önünde bulundurularak alınmıştır kararımız da hiçbir yabancı devletin tesiri hatta telkini olmamıştır" demiştir (Cumhuriyet, 7 Ağustos 1971:1). Konuşmasında Çin'in tanınmasıyla ilgili Koçuş özetle şunları söylemiştir:

750 milyonluk nüfusu ile dünyanın en büyük Devleti olan Çin Halk Cumhuriyeti ile bugüne kadar diplomatik ilişkimiz yoktu yıllardan beri münakaşa konusu olan bu hususu gelmiş geçmiş hükümetler incelemiş ve diplomatik ilişki kurmanın memleketimizin yararına mı yoksa zararına mı olacağı yönleri teferruatı ile incelenmiştir. Bu incelemeler esas olarak

ele alan ve bir durum muhakemesi yapan hükümetimiz karara bağlanmış ve durumda bütün dünya kamuoyuna açıklanmıştır. Bu karar münhasıran Türkiye'nin devletlerarası çıkarları göz önünde bulundurularak alınmıştır. Kararımız da hiçbir yabancı devlet tesiri; hatta telkini olmamıştır olaylar memleketimizin bu kararı tam zamanında aldığını süratle göstermiştir bizim müzakerelere başlamamız üzerine diğer bazı memleketlerde harekete geçmiştir. (Cumhuriyet, 7 Ağustos 1971:7).

TBMM'de yaptığı konuşmada Başbakan Yardımcısı Koçuş, Çin'i tanımayla birlikte ortaya çıkan diğer bir konu olan ve çok eleştiri alan Tayvan'ın durumu ve geleceği konusuna da değinerek, "Halk Cumhuriyeti'ni tanımakla beraber gelecek Birleşmiş Milletler toplantılarında milliyetçi Tayvan'ın Birleşmiş Milletler üyeliğinden ayrılmasına Türkiye'nin taraftar olmayacağını ancak ilişkilerimizin tabii sonucu olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler üyeliğini destekleyeceğiz" demiştir (Cumhuriyet, 7 Ağustos 1971:7).

Çin Halk Cumhuriyeti ile başlayan diplomatik ilişkilerden sonra Tayvan Büyükelçiliği'nin ülkemizden ayrılacağını ve yapılan anlaşma gereğince Çin Halk Cumhuriyeti'nin Türkiye'de 15 kişilik bir büyükelçilik kuracağını bildiren Koçuş daha sonra şunları söylemiştir:

Bütün muameleler karşılıklı eşit haklar içerisinde cereyan edecektir. Bu hususu yüce heyetinize ve asil milletimizi arzederken rejimleri ne olursa olsun iki tarafında birbirlerinin iç meselelerine katiyen karışmayacaklarını ancak diplomatik ilişkiler ile beraber ekonomik ilişkilerimizin süratle gelişmesinin tabii

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler'de resmi olarak tanındığı toplantı. (United Press International, 1971)

olacağını bilhassa belirtmek isterim. Her türlü iç politika sorunlarının üstünde birleştirici ve yapıcı bir düşüncenin mahsulü olan bu kararın bütün partiler ve sayın üyeler tarafından olumlu karşılanmasını milletimizin dış politikada tarih boyunca gösterdiği birlik ve beraberliğin yeni bir tezahürü olarak arz ederken milletimize ve memleketimize ve dünya barışına hayırlı olmasını temennilerimle saygılarımı arz ederim. (Cumhuriyet, 7 Ağustos 1971: 7).

Bu arada Cumhuriyet Senatosu Dışişleri Komisyonu, Adalet Partisi senatörü ve Dışişleri Komisyonu üyesi Fethi Tevetoğlu'nun isteği üzerine Çin Halk Cumhuriyeti'nin tanınması konusunda özel bir toplantı yapmıştır. Gizli yapılan bu toplantıda Başbakan Siyasi İşler yardımcısı Sadi Koçuş ile Dışişleri Bakanlığı ilgilileri Çin Halk

Cumhuriyeti'nin tanınması konusunda hükümetçe alınan kararın amaç ve nedenlerini anlatmışlardır (Cumhuriyet, 7 Ağustos 1971: 7). TBMM'deki bu sürecin bir devamı olarak hükümet siyasi parti liderlerine de konuyla ilgili bilgilendirme yapmıştır. Başbakan Nihat Erim de TBMM'de bulunan partilerin liderleriyle bir araya gelerek Çin ile kurulan ilişkiler hakkında bilgi vermiştir. Bu bağlamda, Başbakan Erim, 9 Ağustos günü Milli Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu ve Demokrat Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli ile TBMM'de görüşmüş, Bozbeyli Başbakan ile yaptığı görüşmeyi şöyle değerlendirmiştir:

Bugünün meselesi olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin tanınması konusunda görüşmelerimiz oldu. Bildiğiniz gibi eski ve yeni hükümetlerin çalışmaları nihayet bir

noktaya bir merhaleye gelmiştir. Önemli olan bundan sonrasını iyi bir şekilde tanzim edebilmektir. Bu kararın memleketimiz için nasıl bir olumlu netice doğurduğu özellikle iktisadi münasebetlerimiz ve savunma politikamız bakımından neler getirdiği hususu açıkça ortaya konmalıdır. Milliyetçi Çin ile yakın münasebetlerimizin devamını sağlamak için çalışmaların ise yeterli olduğuna kani değilim. (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1971:7).

Çin'in tanınmasına karşı esas tepki ise Adalet Partisi'nden gelmiştir. Özellikle Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel Çin'in tanınması ve Tayvan'a sırt dönülmesini 8 Ağustos günü basına verdiği demecinde şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. Demirel şu hususlara değinmiştir:

Kızıl Çin'in Türkiye tarafından tanınması günün konusu olarak basınımızda radyolarımızda yer almaktadır. Tanınmanın mucip sebebi olarak Kızıl Çin'in dünya ölçüsünde bir kuvvet olduğu birçok memleket tarafından tanındığı beyan olunmaktadır. Ayrıca, Kızıl Çin ile ilişkiler kurmamızın memleketimize birçok faydalar sağlayacağı da iddia edilmektedir, veyahut başka bir deyimle bu tanımadan memleketin çıkarlarının göz önünde tutulduğu ifade olunmaktadır. Çin'i tanımakla Türkiye'nin hangi çıkarlarının göz önünde tutulduğu ve böyle bir yola girilmesi ile Türkiye'nin ne kazanacağı meselesi kişiler tarafından ifade olunmamakta; hatta bundan kaçınılmaktadır. Şayet Kızıl Çin'i herkes tanıdı. Biz de tanıdık denilmesi ile iktifa edilseydi, o zaman meseleye başka istikametlerden bakmak gerekebilir dedi. Madem ki mesul kimseler Kızıl Çin'i tanımının memleket çıkarlarına uygun olduğunu iddia etmektedirler. Bu çıkarların ne olduğunu

kamuoyuna açıklamak mecburiyetindeler. Kanaatimce bugünkü ortamda ve bu zamanda Kızıl Çin'i tanımının Türkiye için bir yararı yoktur. 23 sene tanımamışsınız da ne zarar görmüşüzdür? Türkiye'nin bunca meselesi varken Kızıl Çin'i tanımının başarmış çok önemli bir işmiş gibi Türk kamuoyuna takdimi ise şaşırtıcıdır. Türkiye'nin şu anda Kızıl Çin'e satacak bir mahsulü olmadığı gibi Kızıl Çin'den alacağı bir şeyi de yoktur. Bu itibarla iktisadi ilişkiler açısından büyük faydalar çıkacağını iddia etmek de mümkün değildir. (Cumhuriyet, 9 Ağustos 1971:7).

Türkiye'nin Tayvan ile ilişkilerinin durumu ve geleceği için ise Demirel şu değerlendirmede bulunmuştur:

Kızıl Çin'in tanınmasında ayrıca Güneydoğu Asya'da komünist yayılması karşısında 25 seneye yakın zamandır büyük mücadele vermiş olan Milliyetçi Çin (Tayvan) ile ilişkilerin kesilmesi şartının kabul edilmiş olması üzüntüyü muciptir. Mesul kişilerin Kızıl Çin'i tanıırken Kızıl Çin'in ortaya koyduğu şartları ne ölçüde kabul ettikleri tarafımızdan hangi şartlar ileri sürüldüğünü ve karşı tarafın bunları ne ölçüde kabul ettiğini de Türk kamuoyuna açıklamaları lazımdır. Böylece kamuoyu Türkiye'nin çıkarlarının korunup korunmadığı konusunda bir kanaat sahibi olacaktır. Özetle Kızıl Çin'i alelacele tanımak, Türkiye'ye bir yarar sağlamayacaktır. Ayrıca memleketimize dostane hislerle bağlı ve anti-komünist bir memleket olan milliyetçi Çin ile münasebetlerimizin kesilmiş olmasını üzüntü ile karşıladığımızı beyan ederim. (Cumhuriyet, 9 Ağustos 1971:7).

Adalet Partisi'nin ve Genel Başkanı Demirel'in Türkiye'nin Çin'i tanınmasına yönelik sert eleştirilerine Başbakan Yardımcısı Sadi Koçuş, TBMM'de yaptığı gündem dışı konuşma ile cevap vermiştir. Konuşmasında Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel'in Çin Halk Cumhuriyeti'nin tanınmasına karşı çıkan demecini eleştirerek kıta Çin'i ile ilişkiler kurulması yolundaki girişimlerin Adalet Partisi iktidarı zamanında başladığını belgeleriyle açıklamıştır. Başbakan Yardımcısı Koçuş, "Sayın Demirel kendi başkanlığında altı seneye yakın sorumluluk taşıyan bir Hükümetin komisyonlarda Senato'da ve Millet Meclisinde ilgili ve yetkili makamlar ağzından beyan ettiği ve ayrıca bir yazılı soruya verdiği cevapları tabii unutmüş olamaz, olsa olsa iktidar sorumluluğundan kurtulmuş olmanın rahatlığı içinde bizim anlamamıza imkan olmayan sebeplerle eski görüşünden vazgeçmiş olacaktır." (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1971:7) demiştir. Öte yandan, Demirel'in demecini hükümet olarak kişisel bir demeç şeklinde kabul ettiklerini bildiren Koçuş, "Biz hükümet olmanın en bariz vasfını büyük değişiklikler olmadığı sürece söz ve eylemlerde devamlılık olarak anlıyoruz" şeklinde konuşmuştur (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1971:7).

Koçuş konuşmasının devamında yakın geçmişten örnekler vererek Adalet Partisi'nin Çin konusundaki görüşlerini ortaya koyarak, 1970 yılında Adalet Partisi hükümetinin Dışişleri Bakanı Çağlayangil'in Çin'in tanınması yönündeki açıklamalarını ve yine 1971'de yaptığı açıklamaları örnek göstermiştir. Hepsinden daha önemlisi 20 Şubat 1971'de Dışişleri Başkan Vekili Hasan Dinçer'in Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada Çin Halk Cumhuriyeti'nin 800 milyonluk nüfusu ile yok farz edilemeyecek bir gerçek olduğunu gerek tanınması gerekse Birleşmiş Milletler'deki üyeliğinin kabul edilmesi yolunda çalışmalar

yapılacağını söylemesini gündeme getirmiştir (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1971: 7).

Tüm bu tartışmaların gölgesinde 12 Mart muhtırasıyla Başbakanlığı bıraktığı günden bu tarafa Meclis kürsüsüne çıkmamış olan Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel Koçuş'un Çin'in tanınmasına yönelik iddialarına Meclis kürsüsünden cevap vermiştir. Demirel, konuşmasında hükümetlerin yaptıkları bir iş hakkında soru ile karşılaştıkları zaman bizden önceki hükümet de böyle yapmak üzereydi diyerek işin içinden çıkamayacaklarını söylemiş, "hükümetler kendi icraatlarını kendi gerekçeleri ile açıklamalıdır" demiştir (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1971:7).

Demirel sözlerini bitirirken aynı nedenle Kuzey Kore'nin de tanınması yoluna gidilmesini rica ettiğini bildirmiştir (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1971:7).

CHP grubu adına söz alan grup başkanvekili Necdet Uğur ise Demirel'in sözlerini eleştirerek, "5 yıl Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin sorumluluğunu taşıyan bir kimsenin böyle önemli bir dış politika meselesinin üstüne çıkması gerekmez miydi? Demirel milli menfaatler muamma değildir hükümet bunu açıklasın diyor. Böyle bir söz söylemeye 448 kişinin hakkı vardır, iki kişinin hakkı yoktur. Biri Demirel'dir diğeri Çağlayangil'dir. Demirel, kıta Çin'i konusunu Amerika-Rus ilişkilerini, SALT konuşmalarını [Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (Strategic Arms Limitation Talks, SALT)] bilmez mi? Bilmiyorsa yazık oldu bu memleket. 5 yıl Başbakanlık yapan Demirel hem bunları nasıl bilmez" demiştir (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1971:7).

Eleştirilere hükümet adına cevap vermek için tekrar kürsüye gelen Başbakan Yardımcısı Koçuş, Demirel'in yönelttiği sorulara gizli celsede cevap vermeye her zaman hazır olduklarını bildirmiş,

hükümet olarak Adalet Partisi hükümetinin de Çin Halk Cumhuriyeti'nin tanınması konusunda girişimleri olduğu ve bu nedenle 800 milyonluk bir ülkeyi neden tanımak gerektiği konusunda bilgileri olduğuna inandıkları için kendilerinin gizlice istediklerini söylemiştir (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1971:7).

Türkiye'nin Çin'i tanınmasından yaklaşık 10 ay sonra 26 Mayıs 1972'de Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ankara Büyükelçisi olarak atanan Liu Chun, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a güven mektubunu sunarak görevine başlamıştır.

Türkiye'nin Çin'i tanınmasından yaklaşık 10 ay sonra 26 Mayıs 1972'de Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ankara Büyükelçisi olarak atanan Liu Chun, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a güven mektubunu sunarak görevine başlamıştır. Liu Chun, Türkiye'ye büyükelçi olarak atanmadan önce Çin Dışişleri Bakanlığında Asya İşleri Masası Müdürü olarak görev yapmıştır. Ağustos ayında ise Türkiye'nin Birleşmiş Milletler temsilcilğinde görevli kıdemli diplomatı Nuri Eren de Türkiye'nin Pekin Büyükelçisi olarak atanmıştır. Nuri Eren, Pekin'deki görevine 31 Ekim 1972'de başlamıştır.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Türkiye'nin Çin ile diplomatik ilişkiler kurması aynı zamanda Türk dış politikasındaki büyük dönüşümün de bir sonucudur. 1950-1960 arası Türk dış politikasının Batı ekseninde özellikle de ABD ekseninde olduğu bir dönem olmasına rağmen 1960-1980 dönemi hem Mehmet Gönübol (1996) hem de Baskın Oran (2001) gibi yazarlara göre görece

bir özerkliğin yaşandığı bir dönem olarak adlandırılmaktadır. Gerçekten de bu dönem dış politika gelişmelerine bakıldığında Türkiye'nin, blok politikası takip etmekten çok kendi ulusal çıkarlarını ve dış politikasını takip etmeye başladığı görülecektir. Bu dönemin en önemli dış politika sorununu Kıbrıs sorunu nedeniyle özellikle ABD ile yaşanan görüş ayrılığıdır. Bu görüş ayrılığı bir kez daha Türkiye'nin geleneksel bir dış politika stratejisi olan denge politikasını gündeme getirmiş, Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği ile ilişkiler gözden geçirilmiştir.

Özellikle 1960'lardan itibaren Çin'in tüm dünyada dikkat çeken bir şekilde uluslararası politikada etkinliğinin artması Türkiye'de de tesirini göstermiş ve Çin ile ilişkilerin kurulması gündeme gelmiştir. Çin, Türkiye'de basında, politikada ve akademik dünyada tartışılan bir konu haline gelmiştir. Her ne kadar 1960'larda özellikle Kıbrıs konusunda ABD'nin tutumuna bir tepki olarak, özellikle 1964 yılında Kıbrıs konusunda Türkiye'yi sert ve müttefiklik ruhuna ve hukukuna uymayan bir şekilde uyaran; hatta tehdit eden Johnson Mektubu'na karşı dönemin siyasi şahsiyetleri bir yanıt olarak Çin'i tanımayı gündeme getirmişler de ABD'ye karşı zayıf bir blöf olmaksızın öteye gidememiştir. Buna rağmen Çin'i tanıma konusu ise Türkiye'nin gündemine oturmuştur. Ancak Çin'i tanıma meselesi, Kıbrıs Sorunu üzerinden Türk-Amerikan ilişkilerinin mevcut durumuna sıkışmış bir halde devam etmiştir. Kuşkusuz Çin'i tanıma meselesi tek taraflı bir istek olarak ortaya çıkmamıştır. 1960'larda Çin tarafından da olumlu mesajlar gelmiştir. Özellikle Çin Başbakanı Zhou Enlai ve Çin Dışişleri Bakan yardımcısı Chen Yi'nin yaptığı açıklamalar Pekin yönetiminin de Türkiye ile ilişki kurma yönünde istekli olduğunu göstermiştir.

Çin'i tanıma meselesi Türkiye'de aynı zamanda bir iç politika meselesi ve tartışma konusu da olmuştur. Özellikle, 1971'deki askeri muhtıranın sonucu iktidarı bırakmak zorunda kalan Adalet Partisi ile onun

yerine gelen Erim hükümeti arasındaki politik kav-
ganın bir boyutunu da Çin'i tanıma konusu oluş-
turmuştur. Adalet Partisi mensupları gerek basında
gerekse TBMM'deki konuşmalarında Erim hükü-
metine karşı eleştirilerini Çin'in tanınması üzerin-
den yürütmüşlerdir. Buna karşın Erim hükümeti ise
Çin'i tanıma sürecini Adalet Partisi'nin başlattığını
ve kendilerini de tamamladığını savunmuşlardır.

**1970'lerde Çin'in tanınmasına
şiddetle karşı çıkan Süleyman
Demirel ise cumhurbaşkanı sıfatıyla
tam 30 yıl sonra 2000 yılında Çin
Devlet Başkanı Jiang Zemin'e
Ankara'da Devlet Liyakat Nişanı
vermesi Türk siyasetine kendisinin
kazandırdığı "dün dündür, bugün
bugündür" sözünü bir kez daha
hatırlatmıştır.**

Çin'in tanınması sürecinde yaşanan tartışmaların en önemli noktası Türkiye'nin Çin konusunda özellikle BM'de ABD'nin yolunu takip ettiği konusundaki suçlamalardır. Bu suçlamalarla hem Adalet Partisi hem de Erim hükümeti karşılaşmıştır. Özellikle, BM'de Çin'in üyeliği konusundaki oylamalarda Türkiye'nin ABD ile birlikte hareket etmesi Türk kamuoyunda ABD'ye karşı oluşmuş olan tepkileri daha da artırmıştır.

Türkiye'nin Çin'i tanıması yönündeki sürecin önünde de bir takım teknik meseleler de çıkmıştır. Özellikle, BM'de Çin'i temsil eden Tayvan'ın durumunun ne olacağı konusu epey bir tartışma konusu olmuştur. Türkiye'nin başından itibaren tezi her iki Çin'in de BM'de kalması yönündeydi ki bu yönüyle zaten bu görüş ABD'nin teziydi. Ancak Çin, "tek Çin prensibini" öne sürerek BM'de Tayvan'ın yer almasına karşı çıkmıştır. Kendisiyle

diplomatik ilişki kuracak ülkelerin de bu tek Çin prensibine uymaları gerektiğini belirtmiş, aksi bir durumda diplomatik ilişki kurmayacağını söylemiştir. Diğer bir husus da Türkiye'nin Tayvan ile yıllarca süren iyi ilişkilerin bir anda kesilmesinin "Pacta Sunt Servanda" yani "ahde vefa" ilkesine aykırı olacağı ve buna bir ara formül bulunması tartışması olmuştur. Özellikle bu konuda Adalet Partisi'nin büyük çabaları vardır. Buna karşın Tayvan'ın BM Güvenlik Konseyinde Türkiye'nin önemli meselelerinde çok fazla desteği olmamıştır. Örneğin Kıbrıs konusunda Tayvan'ın neredeyse hiçbir desteği yoktur. Tamamıyla ABD'nin dümen soyunda giden bir ülke olmuştur. Ancak Çin'in 1960'lardan itibaren Kıbrıs sorununa yönelik yaptığı değerlendirmeler Türkiye'nin tezlerine daha yakındır ve Türkiye bunu destek olarak görmüştür. Bunun yanında Çin'in Tayvan'ın aksine BM'de kendi gündeminin olacağının açık bir şekilde görülmesi, gelecekte BM Güvenlik Konseyi'nde Türkiye için alternatif bir dost ve destekçi anlamına geliyordu.

Tüm bu tartışmaların gölgesinde Türkiye, Çin Halk Cumhuriyeti'ni 4 Ağustos 1971'de tanımıştır. 1972'de iki ülkenin de büyükelçilikleri açılmış ve büyükelçiler atanmıştır. O günden bugüne tam 50 yıldan beri Asya'nın iki kadim halkı arasındaki ilişkiler gelişmeye devam etmektedir. Kuşkusuz bu ilişkilerin 17 yılı Soğuk Savaş ikliminin tesiri altında geçmesine rağmen 1980'lerde Çin'e ilk defa Cumhurbaşkanı ve Başbakan düzeyinde resmi ziyaretler gerçekleştirilmiş, Çin'den de Türkiye'ye resmi ziyaretler yapılmıştır. 1970'lerde Çin'in tanınmasına şiddetle karşı çıkan Süleyman Demirel ise cumhurbaşkanı sıfatıyla tam 30 yıl sonra 2000 yılında Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'e Ankara'da Devlet Liyakat Nişanı vermesi Türk siyasetine kendisinin kazandırdığı "dün dündür, bugün bugündür" sözünü bir kez daha hatırlatmıştır. 🌸

Kaynakça

- Acar, Ö. (1965, Mart 28). Pekin Çin'i Tanımamızı İstedi. Cumhuriyet.
- Adıbelli, B. (2016). Osmanlı'dan günümüze Türk-Çin ilişkileri (2. baskı). İstanbul: IQ Yayıncılık.
- Armaoğlu, F. (1964, Eylül 14). Türkiye ve Uzakdoğu. Cumhuriyet.
- Bağcı, H. (1990). Demokrat parti dönemi dış politikası. Ankara: İmge.
- Bölükbaşı, S. (2001). Barışçı çözümsüzlük. Ankara: İmge.
- Chronology March-May 1965. (1965). Pakistan Horizon, 18(2), 195-210. <http://www.jstor.org/stable/41392850> adresinden alınmıştır.
- Cu En Lay'ın Akşam Gazetesine Demeci. (1965). Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Temmuz.
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, (1965, Şubat 1). TBMM, Dönem,I, Cilt.24, Toplantı.4, 36.Birleşim, 927-1071.
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, (1971, Ağustos 4). TBMM, Cilt.66, Toplantı.10, 97.Birleşim. 419-457.
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, (1971, Ağustos 5). TBMM, Cilt.66, Toplantı.10, 98.Birleşim. 459-499.
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, (1971, Şubat 3). TBMM, Dönem,I, Cilt.63-1, Toplantı.10, 36.Birleşim, 345-499.
- Cumhuriyet. (1960, Nisan 12). Menderes Moskova'ya Gidecek, Hrutçef de Ankara'yı ziyaret edecek, s.1.
- Cumhuriyet. (1964, Ekim 31). Erkin'i Moskova Havaalanında Gromiko Karşıladi, s.1.
- Cumhuriyet. (1965, Temmuz 8). Yurdoğlu Çin Başbakanı ile Görüştü, s.3.
- Cumhuriyet. (1965, Mart 28). 70.000 Lira Yardım, s.1.
- Cumhuriyet. (1965, Kasım 26). Çin Halk Cumhuriyeti ile bir Ticaret Anlaşması yapılacak, s.5.
- Cumhuriyet. (1966, Aralık 7). Kızıl Çin heyeti Sosyalist ülkelerle ticaretten yakındı, s.1.
- Cumhuriyet. (1971, Nisan 26). Çin'le temasa geçildi, s.1.
- Cumhuriyet. (1971, Ağustos 10). Erim, Feyzioğlu ve Boz beyli ile İç ve Dış Meseleleri Görüştü, s.7.
- Cumhuriyet. (1971, Ağustos 10). Koçuş ile Demirel Çin konusunda tartıştı, s.7.
- Cumhuriyet. (1971, Ağustos 3). Türkiye Çin Halk Cumhuriyeti'ni Tanıdığını Bir İki Güne Açıklayacak, s.7.
- Cumhuriyet. (1971, Ağustos 6). Çin'i tanırsen, s.1.
- Cumhuriyet. (1971, Ağustos 7). Çin ile ilgili kararımız, dış tesir olmadan alındı, s.1.
- Cumhuriyet. (1971, Ağustos 9). Demirel Kıta Çin'i'nin Tanınmasını Kınadı, s.7.
- Cumhuriyet. (1971, Şubat 26). Çan Kay Şek, Sunay'a Mesaj Gönderdi, s.1.
- Cumhuriyet. (1971, Mayıs 9). Kıta Çin'iyle temasa geçildiği açıklandı, s.1.
- Cumhuriyet. (1972, Ağustos 6). Çin'i Tanıdık, s.7.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni. (1970, January). Belgeler. Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayınları.
- Gönlübol, M. (1996). Olaylarla Türk Dış Politikası (9. baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Greeting the Establishment of Diplomatic Relations Between China and Turkey. (1971, Ağustos 13). Peking Review, 33(13), 6-11.
- Hale, W. (2003). Türk Dış Politikası 1774-2000 (çev.Petek Denir). İstanbul: Mozaik.
- Hillam, R. C., (1966, Kış). Key Issues in the Development of the Sino-Soviet Dispute. Brigham Young University Studies, 7(2), 95-102.
- Johnson, L.B. & İnönü, İ. (1966, Yaz). President Johnson and Prime Minister İnönü: Correspondence between President Johnson and Prime Minister İnönü, June 1964. Middle East Journal, 20(3), 386-393.
- Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations Between the People's Republic of China and the Republic of Turkey. (13 Ağustos 1971). Peking Review, (33), 6-11.
- Nadi, N. (1970, Kasım 22). Neden Hep Arkadan? Cumhuriyet.
- Neziroğlu, İ. & Yılmaz, T. (Ed.). (2013, Ekim). Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri. Ankara: TBMM Basımevi.
- Oran, B. (2001). Türk Dış Politikası (1. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Robinson, T. W. (1972). The Sino-Soviet Border Dispute: Background, Development, and the March 1969 Clashes. American Political Science Review, 66(4), 1175-1202.
- Tellal, E. (2000). SSCB-Türkiye İlişkileri 1953-1964. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

BEKLENEN ÇAĞRI

Hüseyin Haydar*

(Bir Kuşak Bir Yol Senfonisi)

Nicedir beklenen çağrı bugün geldi.
Yere düştü elinden kılıcı zalimler zaliminin.
Bilir misiniz kutlu çağrı kimden geldi?
Bir güneş kızardı sosyalizmin göklerinde.
Benzi soldu o anda halk düşmanı cellâdın.
Hangi koç yiğidin çağrısıydı bu gelen?
Vaktinde yetişen halkın ölümsüzlük meyvesi.
Kaya diplerinde çiçekler şenlendi birden,
Ağlayan bebek güldü, ağca kuzular meleşti.

Bilgelik bildirisi elimize ulaştı bugün,
Güçlerimiz güçlendi, akıllarımız akıllandı.
Haydi, açın kapılarınızı kapılarınıza,
Bir kuşak bağlayalım, bir yol kuşaklayalım.
Gördünüz mü karıncalar dağı aştı.
Ellerimiz düşlendi, yüreklerimiz sözlendi:
Aşkla dolu Asya gemisi çıktı limandan.
Uzattın ellerinizi ellerinize, açın kollarınızı,
Bakışsın gözleriniz gözlerinizle kardeşlerim.
Gönül treni yük indirdi, görmediniz mi?

Bir yoldaş mektubu, bir kutlu selam geldi.
İpek Yoldan Çin ipeği mendil kimden geldi?
Şanghay taşından, Pekin toprağından,

Dağların yarların içinden, uçan demir kuştan,
Devrim şehitlerinin ak kemiklerinden.
Irmaklarından aşır gelen rüzgârlı çağrı,
Denizden, karadan, havadan geldi.
Bozkır yarlarından akıp nefes nefese,
Gördünüz mü Asya'nın gül yüklü katarlarını?

Başlıyoruz bir daha mutlu yolculuğumuza.
Fani tanrılar değil, ölümsüz insan ayakta:
Haber verin göğün kartalına gelsin,
Bir omuzdan bir omuza selam uçuştu geldi.
Sarı Nehir'de, Fırat'ta şehitler dirildi,
Çağrı öpüştü tunç bozkırın börtü böceğiyle.
Haydi, toplanalım Asya meydanında,
Karaçalı gül açtı mermerde, görmedin mi?

Beklenen çağrı bugün geldi: Yola çıkıyoruz.
Şahlanıyoruz Akdeniz'den Çin denizine.
Barış kuşağı saracağız dünya gelininin beline,
Şarkılarla başına taç yapacağız Samanyolu'nu.
Yanıtladık Toros kararıyla, Fırat diliyle:
Aynı evin, aynı güneşin çocukları hazırız?
Biz varız! Birliğiz Asya'nın ekin demetiyle.

* 1956 yılında Trabzon'da doğdu. Yüksek öğrenimini ekonomi ve maliye üzerine yaptı. Yazarlar ve Çevirmenler Kooperatifi YAZKO'da Edebiyat ve Çeviri dergilerinde yazı kurulu üyeliği ve teknik yönetmenlik yaptı. İlk şiir kitabı Acı Türkücü ile 1981 Akademi Şiir Birincilik Ödülünü kazandı. Daha sonra pek çok kitabı yayınlandı ve ulusal ödüller kazandı. Ulusal Kanal Yayın Kurulu üyeliği ve görsel yönetmenliği görevlerini yürüttü. Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS) Yönetim Kurulu Üyeliği yaptı. Ulusal Kanal'da Edebiyat Cephesi adlı programını hazırlayıp sundu. Vatan Partisi Merkez Karar Kurulu ve Ulusal Bilim Strateji Merkezi Üyesi. On yıldan beri şiirlerini Aydınlık gazetesindeki Şairin Emeği köşesinde her hafta yayımlamaktadır.

SETLERİMİZ YENİLENDİ!

Eski sayılarımızdan konularına göre sınıflandırılan
her set 5 dergiden oluşmaktadır.

- 1-ATEİZM VE MATERİYALİZM SETİ
- 2-BİLİM TARİHİ SETİ
- 3-EVRİM SETİ
- 4-FELSEFE SETİ
- 5-FİZİK SETİ
- 6-İNSAN EVRİMİ SETİ
- 7-İNSAN VE GENETİK SETİ
- 8-İSLAM FELSEFESİ SETİ
- 9-PSİKOLOJİ-PSİKİYATRİ SETİ
- 10-BİLİM DÜŞMANLIĞIYLA MÜCADELE SETİ
- 11-TOPLUMSAL MÜCADELE SETİ
- 12-UYGARLIK TARİHİ SETİ

Her bir set
KARGO DAHİL
60 TL!

magaza.bilimveutopya.com.tr'den
sipariş verebilirsiniz!

Sinoloji ve Çin Araştırmaları Sempozyumu: Türkiye’de Çin Araştırmalarının Yeni Birleştirici Perspektifi

ANIL SOLMAZ*

Çin Dili ve Edebiyatı, Şanghay Üniversitesi

Giriş

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER 2030 SÜRDÜRÜLEBİLİR Kalkınma Gündemi’nde alınan kararları 10 yıl öncesinden tamamlayan Çin Halk Cumhuriyeti, 21. yüzyılın ekonomik anlamda en parlak ülkesi olduğunu kanıtlamış oldu. (Solmaz, 2021) Bunun öncesinde, Çin’in yükselişi birçok ülke tarafından kabul gören ve takdir edilen bir gelişmeydi. Sonuç olarak, Çin’in ekonomik ilerleyişi kaçınılmaz olarak Çin ile ilgili çalışmaları da kamçılardı. Bu durum, Çin Araştırmaları alanına yeni bir soluk kazandırdı. Çin’in, sosyoekonomik ve sosyokültürel olarak baskın rol kazanması, Sinoloji alanını hareketlendirdi. Son tahlilde, günümüzde Sinoloji ve Çin Araştırmaları, üzerinde çalışmaların sıklaştığı alanlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Çin Araştırmalarında derinleşmek ve özgün çalışmalar yürütmek, kuşkusuz Türkiye’nin ulusal

çıkarları açısından fayda getirecek bir girişimdir. Bu yalnızca ekonomik ve ticari kaygılar açısından değil, aynı zamanda güvenlik çıkarları ve stratejik kazanımlar bakımından ve kültürel ağırlığı ile de büyük önem arz etmektedir. Fakat Çin Araştırmaları alanında Türkiye’nin karşılaştığı iki büyük sorun vardır; a) Çin araştırmaları alanında çalışanların, bilgiyi Batı kaynaklarından elde etmesi, b) Türkiye’de Çin araştırmaları alanının istenilen birliği sağlayamaması ve derinliğinin olmaması. Bu iki sorun, Türkiye’nin Çin’i iyi anlayamamasına ve Çin araştırmaları alanında bireysel, birbirinden kopuk ve çoğu zaman siyasi amaçların yönlendirdiği çalışmalara neden olmaktadır. Bu alanda Batı eksenli olarak yürütülen çalışmalar, bilimsellikten uzaklaşmaya ve Türkiye’deki Çin düşmanlığının körüklenmesine yol açmıştır. Bu durum, Türkiye’deki Çin algısını en çok etkileyen etkenlerden birisidir. Siyasi konjonktür kapsamındaki geliş-

* Anıl Solmaz, Shanghai Üniversitesi’nde Çin Dili ve Edebiyatı alanında lisansüstü öğrenimi görmektedir. Araştırma alanları içerisinde Tarihî Dilbilim, Alan Dilbilimi ve Dil Belgeleme, Çince Dilbilim, Türk Dilleri bulunur.
E-posta: solmaz_4141@hotmail.com

1. Türkiye Sinoloji ve Çin Araştırmaları Sempozyumu
24 - 25 Eylül 2021
Son Başvuru : 10 Eylül 2021

www.sinolojisesempozyumu.turkogrencibirliigi.org
 Sempozyum çevirim içi düzenlenecektir.

Birinci Sinoloji ve Çin Araştırmaları Sempozyumu

meler ile birlikte Çin araştırmalarında Batı gözlüğüyle yürütülen çalışmaların, akademik camiada da ağırlık kazanması, konunun önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de bir türlü derinleşemeyen ve istenilen niteliğe ulaşamayan Çin Araştırmaları alanının güncel durumu ve bilimsel eksenini kaybetmiş çalışmaların varlığı, bu alanda yeni bir sayfanın açılmasını zorunlu kılmıştır. İşte tam da bu noktada, birleştirici ve kapsayıcı çizgisi ile Türkiye’nin çıkarlarına ve bilimselliğe odaklanan Sinoloji ve Çin Araştırmaları Sempozyumu bu alanda yeni bir platform yaratarak Türkiye’deki ihtiyaca cevap vermiştir. Bu yazıda, sempozyumun önemini tartışarak anlatmaya çalışacağız ve gelenekselleşmeyi amaçlayan sempozyumun gelecekteki çizgisi için önerilerde bulunacağız.

Sempozyumun İnşası

Sempozyumun temelleri, ilk olarak Çin’de akademik hayatlarını sürdüren Türk öğrencilerin oluşturduğu Türk Öğrenci Birliği’nin (TÖB) Pazar Sohbetleri¹ buluşmalarında atıldı. Koronavirüs nedeniyle Türkiye’ye dönen Birliğin liderleri Türkiye’de faaliyet yapmaya başladılar. Türkiye’de en önde gelen Sinoloji, Çin Dili ve Edebiyatı ve Çince Mütercim Tercümanlık bölümlerinden ve Çin’de Türk araştırmaları alanında öne çıkmış Shanghai Üniversitesi gibi kurumlarından öğretim üyeleri ile çevrim içi seminerler düzenlediler.² Türkiye ve Çin’i bir araya getiren bu etkinlikler, Türkiye’deki Çin Araştırmaları alanlarındaki ihtiyacı ortaya koydu.

Bunun üzerine TÖB, Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi (BRIQ), İstanbul Üniversitesi Çin Dili ve Edebi-

¹ Detaylı bilgi için bkz. (Türk Öğrenci Birliği, t.y.)

² Çevrim içi seminerler için bkz. (Çin Türk Öğrenci Birliği, t.y.)

Salon ve çevrim içi katılımcıları ile fotoğraf.

yatı Ana Bilim Dalı ve İstinye Üniversitesi Kuşak ve Yol Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi çekirdek kadroyu oluşturarak Türkiye'deki ilk Sinoloji ve Çin Araştırmaları Sempozyumu için kolları sıvadı. Kısa süre içerisinde düzenleyicilerin sayısı 7'yi buldu:

1. Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) Ankara Büyükelçiliği,
2. İstanbul Üniversitesi,
3. İstinye Üniversitesi,
4. Shanghai Üniversitesi,
5. Shanghai Uluslararası Araştırmalar Üniversitesi,
6. BRIQ,
7. TÖB.

Düzenleme ve Bilim Kurulu

Türkiye'deki Çin araştırmaları alanında ilk girişim olan sempozyumun önemli bir başarı olduğunu kabul etmek gerekir. Sempozyumun birleştirici ve kapsayıcı olduğunu en iyi kanıtlayan organ Düzenleme Kurulu üyeleridir. Özellikle Türkiye'de Sinoloji ve Çin Araştırmaları yapan köklü ve başı çeken üniversitelerin ana bilim dalı başkanları düzenleme kuruluna davet edilmiştir. Sayı kısıtlamasından dolayı düzenleme kurulunda yer alamayan diğer üniversitelerin, alanında yetkin hocaları da Bilim Kurulu'na davet edilerek buradaki kapsayıcılık sağlanmıştır. Birinci Sinoloji ve Çin Araştırma Sempozyumu'nun Düzenleme Kurulu şöyledir:

- Mehmet Adnan AKFIRAT, BRIQ Yönetim Kurulu Başkanı,

Çin Ankara Büyükelçisi konuşmasını yapıyor.

- Ruilin SHİ, ÇHC Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı,
- Prof. Dr. Eyüp SARITAŞ, İstanbul Üniversitesi Çin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı,
- Doç. Dr. Gürhan Kırilen, Ankara Üniversitesi DTCF Sinoloji Anabilim Dalı Başkanı,
- Doç. Dr. Efe Can GÜRCAN, İstinye Üniversitesi Kuşak ve Yol Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü,
- Dr. Nurcan KALKIR, Erciyes Üniversitesi Çin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı,
- Mustafa ALTINKAYA, TÖB Pekin Başkanı,
- Anıl SOLMAZ, TÖB Shanghai Başkanı.

Sempozyum'un Bilim Kurulu, Prof. Dr. Eyüp SARITAŞ başkanlığında Türkiye ve Çin'den Sinoloji, Çin Dili ve Edebiyatı, Çince Mütercim ve Tercümanlık, Uluslararası İlişkiler ve Tarih gibi geniş bir uzmanlık alanını kapsayan toplamda 15 öğretim üyesinden oluşmaktadır.³ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi ve Okan Üniversitesi'nden hocaların bulunduğu Bilim Kurulu ile sempozyum Türkiye'deki Çince ve Çin ile ilgilenen köklü ve başı çeken kurumları bir araya getirmiş oldu. Bu durum düzenlenen sempozyum için önemli bir adımdır, fakat Bilim Kurulu'nu daha fazla genişletmek, Çin'deki üniversitelerden daha fazla yararlanmak ve Avrupa ve Amerika'dan da Çin araştırmaları yapan akademisyenleri bu sempozyuma katmak, gelecekteki çalışmaların başarısı için gereklidir.

³ Detaylı bilgi için bkz. (Sinoloji Sempozyumu, t.y.)

Sempozyum Katılımcıları ve Bildirileri

24-25 Eylül 2021 tarihinde İstinye Üniversitesi Kongre Merkezi'nde yüz yüze ve Zoom uygulamasından çevrim içi "hibrit" olarak düzenlenen iki günlük sempozyuma 497 başvuru oldu. Yoğunluklu olarak Türkiye ve Çin'den katılan dinleyiciler arasında, Almanya, Amerika, Azerbaycan, Hindistan, Hollanda'dan da konuklar bulunuyordu. Bu sayı ve bölge çeşitliliği ilk kez yapılan bir sempozyum için şüphesiz ki başarıdır. Bu yönüyle de uluslararası bir sempozyum olduğunu kanıtlamıştır.

Sempozyumun bir diğer özelliği de açılış konuşmalarıydı. Çin'in Ankara Büyükelçisi ve Türkiye'nin Pekin Büyükelçisi konuşmalarıyla sempozyumun ciddiyetini ve ağırlığını göstermiş oldular. Büyükelçiler, iki ülkenin birbirini bilimsel düzeyde tanıması için bu sempozyumun ne kadar önemli olduğuna değinerek ortak çalışmanın önemini vurguladılar. Sunulan bildirilerin konu-

ları, Çin'de konuşulan Türk dillerinden Wolpharm Eberhard ve Türk Sinolojisine oradan da Kuzey Pasifik Okyanus Stratejisi ve Çin'e kadar uzanıyordu. Toplamda 15 bildiri sunuldu ve sırasıyla Doç. Dr. Gürhan Kırilen, Prof. Dr. Giray Fidan, Prof. Dr. Caner Karavit, Dr. Nurcan Kalkır tarafından yönetilen dört oturumda bu bildiriler tartışıldı.

Sempozyumun Türkiye Çin Araştırmalarındaki Önemi ve Çin Araştırmalarının Türkiye'deki Seyri

Özellikle son süreçlerde hızlanan diplomatik ve ticari ilişkilerle Türkiye'de Çin Araştırmaları alanına yoğunlaşma artmıştır. Bunda, Çin'in dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olmasının payı da vardır. Tarihsel olarak birçok noktada kesişen kaderimiz ve özellikle de İslamiyet Öncesi Türk tarihi ile ilgili bulguları Çin sayfalarından bulmamız, Türkiye'deki Çin ve Çince araştırmalarının izlerini düşündüğümüzden daha da gerilere çekmektedir. Fakat

adı konulmuş, somutlaşan çalışmalar Türkiye'deki ezici çoğunluğun da kabul ettiği üzere Wolfram Eberhard tarafından başlatılmıştır. Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan Çin Tarihi (Eberhard, 1947) adlı eseri, yazdığı makaleler ve verdiği dersler dışındaki en bilinen çalışmasıdır. Eberhard, 1949 yılında Kaliforniya Üniversitesi'ne gitmesinin ardından çalışmalarına ABD'de devam etmiştir. Bundan sonra Türkiye'de Çin Araştırmaları durağanlığa girerek, bireysel çalışmalar ile herhangi bir felsefesi olmadan topallayarak süregelmiştir.

Türkiye'de Eberhard'dan sonra günümüze kadar yapılan çalışmaların çoğunluğunun Klasik Çin Araştırmaları kapsamına girmesine rağmen yakın zamanda Çin'in sosyoekonomik ve sosyokültürel başarıları Çağdaş Çin Araştırmalarını da atağa kaldırmıştır.

Eberhard'ın Amerika'ya gitmesiyle Türkiye'deki çalışmaların sona erdiğini söylememiz doğru olmayacaktır. Günümüzde çeşitli konferanslar düzenlenip ve araştırma merkezleri kurularak Çin Araştırmaları diri tutulmaya çalışılmaktadır. Türkiye'de Eberhard'dan sonra günümüze kadar yapılan çalışmaların çoğunluğunun Klasik Çin Araştırmaları kapsamına girmesine rağmen yakın zamanda Çin'in sosyoekonomik ve sosyokültürel başarıları Çağdaş Çin Araştırmalarını da atağa kaldırmıştır. Ankara Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi gibi üniversitelerin bünyesinde bulundurduğu Sinoloji ve Çin Dili

ve Edebiyatı bölümleri Çince ve Tarih alanlarındaki çalışmalarıyla bu alana katkı sağlamaktadır. Bunlara ek olarak, üniversiteler Çin Araştırma Merkezleri kurarak bu alandaki ihtiyacı gidermeye çalışmaktadır. Son süreçlerde, özellikle Uluslararası İlişkiler alanı yüzünü Çine çevirerek bu Kuşak ve Yol Girişimi gibi Çin'in başını çektiği hareketleri incelemeye başlamıştır.

Şüphesiz ki, Türkiye'nin yüzünü Asya'ya dönmesiyle, Çin araştırmaları alanı ile ilgili bu tarz girişimlerin sayısı da artacaktır. Bu noktada önemli olan, Türkiye'deki Çin araştırmaları çalışmalarının, sistematik ve sağlam bir felsefeye sahip olmasını sağlamaktır.

Sempozyumun Çin Araştırmalarına Kattığı Yeni Perspektif

Birinci Sinoloji ve Çin Araştırmaları Sempozyumu, Sinoloji ve Çin Araştırmalarını bir araya getirerek yeni bir birliktelik inşa etmiştir. Rotası uzmanlar tarafından çizilmemiş ve rüzgarını arkasına başarılı bir şekilde alamayan gemi hedeflenen yere varamayacaktır. Sempozyum Düzenleme ve Bilim Kurulu ile, Türkiye'deki Çin Araştırmaları alanının rotası ve rüzgarı olacaktır. Sempozyum'un ana felsefesi, Türkiye'ye Çin'i, Çine de Türkiye'yi doğru ve birinci kaynaktan anlatma ve ülkelerin karşılıklı olarak birbirlerinden faydalanmalarını bilimsel yöntemler kullanarak gerçekleştirmektir. Birinci Sinoloji ve Çin Araştırmaları Sempozyumu, Batı yanlısı siyasi amaçların aracı haline gelmiş araştırma merkezlerinin, Batı'nın bire bir taklidini yapan kurumların argümanlarını çürüterek Türkiye'deki Çağdaş Çin Araştırmaları alanına yeni bir soluk getirmiştir. Bu soluk, birleştirici ve bütünleştirici bir soluktur. Sistematik

olmayan ve taklidi geçmeyen bilimsel çalışmalar, Türkiye'ye akademik anlamda fayda sağlamaya-
cağından, sempozyumun bu yönü, çok büyük bir
ihtiyacı gidermenin ilk adımı olarak görülmelidir.

Diğer bir önemli unsur ise, sempozyumun
Çin'e hitap eden özelliğidir. Çin'deki üniversite-
lerdeki Türkiye çalışmalarını tek merkez altında
toplamak için Türkiye Araştırmaları Konsorsiyu-
mu yakın zamanda kurulmuştur. Bu çerçevede,
Çin'deki Türkiye Çalışmaları alanının da yeni ku-
rumsallaşmaya başladığını elde tutarsak, Çin'in
de birinci elden kaynaklara ve özellikle "doğru"
kaynaklara ulaşması gerektiği su götürmez bir ger-
çektir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, Türkiye
hakkında birinci kaynaklar dışında alınan bilgi-
lere dayanarak, birçok yanlış bilgi yayınlandığı ve
Çin kamuoyunda Türkiye hakkında yanıltıcı bir
resim çizildiğine de tanık olunmuştur. Bu konu
doğrultusunda, sempozyumun bundan sonraki
aşamalarında, Çin Büyükelçiliği ve Çin'deki Tür-
kiye Araştırmaları Konsorsiyumu ile yakın temas,
iki ülke araştırmalarına olumlu yansiyacaktır.
Bu yönüyle Sempozyum, yalnızca Türkiye'de Çin
araştırmaları yapanlar için önemli bir platform
olmakla kalmayıp, Çin'de Türkiye Araştırmaları
yapan değerli araştırmacıların görüşlerini ilete-
bileceği daha geniş bir mecra halini almaktadır.

Sonuç

Birinci Sinoloji ve Çin Araştırmaları Sempozyumu,
teknik ve bilimsel yönüyle Türkiye'deki Çağdaş Çin
Araştırmaları alanında yeni bir soluk olmuştur.
Türk Sinoloji ve Çin Araştırmaları alanının ihti-
yaç duyduğu kurumsallık için atılmış en önemli ve
ilk adımdır. Kazandığı uluslararası statü ile Türki-
ye'deki Çağdaş Çin Araştırmalarını dünyaya duyur-

racak temele ve niteliğe de sahiptir. Düzenleme ve
Bilim Kurulu ile, Türkiye ve Çin'in uzmanlarını bir
araya getirerek, teorik birikimini de kanıtlamıştır.

Bundan sonra yapılacak en önemli iş, Türki-
ye'de Çin Araştırmaları yapan herkesi bu plat-
forma katarak bilimsel tartışmalara ev sahipliği
yapmaktır. İkinci olarak, Türkiye'den araştırmacıların,
birinci elden kaynaklara ulaşmaları için
Çin'de alan ve arşiv çalışmalarında imkan yaratma
konusunda aracı olmaktır. Aynı zamanda, özel
olarak bu çalışmaların motoru olacak bir dergi-
nin çıkarılması da hedef olarak benimsenmelidir.

Birinci Sinoloji ve Çin Araştırmaları Sempozyu-
mu, başarıyla sonuçlandı. Türkiye'deki Çin Araştır-
maları alanındaki bir dönüm noktasını arkamızda
bıraktık. İçerisinde bulunduğumuz süreç ve arkası,
Türkiye'nin ulusal çıkarları bakımından Çin'i doğ-
ru tanıması ve anlaması adına kritik bir süreçtir. Bu
da Türkiye'deki tüm değerli Çin araştırmacılarının
bu sempozyumu en üst verimde değerlendirmesi-
ni zorunlu kılmaktadır. Bir sonraki sempozyumda
görüşmek üzere! 🌸

Kaynakça

- Çin Türk Öğrenci Birliği. (t.y.).https://www.youtube.com/channel/UCSZ4QWoft4eRRkGzELS_kEA
adresinden alınmıştır.
- Eberhad, W. (1947). *Çin Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sinoloji Sempozyumu. (t.y.). *Bilim Kurulu*. <https://www.sinolojisesempozyumu.turkogrencibirligi.org/bilim-kurulu/> adresinden alınmıştır.
- Solmaz, A. (2021). Çin'in Yoksullukla Mücadele Tarihi çesi. *Teori*, 379, 63-69.
- Türk Öğrenci Birliği. (t.y.). Etkinlikler. <https://turkogrencibirligi.org/etkinlikler/> adresinden alınmıştır.

İnsanlığın Ortak Geleceğini Sporla Kurmak: 2022 Kış Olimpiyatları'na Doğru

ARDA TUNÇEL*

Düzenleme Komitesi Sekreteri

2022 Kış Olimpiyatları 4-20 Şubat tarihleri arasında Pekin'de düzenlenecek. Her ülkenin eşit şartlar altında sporcusunu gönderebildiği dünyadaki en “adil” spor platformlarından olan olimpiyatlar salgın koşullarında bile tüm görkemiyle devam ediyor. Daha eşit, adil ve barışçı bir dünya için umutlarımızı canlı tutuyor. Fakat başını ABD'nin çektiği, gelişmekte olan ülkelere “insan hakları” siyasetiyle nizam vermeye yönelik hegemonyacı yaklaşımlar, olimpiyatların bütün ulusları değerli gören eşitlikçi tarzını zedeliyor. Amerika Birleşik Devletleri'nin Pekin Kış Olimpiyatları'nı boykot edebileceğini dillendirmesi tehdidin ciddiyetini gösteriyor. Şimdi kesinleşen bir boykot kararı olmamakla birlikte, bu eğilimlere koştur bazı protestoların Batı medyasında çokça yayınlanması,

olimpiyatlar ve uluslararası siyaset üzerinde durulmasını zorunlu kılıyor. Bu amaç çerçevesinde, 20 Kasım 2021 tarihinde Çin Türk Öğrenci Birliği, Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi (Belt & Road Initiative Quarterly, BRIQ) ve İstinye Üniversitesi Kuşak ve Yol Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi öncülüğünde İstinye Üniversitesi Vadi Kampüsünde ve Zoom'da hibrit olarak gerçekleştirilen **“İnsanlığın Ortak Geleceğini Sporla Kurmak: 2022 Kış Olimpiyatları'na Doğru”** forumunda ilgili sorular uzmanlar eşliğinde tartışılmıştır:

- Batılı devletler, hangi yöntemlere başvurarak Olimpiyatlar üzerinden gelişmekte olan ülkelere müdahalelerde bulunuyor?

* Arda Tunçel, 1995 Ankara doğumludur. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunu Tunçel, lisans eğitimi sırasında Bir Kuşak Bir Yol üzerine araştırma projesi gerçekleştirmiş ve araştırma metni yazmıştır. 2017-2019 yılları arasında Red Bull Türkiye şirketine, Öğrenci Marka Müdürü olarak çalışmıştır. 2019 yılında Şanghay Üniversitesi'nde yüksek lisans çalışmalarına başlayan Tunçel, şu anda Kuşak ve Yol İnisiyatifi'nin Türkiye ve Çin ilişkisi üzerine etkilerine yönelik çalışmalarını yürütmektedir. Aynı zamanda Türk Öğrenci Birliği Şanghay yönetim kurulu üyeliğini yapmaktadır. Eposta: ardatuncel.ch@yandex.com

TÜRKİYE İLE ÇİN ARASINDA DİPLOMATİK İLİŞKİLERİN
BAŞLANGICININ 50. YILI ANISINA

İNSANLIĞIN ORTAK GELECEĞİNİ SPORLA KURMAK: 2022 Kış Olimpiyatları'na Doğru

20 Kasım
İstinye Üniversitesi Vadi Kampüsü & Zoom
(Türkçe ve İngilizce)

DÜZENLEYENLER

Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi/Belt and Road Initiative Quarterly (BRIQ)
İstinye Üniversitesi Kuşak ve Yol Çalışmaları Araştırma Merkezi (KUYÇAM)
Çin Türk Öğrenci Birliği (TÖB)

- Halkların spor bayramı olan Olimpiyatları, Batılı devletlerin müdahalelerinden nasıl kurtarabiliriz?
- Ulusların eşit koşullarda, barışçı bir şekilde ve kaynaşma için spor yapmasının simgesi olan olimpiyatlara nasıl ulaşabiliriz?
- Olimpiyatların insanlığın ortak geleceğini inşa etmede üstlendiği roller nelerdir?

Forumun açılış konuşmacıları, Çin İş Geliştirme Dostluk Derneği Başkanı ve BRIQ Yönetim Kurulu Başkanı Adnan Akfırat, Türkiye Cımnastik Federasyonu Başkanı Suat Çelen, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Spor Direktörü Erdem Doğan ve Çin Halk Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisi Liu Shaobin olmuştur. Forumun açılış konuşmalarında Pekin Kış Olimpiyatları'nın yükselen Asya Uygarlığının parlak bir örneği olacağına, olimpiyatların insanlığın ortak geleceğini birlikte inşa etmedeki rolünü gölgeleyecek her türlü tutumun yanlış olduğuna ve Türkiye'nin olimpiyat hazırlık-

larını bu misyon ile yürüttüğüne dair vurgular yer almıştır. Düzenleme komitesi adına konuşmayı gerçekleştiren Adnan Akfırat, ABD Başkanı Biden'in "diplomatik boykot" açıklamasının sadece ev sahibi ülkeye değil, bütün insanlığa karşı bir küstahlık olduğunu ve mahkum edilmesi gerektiğini belirtti. Akfırat, Pekin Kış Olimpiyatları'nın çağrılarını aktardı:

- Dünya gençliğine olimpiyat ruhunu aşılayalım!
- Milyonları kış sporlarını benimsemeye teşvik edelim!
- Kış oyunları yoluyla toplumsal ilerlemeyi teşvik edelim!
- Karşılıklı anlayışı geliştirerek, tüm insanlık için bir uyum dünyası yaratalım!

Açılış konuşmaları sonrasında forumun **İnsanlığın Ortak Geleceğini Yaratmada Sporun İşlevi** başlıklı birinci oturumuna geçilmiştir. Bu oturumda Cumhuriyet Kadınları Derneği Genel Başkanı ve Gazi Üniversitesi eski Rektör Yardım-

cısı Prof. Dr. Tülin Oygür başkanlığında Arnavut asıllı Kosovalı eski futbolcu Cevad Prekazi, milli Paralimpik yüzücü Sümeyye Boyacı, milli tekvandocu Hakan Reçber ve Sırp filozof, yazar ve emekli basketbolcu Ljubodrag Simonović konuşmalarını gerçekleştirmiştir. Konuşmacılar spor yaşamlarının kişisel gelişimlerine yaptığı etki, devlet planlamasının sporun gelişimine etkisi, sporun kültürel etkileşim noktasında oynadığı rol ve sporun barışa katkısı konularında görüşlerini dile getirmişlerdir. Birinci oturum konuşmacılarının, her biri dünyaca ünlü ve madalya sahibi sporcular olarak olimpiyatların toplumsal ve bireysel ilerlemesine etkisine dair yaptıkları açıklamalar düzenlenen forumun önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Konuşmacılar barışçıl bir toplumda yaşamının ve spor yapmanın insan hakkı olduğunu ve ABD'nin mevcut tutumu ile bunu engellediğini belirtmişlerdir.

Birinci oturum kapanış konuşmasında oturum başkanı Cumhuriyet Kadınları Derneği Genel Başkanı Prof. Dr. Tülin Oygür, olimpiyatların insanlığın ortak geleceğini birlikte inşa etmede önemli bir adım olduğuna dair görüşün altını çizmiş ve sporun günümüzün insanlığın geleceğine en büyük tehditlerden biri olan uyuşturucuya karşı mücadeledeki önemine dair vurgu yapmıştır. Tülin Oygür, bu noktada genel başkanlığını yürütmekte olduğu Cumhuriyet Kadınları Derneği'nin uyuşturucuya karşı başlattığı Anneler Hareketine destek olma ve işbirliği çağrısı yapmıştır.

Forumun ikinci oturumunda ise İstinye Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı Dr.Öğr. Üyesi Suat Eren Özyiğit başkanlığında **Bati'nın İnsan Hakları Siyaseti ve Olimpiyatlar** ele alınmıştır. Bu oturumda İstinye Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Fahri Erenel, Türkiye Cimnastik Federasyonu Genel Cimnastik Hareket Eğitimi Teknik Kurul Başkanı ve Türkiye Oryantiring Federasyonu Başkan Vekili Doç. Dr. Umut Başoğlu ve köşe yazarı ve risk uzmanı Hüseyin Cem Zeren konuşmalarını gerçekleştirmiştir. Doç. Dr. Umut Başoğlu fiziksel okuryazarlık konusundaki eksikliklerin toplumumuzu nasıl obeziteye ve zararlı alışkanlıklara sürüklediğine dair görüşlerini açıklarken, Doç. Dr. Fahri Erenel ve Hüseyin Cem Zeren ise ABD'nin ekonomik anlamda geride kaldığı ve hegemon olma iddiasını yitirdiği için kendi yaptıklarına bakmadan Çin'i insan hakları konusunda suçladığına dair görüşlerini paylaşmışlardır. Konuşmacılar bu görüşlerine ek olarak barışçıl bir toplumda yaşamının ve spor yapmanın insan hakkı olduğunu ve ABD'nin mevcut tutumu ile bunu engellediğini belirtmişlerdir. Bu görüşlere paralel olarak ise Doç. Dr. Fahri Erenel, "Boykot" kelimesinin olimpiyatlar için ve insanlık için en tehlikeli kelime olduğunu vurgulayarak insanlığın bu girişime izin vermemesi için çağrıda bulunmuştur. Oturumun kapanışında ise Dr. Suat Eren Özyiğit, konuşmacılara teşekkür etmiş ve sözü kapanış konuşmasını gerçekleştirmek için Prof. Dr. Osman Ünver'e bırakmıştır.

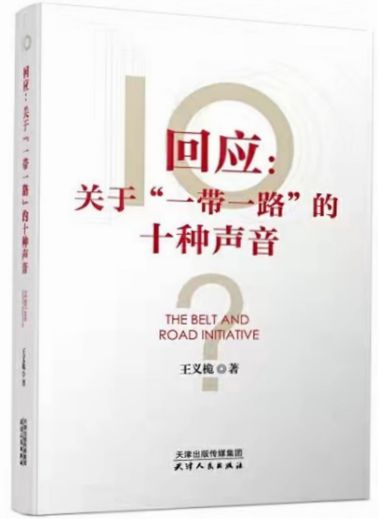
Forumun kapanış konuşmasını gerçekleştiren Prof. Dr. Osman Ünver, olimpiyatların özünün korunması halinde dünya barışı için halen önemli bir fırsat olduğunu ve insanlığın ortak geleceğini sporla kurmak için bütün insanlığın boykot tartışmalarına karşı tavır alması gerektiğini belirtmiştir. Forum, Çin Türk Öğrenci Birliği Yönetim Kurulu Üyesi Arda Tunçel, Çin Türk Öğrenci Birliği Şanghay Temsilcisi Anıl Solmaz, BRIQ Dergisi Yönetim Kurulu Başkanı Adnan Akfırat, İstinye Üniversitesi Kuşak ve Yol Çalışmaları Merkezi Müdürü Doç.Dr. Efe Can Gürcan ve Aydınlık Gazetesi Spor Servisi Müdürü Semih Nişancı'dan oluşan düzenleme komitesi adına Anıl Solmaz'ın konuşmacılara ve katılımcılara teşekkür etmesi sonrası başarı ile tamamlanmıştır. 🌸

Bin Okur, Bin Hamlet: Bir Çinli Akademisyenin Kuşak ve Yol Girişimi Hakkındaki 10 Önemli Soruya Cevabı*

Wang Yiwei. (2020).

Yanıt: “Kuşak ve Yol Girişimi”ne yönelik On Soru.

Tianjin: Tianjin People’s Publishing House.

LI NING**

Tarih Bölümü, Sosyal Bilimler Fakültesi, Şanghay Üniversitesi

2013 yılından bu yana Kuşak ve Yol Girişimi (KYG), uluslararası toplumda önemli bir konu haline gelmiştir. KYG, önemli değişikliklere ve günümüzün yüzleştiği benzersiz sorunlara cevaplar Çin'in ortaya koyduğu uluslararası işbirliği girişimidir. Hem içeride hem de dışarıda bu girişime yönelik farklı sesler, şüpheler, yanlış anlamalar ve eleştiriler görülmektedir. Buna karşılık, Çin Renmin Üniversitesi Chongyang Finansal Araş-

tırmalar Enstitüsü ve Ulusal Kalkınma ve Strateji Akademisi'nde Profesör olan Dr. Wang Yiwei, Yanıt: “Kuşak ve Yol Girişimi”ne yönelik On Soru (2020) adlı kitabında Çin halkından, Batılı ülkelere ve KYG boyunca yer alan ülkelere gelen çeşitli soruları sistematik olarak yanıtlamaktadır.

Birinci bölümde yazar, KYG'nin parayı dış yatırımlara harcıyıp harcamaması gerekliliğini

* Çeviri: Anıl Solmaz

** Li Ning, Şanghay Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi'nde Dünya Tarihi alanında yüksek lisans öğrencisidir. Araştırma alanları arasında Türkiye'nin modernleşmesi, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Ocağı, Halkevleri, Köy Enstitüleri gibi Türkiye'nin kırsal bölgelerindeki reformları yer almaktadır. Email: enya510124@163.com
ORCID: 0000-0002-8886-3876

sorguluyor. Bazı Çinliler için yerel ekonomi aşağı yönlü bir baskıyla karşı karşıya ve yatırıma ihtiyaç duyan birçok alan var. Peki Çin neden dışa dönmeli? Prof. Wang'a göre, bu girişim, iki büyük iç sorunu, yani ülkenin sürdürülemez kalkınma modeli ve küreselleşmenin etkisini çözmek üzere tasarlanmıştır. İlk olarak, Çin'in gelişimi, ihracata ve doğrudan yabancı yatırıma dayalı modelden yatırım ve inovasyon modeline dönüşmüştür. Uzun vadede korumacılıkla mücadele eden kapsayıcı bir küreselleşme inşa etmeyi de hedeflemektedir. Çin ancak bu şekilde bazı Batılı ülkelerin sınırlamalarını kırabilir. Bu nedenle, KYG ülkelerinin ulusal ekonomilerinin gelişmesine katkıda bulunacak altyapıya, enerji, liman ve halkın geçim kaynağına yönelik projelere yatırım yapmak, bu ülkelerin stratejik ekonomik bağımlılığını güçlendirmeye, ortak bir kader topluluğu oluşturmaya ve Batı'ya olan bağımlılığı azaltmaya yardımcı olacaktır.

KYG, politika bağlantısı, altyapı bağlantısı, ticaret bağlantısı, finans bağlantısı ve insan bağlantısını içeren her biri riskler taşıyan "beş bağlantı"dan oluşur.

Birinci bölüm, bu girişimin aşırı genişleyen bir proje olup olmadığını sorgulayarak devam etmektedir. Prof. Wang, bunun böyle olmadığını üç yönden açıklamaktadır. Birincisi, arz ve talep açısından bakıldığında KYG'nin inşası Çin'in aşırı kapasitesinin duyduğu ihtiyaca, Çin'in yüksek kaliteli ve fazla üretim kapasitesinin ve ülkenin kalkınmasının birlikte inşasına duyulan ihtiyaca cevap vermektedir. İkincisi, KYG, ekonomik ve askeri açıdan yayılmacı bir amaç güden Marshall

Planı gibi değildir. KYG, rota üzerindeki ülkelere Çin'in sunabileceği uluslararası kamu mallarına ulaşmak için bir fırsattır. Üçüncüsü, bu girişim siyasi bir girişim değil, ekonomik bir girişimdir. Bu nedenle, kamu işletmeleri yerine özel işletmeler KYG'nin dayanak noktası haline gelmelidir. Hem taraflar hem de katılımcı şirketler fayda sağlamalıdır.

Birinci bölümde ele alınan üçüncü soru, "KYG'nin inşasında risklerden nasıl kaçınılacağına" ilişkindir. Prof. Wang'ın iddia ettiği gibi, KYG, politika bağlantısı, altyapı bağlantısı, ticaret bağlantısı, finans bağlantısı ve insan bağlantısını içeren her biri riskler taşıyan "beş bağlantı"dan oluşur. Coğrafyadan kaynaklanan riskler politika bağlantısını tehdit etmektedir. Altyapı bağlantısı güvenlik tehlikeleriyle başa çıkmalıdır. Ticaret ve finans bağlantısı, ekonomik ve yasal risklerden etkilenmektedir. Eğer halklar arasında gönül birliği sağlanamazsa, KYG ahlaki anlamda bir tuzağa düşebilir.

En büyük risk, esas olarak borç sorunları, standart sorunları, jeopolitik ve şeffaflık sorunları gibi nedenlerle gelişmiş ülkelere gelmektedir. Bu şüpheler, Çin Modeli'nin gelişmiş ülkelerdeki güvensizliğini yansıtmaktadır. Bu bağlamda Çin, dünyaya açılmalıdır ve KYG ancak başarılı sonuçlar elde ettiğinde ve rota üzerindeki ülkeler bu kalkınmayı başardığında Batı'nın şüpheleri gerçekten ortadan kalkacaktır.

İkinci bölüm, KYG'nin bir "Marshall Planı" olup olmadığına yönelik dördüncü soruya cevap aramaktadır. Prof. Wang, ekonomik kalkınmayı teşvik etme, bölge ülkeleri arasındaki değişimleri ve işbirliğini güçlendirme ve kurucu ülkelerin böl-

gesel etkisini artırma konularında iki proje arasında benzerlikler olduğunu kabul etmekle birlikte özü itibarıyla ilkinin ikincisinden farklı olduğunu ifade etmektedir. Öncelikle, Soğuk Savaş geçmişi-ne ve ideolojik bir renge sahip olan Marshall Planı, ABD'nin küresel hegemonya kurma niyetinin bir parçasıyken, KYG, Çin'in çok yönlü dışa açılma-sının sonucudur. İkinci olarak, ilki katılım ölçütü olarak kamp ve ideolojiyi alırken, ikincisi kapsa-yıcılık ve açıklığı ölçüt olarak almaktadır. Ancak Prof. Wang, KYG'nin uygulama ve propaganda açısından Marshall Planı'ndan öğrenebilecekleri-nin olduğunu da öne sürüyor.

KYG, insanlığın dört büyük uygarlığını bir araya getiriyor: Mısır uygarlığı, Babil uygarlığı, Hint uygarlığı ve Çin uygarlığı.

Beşinci soruyu oluşturan, ikinci bölümdeki bir di-ğer soru “Kuşak ve Yol” inşasının bir borç krizi olup ol-madığını tartışmaktadır. Prof. Wang, Çin'in KYG ara-cılığıyla bir “borç diplomasisi” mi izlediği söylemlerine katılmamaktadır. Birincisi, Batılı ülkeler, diğer ülkeleri çerçevelemek için bu konuda gündem yaratmakta-dırlar. Kendileri daha önceleri böyle yaptıklarından Çin'in de aynısını yapacağı sonucuna varmaktadırlar. İkincisi, borç geçmişi veya borç yapısı açısından Çin, gelişmekte olan ülkelerin en büyük alacaklısı değildir ve “Kuşak ve Yol” inşasındaki sözde “borç krizi” panik yaratma söylemlerinden başka bir şey değildir. Üçün-cüsü, KYG “yumurtaları için tavuğu öldürmek” yerine “tavuk yetiştirip yumurta yumurtlatmaktadır”, bu da Çin'in borç krizini çözmek için uluslararası işbirliğini savunduğu anlamına gelmektedir.

Kitabın ikinci bölümü, KYG'nin uluslararası kural-lara meydan okuyup okumadığı, KYG mekanizması-nın açık ve şeffaf olup olmadığı ve bu girişimin kural odaklı mı yoksa geliştirme odaklı mı olduğuna yöne-lik altıncı soruyu da ele almaktadır. Bunlar, bu girişi-min ortaya atılmasından sonra Batı'dan yükselen tipik sorulardır. Prof. Wang, “Çin'in Batı kurallarını baştan yazmayacağını ve bunları yıkmayacağını ve de buna ihtiyacı olmadığını” (s. 100) savunmaktadır. Çin bir öğrenme kültürüne sahiptir, ancak bir aktarım kültü-rüne sahip değildir, bu nedenle Çin, kendi modelini ihraç etmeyecektir. En büyük öncelik kurallardan zi-yade kalkınmadır; kalkınma, KYG boyunca katılımcı ülkelerin sorunlarını çözmenin anahtarıdır.

İkinci bölüm, KYG'nin Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) Çin versiyonu olup olmadığına ilişkin yedinci soruya da cevap aramaktadır. Prof. Wang, bu girişimin kendine has özelliklere sahip yeni bir küreselleşme bi-çimini desteklediğini savunmaktadır. KYG, insanlığın dört büyük uygarlığını bir araya getiriyor: Mısır uy-garlığı, Babil uygarlığı, Hint uygarlığı ve Çin uygarlığı. Dolayısıyla uygarlıkların birlikte yeniden canlanması fikri, modern rekabetin mantığını aşmaktadır. KYG, temelini uygar ülkelerin oluşturduğu uygar bir düzen yarattı ve uluslararası siyaset, jeopolitikten, jeo-ekono-miden jeo-medeniyete sıçramıştır. Daha geniş açıdan bakıldığında, Kuşak ve Yol Girişimi, karayla çevrili ül-kelerin denize erişimine ve kara ve deniz bağlantısını gerçekleştirmesine büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Aynı şekilde, KYG, yerel örf ve dinlere uygun olmalı ve yerel halkın istediği şekilde kök salmalıdır.

Üçüncü bölümde sekizinci soruya yanıt aran-maktadır: Kuşak ve Yol'un inşası çevreye zarar verir mi? Aslında Çin, en karmaşık ekolojik çevreye ve en yoğun nüfusa sahiptir. Çin, üstün uygulama ye-teneklerine güvenerek dünyanın en rekabetçi yeşil,

düşük karbon teknolojisini ve sürdürülebilir kalkınma modelini geliştirdi. Çin, modernleşme deneyimini paylaşma sürecindedir. Bu nedenle, kalkınmanın sürdürülebilirliği konusunda yazar, tüm ülkeleri “ilk baharda nehrin sıcaklığına ilk kez tanık olan ördek” cesaretiyle Çin’e inanmaya ve KYG’nin inşasına aktif olarak katılmaya çağırıyor.

Yazar, yalnızca yabancı okurların gerçek bir “Kuşak ve Yol Girişimi”ni anlamasını sağlamakla kalmayıp aynı zamanda birçok Çinli okurun da bu girişimi, Çin’in kalkınma modelini ve Çin’in küreselleşme önerilerini daha derinden anlaması için bu çalışmayı ortaya koymuştur.

Üçüncü bölümde KYG’nin inşasının farklılaşmaya yol açıp açmayacağına odaklanan dokuzuncu soru da ele alınmaktadır. Prof. Wang, örnek olarak Çin ve Latin Amerika arasındaki işbirliğini göstermekte ve KYG’nin Latin Amerika ülkelerinin orta gelir tuzağına yanıt verme ihtiyaçları ile uyumlu olduğuna dikkat çekmektedir. Yeni sanayileşme yolu ile Batı sömürge sisteminin düzeltilmesi, yatay bağlantıların artırılması, altyapı eksikliklerinin tamamlanması, sıcak paranın reel ekonomiye akışının yönlendirilmesi, neoliberal küreselleşmenin kronik sorunlarının iyileştirilmesi ve finansal krizin temel nedenlerinin ortadan kaldırılması aracılığıyla, Latin Amerika KYG’nin birlikte inşasına aktif olarak katılmakta ve gelişme sağlamaktadır. Dolayısıyla bu durum, KYG’nin farklılaşmaya yol açmayacağını göstermektedir.

Üçüncü bölümde onuncu sorunun da yanıtı aranmaktadır: Kuşak ve Yol’un inşası Çin’e stratejik bir bağımlılık yaratır mı? KYG, “barış yolu”, “refah yolu”, “açıklık yolu” vb. yaratmaya isteklidir. Dünyanın üç büyük açığını kademeli olarak ortadan kaldırmayı hedeflemektedir: barış açığı, kalkınma açığı ve yönetim açığı. Ayrıca stratejik bağlantı noktalarına ve ara bağlantılara da vurgu yapar. Amacı, jeopolitiğin neden olduğu engelleri, sömürgeci böl ve yönetin neden olduğu acıyı ortadan kaldırmak ve nihayetinde halklar arası bağları gerçekleştirmektir.

Genel olarak kitap, Çin’deki ve dünyadaki KYG hakkında sorulan güncel soruları başarılı bir şekilde özetlemiştir. Yazar, dünyanın 50’den fazla ülkesinde uzun yıllara dayanan uluslararası ilişkiler araştırmasına ve deneyimine dayanarak yalnızca yabancı okurların gerçek bir “Kuşak ve Yol Girişimi”ni anlamasını sağlamakla kalmayıp aynı zamanda birçok Çinli okurun bu girişimi, Çin’in kalkınma modelini ve Çin’in küreselleşme önerilerini daha derinden anlaması için ortaya koymuştur.

Ancak, kitabın bazı eksikliklerine de değinmek gerekir. Örneğin, yazar KYG’yi sorgulamanın nedenlerinden bahsederken her zaman uluslararası çıkar anlaşmazlıkları, ulusal stratejik düzen ve ideolojik yönelim faktörlerini vurgulamaktadır. Yukarıdaki faktörlerin yol açtığı yanlış anlamaları inkar edemeyiz, ancak daha dikkate değer olan, KYG boyunca ülkeler arasındaki ırk, etnik köken ve dinin de önemli hususlar arasında olması gerektiğidir. Dolayısıyla, bu faktörler halklar arası bağlarla da ilgilidir ve Çin’in “Kuşak ve Yol Girişimi”ni sorgulayan seslere cevap vermesi ve bunları çözmesi için de başlangıç noktası olmalıdır. 🌸

THE WORLD
ASSOCIATION FOR
POLITICAL ECONOMY

DÜNYA POLİTİK EKONOMİ DERNEĞİ'NİN ON BEŞİNCİ FORUMU

İktisadi Analizi Yeniden Düşünmek: Politik Ekonomi Perspektifi

18-19 Aralık 2021

Şanghay Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi, Çin

15. WAPE Forumu 18-19 Aralık 2021'de Çin'in Şanghay Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi'nde gerçekleştirilecek. Uluslararası katılımcılar COVID nedeniyle çevrimiçi olarak katılacaklar. Bu forum, Dünya Politik Ekonomi Derneği, Yunan Politik Ekonomi Derneği ve Şanghay Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi tarafından ortaklaşa düzenlenecektir.

Konferansın genel teması, iktisadi analizdeki iki ana alternatif gelenek olan Politik Ekonomi ve İktisat arasındaki tartışmaya odaklanıyor. İktisat (ekonomiyi sadece piyasa ilişkileri olarak görmesi, sosyal ve politik faktörleri ve sınıf mücadelesini ihmal etmesi ve emeğe karşı sermayeye neredeyse açık destek göstermesi ile) tarihsel olarak, ekonomilerin nasıl çalıştığını kavramak ve ekonomik krizleri tahmin etmek ve yetkin bir şekilde ekonomik krizlerle yüzleşmek konusunda yetersiz olduğu kanıtlanmıştır. Öte yandan, Politik Ekonomi (ekonominin toplumsal bir anlayışını sunması, üretim alanına odaklanması, ekonomik analizi sosyal ve politik faktörlere ve sınıf mücadelesine bağlaması ile), ekono-

minin fiili işleyişini anlamada ve ekonomik krizleri analiz etmede daha başarılı olmuştur. Bununla birlikte, uzun süredir devam eden başarısızlıklarına rağmen, İktisat, özellikle Batı'da, akademi ve politika oluşturma merkezlerine hükmetmeye devam ediyor. Son küresel ekonomik krizden ve bunu öngörme ve çözme konusundaki bariz başarısızlığından sonra bile, kazanılmış güçlü sınıf çıkarları tarafından desteklendiği için egemenliği sarsılmamaya devam ediyor. Ancak bu başarısız hâkimiyetle hem akademide hem de toplumda artan bir huzursuzluk var. Bu noktada İktisat'tan memnun olmayanların yöneldiği temel yaklaşım ise Politik Ekonomidir.

Bu konferans, Politik Ekonomi ve İktisat'ı yan yana getirmeyi ve ekonomik analizin çeşitli alanları ile bu iki anlayışın bu alanlardaki konumlarını karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Genel teması dahilinde, WAPE 2021, Politik Ekonomi perspektifini zenginleştiren ve daha fazla tartışma için zemini genişleten tüm katkıları foruma davet ediyor. Makaleler aşağıdaki başlıklarla sınırlı olmamak üzere şu konulara değinebilir:

THE WORLD
ASSOCIATION FOR
POLITICAL ECONOMY

- 1) İktisat'ta müfredat reformu: Politik Ekonomi, İktisat'ın üniversite müfredatlarına hâkimiyetine nasıl meydan okuyabilir?
- 2) Makroekonomide çağdaş tartışmalar: Neoklasizm, Keynesçilik ve Marksizm
 - Neoliberalizm ve Yeni Makroekonomik Uzlaşma
 - Marksizm ve makroekonomik modelleme
 - ABD ana akım ekonomisini Marksist Politik Ekonomi ile nasıl değerlendirebiliriz?
- 3) Politik Ekonomi Tarihi
- 4) Çağdaş Çin'de Marksist Politik Ekonominin yeni gelişmeleri
- 5) İktisat Tarihi
- 6) Kapitalizmin aşamaları ve dönemselleşmesi teorisi
- 7) Ekonomik kriz teorileri ve analizleri
- 8) Kârlılık, krizler ve ekonomik döngüler
- 9) Irk, sınıf ve cinsiyet
- 10) Ekonomik analiz metodolojisi
- 11) Çağdaş ekonomi politikasındaki eğilimler ve zorluklar
 - Neo-muhafazakar ekonomi politikaları
 - Ekonomik planlama, maliye ve para politikalarının yeniden gözden geçirilmesi
 - Sanayi politikasının geri dönüşü mü?
- 12) Marksizm, para ve finansın Politik Ekonomisi çerçevesinde analizi
- 13) İşgücü süreci, piyasalar ve İşin Politik Ekonomisi
 - İşçi hareketi ve Sendikalar
 - Esnek istihdam ve işsizlik
 - Emek Süreci Teorisinin mevcut durumu
- 14) Yoksulluk ve eşitsizliğin Politik Ekonomisi
 - Kemer sıkma ve refah sistemi
 - Sosyal politikanın mevcut durumu
- 15) Eğitimin Politik Ekonomisi
- 16) Sağlık Politik Ekonomisi ve sağlık politikaları
- 17) Çevre Politik Ekonomisi
- 18) Kent ve bölge ekonomisi
- 19) Hukuk ve Ekonomi Politiği
- 20) Dünya ekonomisi: küreselleşme mi emperyalizm mi?
 - Uluslararası çatışmalar ve emperyalizm
 - ABD hegemonyasının geri çekilmesi ve çok kutuplu bir dünya sisteminin ortaya çıkışı
 - Sermaye akımlarının politik ekonomisi
 - BRICS, yeni gelişen ekonomiler ve dünya ekonomisi
 - Küresel değer zincirleri ve ulusötesi şirketler
 - Doğrudan yabancı yatırımın Politik Ekonomisi
 - Uluslararası Politik Ekonomi
- 21) Avrupa entegrasyonunun Politik Ekonomisi ve Avro Bölgesi krizi
- 22) Çıkmazda olan kalkınma çalışmaları
 - Washington Sonrası Uzlaşma ve sonrasında gelişmeler
 - Uluslararası kuruluşların (IMF, DTÖ, DSÖ, BMMYK, BM vb.) Rolü ve politikaları
- 23) Ülke vaka çalışmaları

THE WORLD
ASSOCIATION FOR
POLITICAL ECONOMY

WAPE 2021 Forum- Türkiye Paneli (Webinar)

Tarih ve saat (Pekin saati, GMT+8):
18 Aralık 2021, 14.00-15.40

Süre: 100 dakika

Konu:

**TÜRKİYE EKONOMİSİNİN GERİLEMESİ VE MUHTEMEL ÇIKIŞ YOLLARI:
GELİŞMEKTE OLAN DÜNYA İÇİN ÇIKARILACAKLAR DERSLER**

Moderatör:

Adnan Akfırat, BRIQ Dergisi Yönetim Kurulu Başkanı

Panelistler:

1. Türkiye'nin "Üretim Devrimi" Programı: Gelişen Ülkelerde Devrimin Yolu
Konuşmacı: Dr. Doğu Perinçek, Vatan Partisi Genel Başkanı (TÜRKİYE)

**2. "Neoliberalizmin "Devleti Küçültme" Gündeminin Gerçek Yüzü:
Kalkınmada Ulus Devletin Rolü Nedir?**

Konuşmacı: Prof. Dr. Semih Koray, Bilkent Üniversitesi

3. Türk Ekonomisinin 2000'lerdeki Dönüşümü: Neoliberalizmin Bilançosu
Konuşmacı: Doç. Dr. Efe Can Gürcan, İstinye Üniversitesi

4. Türkiye'nin Kemalist Ekonomik Kalkınma Modeli Ne Kadar Evrensel?
Konuşmacı: Dr. Kuntay Gücüm, Teori Dergisi Genel Yayın Yönetmeni

Tartışmacı:

Prof. Dr. Sencer İmer
Ufuk Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı

KAYIHAN KESKİNOK

NUTUK.CİLT I.SAYFA I. 1919 SENESİ MAYISININ 19 UNCÜ GÜNÜ SAMSUNA ÇIKTIM. VAZİYET VE MANZARAI UMUMİYE:

Kayihan Keskinok 1923 yılında İzmir’de doğdu. Gazi eğitim Enstitüsü Resim Bölümü’nü bitirdi. 1960’da Lozan Güzel Sanatlar Okulu’nda öğrenim sonrası çalışmaya başladı. 1963-1968 arasında Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü’nde öğretmenlik yaptı. 1971-1980 yılları arasında TRT Kurumunda çalıştı. Elliye aşkın bireysel serginin yanı sıra yurtiçinde ve yurtdışında karma sergilere katıldı. Özel ve Devlet koleksiyonlarında çalışmaları bulunmaktadır. 1982-2012 yılları arasında Sanatçılar Galerisi’nde kendi adına atölyede ders verdi. Sanatçı sanatını atomik değerlerin ağır bastığı bir figürçülük olarak tanımlamıştır. 18 Nisan 2015 tarihinde yaşama veda eden Keskinok, “Kültür Bakanlığı Cumhuriyetin 50. Yılı Resim ve Heykel Yarışması Atatürk ve Cumhuriyet Ödülü”, “Cumhuriyet Senatosu Atatürk Resim Yarışması Birincilik Ödülü”, “Kültür Bakanlığı Atatürk ve Devrimleri Resim Yarışması Birincilik Ödülü”, “Uluslararası Güzel Sanatlar Birliği Onur Ödülü”, “GESAM Onur Ödülü” gibi pek çok ödülün sahibidir.

SITKI FIRAT

Sıtkı Fırat, Erzincan Kemaliye’de doğdu. Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümünde fotoğrafı tanıştı. Fotoğraf eğitimi aldığı Şinasi Barutçu’dan etkilendi. 1966 yılında devlet desteğiyle gönderildiği Almanya’da Fotoğraf ve İş Eğitimi üzerinde incelemelerde bulundu. Öğretim üyesi olarak fotoğraf eğitimi verdiği Gazi Eğitim Enstitüsünden 1977 yılında emekli oldu. 1978 yılında Almanya’da Photokina’ya giderek incelemelerde bulundu. 1980 yılında oğulları Aykut ve Artuk ile Fıratcolor Renkli fotoğraf laboratuvarını kurdu. Almanya, Rusya, Japonya ve Çin dahil 30’u aşkın ülkeyi gezerek fotoğrafladı ve sergiler açtı. 1989’da Pekin’de açtığı “Türkiye” ve Ankara’da açtığı “Çin” sergilerinden sonra, 1999 yılında Çin Halk Cumhuriyeti’nin 50.kuruluş yılı için hazırlanan prestij kitabına fotoğraf çekmek üzere davet aldı. Çektiği fotoğraflar “Focus on China” isimli prestij kitabında yayımlandı. Yurtiçinde ve yurtdışında 100’ün üzerinde sergisi bulunan Sıtkı Fırat’a 1998 yılında TÜRKSAV tarafından “Türk Dünyasına Hizmet Ödülü”, 2001 yılında FIAP tarafından “Yılın Duayen Sanatçısı” ve 55. Fotoğraf yılı dolayısı ile Kültür Bakanlığınca başarı plaketi verildi. Fotoğrafçılık üzerine pekçok kitabı bulunan Sıtkı Fırat, 2011 yılı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü’nü aldı. Fotoğrafın büyük ustası Sıtkı Fırat, 16 Haziran 2016 yılında hayata gözlerini yumdu.

RİFAT MUTLU

TEK DİŞİ KALMIŞ
CANAVAR

Rifat Mutlu, Beyin-sinir cerrahisi (Nöroşirurji) uzmanı tıp doktorudur. Bu süreçte İzmir Tabip Odası yönetimine seçilerek görev yaptı. Engellilerin cerrahisi konusunda araştırma ve çalışmalar yapan İsveç'teki Umea ve Upsala üniversitelerinde çalıştı. Türkiye'ye döndükten sonra kamu hastanelerinde beyin cerrahisi uzmanı olarak çalışan Mutlu, görev alanı engelliler, korunmaya muhtaç çocuklar ve yaşlılar olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu İzmir İl Müdürü olarak görev yaptı. 1999 yılında, İzmir Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı olarak göreve başlayan Mutlu, Türkiye'deki ilk Acil Kurtarma Sağlık Projesi olan "AKS-110"u kurdu. Yine görev alanında olan Engelliler ile ilgili "Engelli Meclisi" ve "Engelli Gençlik Merkezi"ni oluşturdu. Karikatürcüler Derneği üyesi olan Rifat Mutlu, 2012-2014 sürecinde Karikatürcüler Derneği İzmir temsilcisi olarak görev yaptı. 2004-2011 yılları arasında "Birileri" başlıklı band karikatürleri yerel ve ulusal basında düzenli olarak yayınlandı (Cumhuriyet Gazetesi). Yayınlanmış "İki Gözüm İki Çeşme" ve "Birileri" isimli iki karikatür albümü ile "Karikatürlerle Anadolu Fıkraları" isimli karikatür kitabı bulunmaktadır. 11 kişisel karikatür sergisi açan Rifat Mutlu, yurtiçi ve yurt dışında çok sayıda karma karikatür sergisine katıldı. Halen, Aydınlık Gazetesinde siyasi karikatür çizen Mutlu, Vatan Partisi Merkez Yürütme Kurulu üyesi ve İzmir İl Başkanı'dır.

